

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Bc. Petr Škrabala
Obor: Archivnictví a pomocné vědy historické

Zlín ve víru politických změn let 1899 - 1914

The city of Zlin in the whirl of political changes during 1899 - 1914

Vedoucí práce: PhDr. Ivana Ebelová

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci řešil sám a že jsem uvedl veškerou použitou literaturu a prameny.

Praha, 20. 12. 2006

Přátel

Obsah

Úvod	3
Vývoj města Zlína na konci 19. století	6
Zlín v letech 1899 – 1908	8
Politické boje ve Zlíně v letech 1899 – 1908	9
Masarykova kandidatura	14
Pokrokový Zlín do roku 1914	18
Změna na radnici	18
Zřízení soudního okresu Zlín	22
Úspěchy zlínského zastupitelstva	27
Neuskutečněné projekty	29
Kulturní život ve Zlíně	36
Významné osobnosti Zlína	39
Antonín Batia (1839 – 1917)	39
Josef Limanovský (1858 – 1911)	40
František Štěpánek (1872 – 1934)	42
Učitel	42
Prokurista u Bařů	44
Továrník	47
Starosta	52
Odchod ze Zlína	61
Závěr	64
Resumé	65
Poznámky	67
Seznam pramenů a literatury	82

Úvod

Tématem mé diplomové práce je město Zlín a jeho politický vývoj na počátku 20. století. Důvod výběru tématu z oblasti regionálních dějin je jasný – pocházím z Napajedel, města vzdáleného několik kilometrů od Zlína a jelikož jsem nenašel ve svém městě žádné téma, které by bylo tzv. „nosné“, rozhodl jsem se zaměřit svou pozornost na sousední Zlín. Neméně jednoduchý byl pro mě výběr časového úseku práce – při bližším studiu zlínských dějin jsem zjistil, že nejčastěji zpracovávaným obdobím, je doba, kdy dění v oblasti hospodářského, společenského i politického života ve městě ovlivňoval Tomáš Baťa a jeho závod, tzn. od konce první světové války do znárodnění podniku. Významným a přitom neméně zajímavým dějinným úsekem je ovšem také doba přípravy města na tento prudký rozvoj za Baťovy éry. Až do počátku devadesátých let 19. století byl Zlín nevýznamnou obcí, teprve na konci 19. století se začíná dynamicky rozvíjet po stránce hospodářské i kulturní a pronikají sem i nové politické pokrokové názory. Konkrétní časové vymezení mé práce (1899 – 1914) souvisí s velkým množstvím nashromážděného materiálu a užším výběrem tématu práce.

Rozhodl jsem se pro politické dějiny města – ve středu mého zájmu budou stát především střety na zlínské politické scéně. Na počátku 20. století došlo totiž k výrazné změně na zlínské radnici – původní konzervativní obecní zastupitelstvo, které se postupem času dostalo pod vliv klerikálních politických sil a představitelů katolické církve ve Zlíně, bylo v obecních volbách roku 1908 nahrazeno lidmi z okruhu zlínské větve pokrokové strany v čele s budoucím starostou Františkem Štěpánkem. Tomuto období chci věnovat největší pozornost. Následující léta vlády nového zastupitelstva až do první světové války budu sledovat hlavně z hlediska politických událostí a jednání. Okrajově chci popsat také hospodářské a kulturní události. Práce tedy zahrnuje starostování Antonína Batie (1899 – 1908) a Františka Štěpánka (1908 – 1919), kteří jsou současně představiteli obou zneprátených politických táborů. Proto tvoří doba vykonávání jejich funkce také dvě základní kapitoly mé práce. V případě funkčního období Františka Štěpánka jsem se rozhodl zabývat se jím jen do roku 1914, do vypuknutí první světové války, a to z důvodů velkého množství materiálů z následujících let a omezeného rozsahu práce.

Zvláštní podkapitolu jsem věnoval předvolební kampani prof. Masaryka. Obsahově i časově patří spíše do předcházející kapitoly, ale pro její důležitost jsem se rozhodl ji oddělit.

Druhá kapitola práce pojednává o sporech členů bývalého konzervativního zastupitelstva s novou radnicí. Pak již následuje výklad o práci zastupitelstva pod vedením Františka Štěpánka, o uskutečněných a nezdařených projektech a o celkovém vývoji města do první světové války. Mezi těmito projekty zaujímá důležité místo jednání o zřízení okresního soudu, proto je přiblíženo ve zvláštní podkapitole. Dále se ve stručnější podobě zmiňuji o kulturním dění ve Zlíně a o činnosti zlínské sokolské jednoty. Nejde mi o podrobné vykreslení zlínské kultury v této době, jde spíše jen o pokus doplnit obraz života v tehdejší Zlíně.

Pro větší přehlednost jsem na závěr zařadil kapitolu obsahující základní životopisné údaje a osobní charakteristiky dvou hlavních představitelů konzervativního zastupitelstva – Antonína Batie a Josefa Limanovského.

Z hlediska politického vývoje ve Zlíně je velmi důležitá osobnost zlínského starosty Františka Štěpánka. Stál v čele protivníků konzervativního zastupitelstva, po volebním vítězství v roce 1908 se stal starostou, jenž se výraznou měrou zasloužil o rozvoj města v následujících letech. Velmi zajímavý byl i Štěpánkův soukromý život – byl učitelem na zdejší obecné a později i měšťanské škole, stál u zrodu zlínské sokolské jednoty, spolupracoval s Tomášem Baťou, později si otevřel vlastní obuvnickou továrnu, která se po 15 let udržela na druhém místě za Baťovou firmou (pokud jde o velikost a objem výroby). Proto jsem se rozhodl zachytit jeho život v samostatné kapitole.

Literatury, jež by se vztahovala k tomuto tématu není příliš mnoho. Zde uvádím jen zkrácené názvy a jména autorů, podrobný seznam literatury a pramenů viz na konci této práce. Základní práci a současně jediným všeobecným a souhrnným pojednáním k dějinám Zlína včetně 20. století je dílo Zdeňka Pokludy *Sedm století zlínských dějin*. Další literatura se zaměřuje na určitá témata – většina knih je věnována osobě Tomáše Bati a jeho závodu, případně jde o vzpomínkové práce jeho současníků (Malota, Vaňhara). Jiným důležitým tématem je kandidatura T. G. Masaryka, již se zabývají jak knižní publikace, tak množství časopiseckých článků (v odborných časopisech a denním tisku). Z takovýchto článků jsem čerpal i údaje o Františku Štěpánkovi nebo o zdejším kulturním životě.

Pramennou základnu mé práce tvoří především materiály z provenience městského úřadu ve Zlíně a okresního úřadu ve Zlíně (Gottwaldově). Jsou uloženy ve Státním

okresním archivu Zlín, pracoviště Klečůvka (dále SOkA) ve fondech Archiv města Zlína a Okresní úřad – Okresní národní výbor Zlín. Nejvíce jsem využíval protokoly ze zasedání obecního zastupitelstva, dále školní kroniky a soubory korespondence obecního zastupitelstva v nejrůznějších záležitostech.

Vývoj města Zlína na konci 19. století

Až do poloviny 19. století byl Zlín jen malým a bezvýznamným poddanským městečkem. Hlavním zdrojem obživy obyvatel byla, vedle hospodaření na polích, řemeslná výroba, konkrétně výroba bot, které prodávali na trzích v okolí. Významnou změnu do života městečka přinesl až rok 1848, kdy došlo ke zrušení patrimoniální správy. Tato důležitá událost přinesla zlínským občanům možnost podílet se na správě městečka.

Po zrušení patrimoniální správy usiloval Zlín o to, aby se stal sídlem jednoho z úřadů nově zřizované správní soustavy, v nejlepším případě okresního soudu. Zlín ale tentokrát ještě neuspěl a nadále zůstával velmi izolovaným městečkem. V této době totiž daleko významnější roli hrála Napajedla, jež se právě na úkor Zlína stala sídlem okresního soudu a využívala své výhodné polohy na nové trati Břeclav – Olomouc. Zlín s Napajedlí spojovala jen špatná okresní silnice, což mělo za následek, že jakékoliv nové myšlenky, ať už z oblasti techniky nebo kultury, se sem dostávaly naprosto výjimečně, a to vedlo k tomu, že na hospodářských poměrech obyvatel se ani po roce 1848 nic podstatného nezměnilo.

Život ve městě ovlivňovali majitelé zdejšího velkostatku, kteří vlastnili i zlínský zámek, panský dvůr, cihelnu a pivovar, v nichž zaměstnávali část zdejších obyvatel. Roku 1860 koupil zlínský velkostatek Leopold Haupt, brněnský továrník, jenž velmi rychle zbohatl, což mu umožnilo zakoupit si i titul baron von Haupt – Buchenrode.¹

Prvním podnětem pro oživení podnikání řemeslníků a obchodníků ve Zlíně bylo otevření občanské záložny roku 1868, jež byla na příštích 35 let jediným peněžním ústavem města. V roce 1870 vznikla první obuvnická továrna, kterou založil zřejmě francouzský podnikatel Robert Florimont a zaměstnával zde na 200 lidí. Po osmi letech však Florimont podnik prodal, a zdejší výroba byla zastavena.²

Teprve v devadesátých letech 19. století začalo období mírného rozvoje. Hlavní zásluhu na tom měl obecní výbor v čele se starostou Mikulášem Kašpárkem. Kašpárek se nejdříve zasloužil o otevření průmyslové pokračovací školy (1884) a v roce 1893 dosáhl povolení zřídit ve Zlíně českou chlapeckou měšťanskou školu.³ Vzápětí byla zřízena i dívčí měšťanská škola (1898), nejprve soukromá, od roku 1899 veřejná. Až do doby zakládání nových škol firmou Baťa to byly poslední počiny města v oblasti rozvoje školství.

Měnila se také architektonická tvář města. Na zlínském náměstí, které bylo do té doby spíše vesnického rázu, byly postaveny v letech 1892 a 1896 dvě budovy místní občanské záložny, jež se staly výraznou dominantou. Staviteli byli J. Drahoš z Holešova a Dominik Fey z Uherského Hradiště. Architekt Fey v následujících letech postavil také budovu již zmiňované chlapecké měšťanské školy (1896 – 1897) a podílel se také na stavbě novorenesanční radnice v blízkých Napajedlích.

V této době začal rovněž ve Zlíně podnikat Tomáš Baťa se svými sourozenci Antonínem a Annou. V roce 1894 se vrátili do rodného Zlína z Uherského Hradiště, kam se před lety odstěhoval jejich otec, a založili si zde malou dílnu. Firma se začala pomalu rozrůstat, v roce 1900 si postavili první tovární budovu u nového zlínského nádraží. O čtyři roky později podnikl Tomáš Baťa cestu do USA, kde se zajímal o nejnovější technologické postupy při výrobě obuvi. Po svém návratu vystavěl pod dojmem svých poznatků z této cesty dvoupatrovou tovární budovu zcela podle amerických vzorů. Moderní způsob výroby obuvi založený na amerických zkušenostech, přinášel jeho firmě stále větší proslulost a zisk.

Jak jsem se již zmínil v předchozím odstavci, došlo v průběhu devadesátých let k významné události v životě města. Roku 1893 bylo rozhodnuto o stavbě železniční dráhy Otrokovice – Zlín – Vizovice a po vleklých přípravách se roku 1898 začalo se stavbou, na níž se podíleli cizí inženýři a především italsí dělníci. 7. října 1899 byla uvedena do provozu dráha, která město napojila na rozrůstající se síť železnic (na trasu Břeclav – Olomouc). Tato dráha zajistila rychlou přepravu nejen osob, ale i surovin a výrobků rozvíjejících se zlínských průmyslových podniků (což první využil právě Tomáš Baťa stavbou své továrny přímo u nádraží).

Výrazné oživení v oblasti hospodářského života města se odrazilo i v kulturním a politickém dění. Dokladem toho bylo založení organizace tělovýchovné jednoty Sokol v roce 1897 (stanovy zlínské pobočky byly oficiálně schváleny až roku 1898). Zakládajícími členy byli lidé, řadící se do velké a rozmanité skupiny politicky pokrokových, které spojoval hlavně odpor proti konzervativnímu, klerikálnímu vedení zlínské radnice – byli to především učitelé, místní podnikatelé (např. Tomáš Baťa), ale i dělnická mládež.⁴

Je tedy jasně vidět, že poslední desetiletí 19. století přineslo řadu důležitých novinek pro obyvatele města Zlína a zahájilo tak přeměnu tohoto zemědělsko – řemeslnického městečka v průmyslové centrum nejvyššího významu.

Zlín v letech 1899 – 1908

Starostou města byl od roku 1899 Antonín Batia. Členem obecního zastupitelstva se stal již roku 1872 a zvolen byl i v každých dalších obecních volbách až do roku 1908. V roce 1899 se stal zlínským starostou. Stalo se tak za tragických okolností. Batiův předchůdce v úřadu starosty, Mikuláš Kašpárek, stál v čele města skoro třicet let (1870 – 1899). Zasloužil se o zřízení tak důležitých institucí pro město, jakými byly chlapecká a dívčí měšťanská škola a jako první se snažil o zřízení zlínského okresního soudu. Za jeho podíl na rozvoji města mu byl v roce 1898 udělen zlatý záslužný kříž s korunou. Bohužel, úřad starosty byl náročný a navíc špatně placený, což mělo za následek zhoršování Kašpárkovy finanční situace. Z důvodů majetkové tísně nejprve 4. října 1899 rezignoval na svou funkci a 28. října 1899 se v jednom vídeňském hotelu zastřelil.

Volba Batie starostou byla potvrzena po řádných obecních volbách o rok později a také po volbách roku 1903.

Za necelých devět let jeho úřadování se lze v pramenech setkat jen s několika doklady jeho aktivní práce pro obec. Pokud se pro Zlín něco dělalo, nebylo to většinou z jeho osobní iniciativy. Naprosto příznačná je pro něj uvozující věta jeho prohlášení na zasedání výboru roku 1905, kdy se (poprvé za Batiova mandátu) jednalo o vyslání deputace do Vídně ve věci obnovení žádosti o zřízení zlínského okresního soudu: „Ve smyslu opětně projeveného přání obecního zastupitelstva i širších kruhů občanských...“. Z této věty lze jasně poznat, že podnět k deputaci nevyšel přímo od starosty. Deputace se sice uskutečnila (vedle starosty se jí zúčastnil mimo jiné i majitel zlínského velkostatku baron Leopold von Haupt – Buchenrode a tajemník Limanovský), na všech místech se jí podle Limanovského svědectví dostalo ujištění o brzkém příznivém vyřízení žádosti, ve věci okresního soudu se však za dobu moci tohoto zastupitelstva nijak nepokročilo.

Nejdůležitější část jeho života, totiž období bojů s pokrokovými silami o udržení se na radnici a následnou „Batiádu“⁵ – sérii stížností, žalob, soudních pří v prvních letech působení nového zastupitelstva, přiblížím v odpovídající kapitole (viz kapitola „Změna na radnici“).

Josef Limanovský byl daleko zajímavější, ale také rozporuplnější postava.

Limanovský si ve městě vybudoval velmi silnou pozici, která ještě nabyla na významu po volbě Antonína Batie starostou. Rovněž účast Limanovského na deputaci do Vídně roku 1905 kvůli okresnímu soudu dává tušit jeho význam. Velmi zajímavý je osobní dopis Limanovskému z Brna roku 1901, jehož nečitelný podpis mi bohužel zabránil určit pisatele. Důležitý je však svým obsahem: podává zprávu, že podle listu ministerského rady soud ve Zlíně prozatím nebude, vypočítává důvody a na závěr žádá tajemníka, aby o tomto dopisu pomlčel, aby pisatel neměl problémy.⁶ Je velmi zvláštní, že takovýto tajný dopis byl určen obecnímu tajemníkovi, a ne starostovi. Z toho se také dá vyvodit, že Limanovský byl na zlínské radnici šedou eminencí.

Finančně si Limanovský vedl slušně. Když nastupoval do úřadu, činilo jeho služné 550 zl ročně. Už za 3 roky byl pro něj zřízen u občanské záložny penzijní fond s příspěvkem 200 zl ročně.⁷ Roku 1901 byla jeho penze pojištěna u Moravské zemské pojišťovny. Když mu byl roku 1903 zvýšen plat z 1600,- K na 2000,- K, byla už nálada ve městě taková, že proti tomu občané protestovali formou petice.⁸

Kromě toho se stal také členem prvního představenstva městské spořitelny po jejím založení. Byl i podílníkem kontribučenské záložny a členem Dobrovolného hasičského sboru.

Limanovský se po svém příchodu angažoval v kulturním prostředí Čtenářského spolku, byl členem Sokola, neztotožňoval se tehdy ještě s klerikálními proudy malé zlínské politiky. Podporoval například založení dívčí měšťanské školy, proti němuž se ostře postavil baron Haupt i zlínský farář. Když se však začal vyhraňovat radikálnější směr pokrokářů, později vedených Štěpánkem, s nímž Limanovský nechtěl spolupracovat, byl ze svých umírněných pozic vytlačen do konzervativního tábora.⁹

Politické boje ve Zlíně v letech 1899 – 1908

V předchozím výkladu jsem uvedl, že se Antonín Batia dostal do starostenského úřadu díky tragickému a nečekanému úmrtí Mikuláše Kašpárka uprostřed volebního období. Hned po příštích obecních volbách se však ukázalo, že nové zastupitelstvo nebude pokračovat v linii nastoupené za Kašpárka, pokud jde o rozvoj města. Těchto voleb se zúčastnili nové strany – klerikální, podporovaná velkostatkem, a sociální, obě v opozici proti předchozímu vedení radnice. Hlavně klerikální strana kritizovala správu města za plýtvání penězi (tím byla míněna především nákladná stavba nové měšťanské školy)

a jejím heslem bylo uspořít co nejvíc. Tato opozice získala velké procento hlasů a stala se rozhodující silou pro příštích osm let. Na radnici se ale dostali i odpůrci klerikálů, popřípadě přívrženci pokrokového směru (např. Jan Krajča nebo Alois Hradil). Klerikální většina, do jejíhož čela se neoficiálně dostal právě Josef Limanovský, však byla pro vývoj v obci zatím rozhodující.

Odpůrci nové radnice jí nejvíce vytýkali její nečinnost. Protože strany zastoupené na radnici nesouhlasily s přílišným rozhazováním peněz minulého výboru, nechťely ani samy investovat. Přitom před nimi stály důležité úkoly, jimiž se zabýval už předchozí starosta Kašpárek – zřízení okresního soudu, regulace řeky Dřevnice, vyřešení městské kanalizace, zajištění nezávadného zdroje pitné vody (zdejší studny byly častými povodněmi znečištěny a stávaly se zdrojem nemocí) apod. V těchto záležitostech nedošlo k žádnému významnému pokroku, jen jednou byla vyslána deputace do Vídně ohledně obnovení žádosti o zřízení okresního soudu, zůstala však bez konkrétního výsledku. Zastupitelstvo alespoň částečně vyřešilo problémy zlínských občanů s dojížděním k napajedelskému soudu zřízením úředních dnů tamního soudce ve Zlíně v roce 1901, které se zatím konaly jednou měsíčně, později stoupl počet soudních dnů na čtyři. Toto provizorium trvalo nakonec až do roku 1923.¹⁰

Jedním z mála významných realizovaných návrhů tohoto zastupitelstva bylo založení městské spořitelny. Na tomto místě bych rád připomněl zlínské peněžní ústavy, které existovaly před rokem 1908. Občanská záložna, založena roku 1869, stála dlouho v centru každého důležitého dění ve městě. Sídčila ve dvou honosných domech na náměstí, v jejím sále se odehrával takřka veškerý kulturní život města. Podporovala zlínské školy, vlastnila akcie místní železnice.¹¹ Svým spojením s konzervativním zastupitelstvem, hlavně v osobě starosty Batie, se stala pro pokrokové Zlíňany symbolem místního klerikalismu, i když to asi nebylo zcela oprávněné – probíhaly zde i akce zlínského Sokola, byla zde založena zlínská organizace sociálně – demokratické strany, tady se konaly Masarykovy předvolební schůze. Odpor proti občanské záložně nepolevil ani po volbách 1908 – Antonín Batia byl stále jejím pokladníkem, takže dlouho nemohla získat důvěru nového zastupitelstva.

Snaha vytvořit ve Zlíně protiváhu občanské záložně, v politickém i finančním smyslu, vyústila v založení rolnicko – živnostenské záložny Josefem Pančoškou, koželuhem Leopoldem Langrem a sládkem Janem Janáčkem dne 1. prosince 1903 (do živnostenského rejstříku byla zapsána 8. června 1904).¹² Její zakladatelé patřili ke zlínské pokrokové opozici. O finančních aktivitách této záložny jsme z městských písemností informováni velmi skoupě, působila ve Zlíně asi do čtyřicátých let.

I když pro následující tvrzení nejsou žádné písemné důkazy, lze takřka s jistotou tvrdit, že městská spořitelna byla založena opět jako reakce konzervativního zastupitelstva na vznik rolnicko – živnostenské záložny. Když pomineme ojedinělý návrh na zřízení spořitelny z roku 1888,¹³ datuje se začátek jednání o spořitelně až do února 1904, tedy tři měsíce po zřízení záložny. Tato jednání proběhla velmi rychle (ve srovnání s projednáváním jiných záležitostí na zastupitelstvu) a spořitelna byla otevřena 1. ledna 1906. Městská spořitelna vznikla s plnou podporou obce, která poskytla potřebné ručení na vklady a pro garanční fond a rovněž místnosti pro její úřadovny v domě na náměstí, který patřil obci. Po obecních volbách roku 1908 převzaly správu spořitelny pokrokové kruhy a předsedou jejího výboru se stal nový starosta Štěpánek, zatímco občanskou záložnu ovládali stále konzervativci.

Pro úplnost doplním, že ve Zlíně existovala také kontribučenská záložna, a před první světovou válkou (už za nového Štěpánkova zastupitelstva) vznikl ještě další peněžní ústav – živnostenské úvěrní družstvo, založené 19. března 1912 a roku 1924 přejmenované na živnostensko – průmyslovou záložnu.¹⁴

Toto zastupitelstvo nejen že nepracovalo pro rozvoj města, ale stavělo se dokonce proti snahám jiných pozvednout jeho hospodářské možnosti. Tak měl například velké problémy Tomáš Baťa, když chtěl postavit roku 1905 novou tovární budovu s komínem. I přes podporu tohoto návrhu učitelskými kruhy v zastupitelstvu, nesouhlas zástupce velkostatku (baronu Hauptovi se totiž nelíbila myšlenka vysokého komínu v sousedství jeho pozemků) a konkurence se obávajících živnostníků dohnaly Baťu málem k přestěhování se do Prštného – touto hrozbou se mu však podařilo přimět váhající radní k souhlasu.¹⁵

Místní občané pokrokového smýšlení projevovali své názory i akcemi proti představitelům katolické církve. Když při příjezdu olomouckého arcibiskupa do města 25. května 1905 neuznali někteří pokrokoví učitelé za nutné ho uvítat, bylo to vnímáno jako ostrá proticírkevní provokace.¹⁶

Roku 1906 se měly konat nové obecní volby. Pozice vládnoucích stran však již zdaleka nebyla tak silná, jako v předcházejících letech. Batia s Limanovským se mohli obávat volební prohry. V následujících dvou letech se oba snažili udržet si moc ve městě co nejdéle. Bylo to ale čím dál víc složitější, protože výtky opozice nabývaly na síle a počet nespokojených občanů stále rostl. Odpůrci vedení radnice se seskupovali buď kolem zlínských pokrokářů nebo, a to byl případ hlavně dělníků, v sociálně demokratické organizaci.

Hlavním terčem kritiky byl především tajemník Limanovský. Nejvíce mu bylo vyčítáno to, že zneužíval svého vlivu a protěžoval své přátele v nejrůznějších případech. Názorně to lze ukázat na příkladu určování stavební čáry pro přestavbu domu M. Genže, jež se táhlo pro neochotu Limanovského víc než půl roku a v důsledku toho Genž nemohl začít stavět. 4. července 1907 byla na žádost skupiny členů zastupitelstva v čele s Aloisem Hradilem svolána výjimečná schůze o tomto případě. Podle navrhovatelů měl starosta podat 12. března nesprávné informace o projednávané změně stavební čáry, podle nichž by došlo ke zúžení ulice o dva metry (starosta patrně tuto skutečnost opravdu zamlčel). Starosta chtěl vést neveřejné jednání, což však bylo zamítnuto. Celá záležitost byla díky většině starostových přívrženců založena ad acta, ale ze zápisu projednávání je cítit jasné a ostré zaměření proti starostovi a tajemníkovi.¹⁷

Opozici proti vedení radnice vedla v zastupitelstvu trojice: radní Kroupa, učitel Hradil a Josef Pančoška. Vzájemná střetnutí pokrokářů s vedením radnice se někdy vyhrtila až k soudnímu sporu. Tak byl například v době Masarykovy kandidatury radní Kroupa pohnán k soudu pro zločin veřejného násilí. Vystoupil totiž veřejně proti dalšímu chráněnci Limanovského, radnímu Janu Čištínovi. U soudu byl však Kroupa očištěn a svědek radniční strany nakonec musel zaplatit soudní výlohy.¹⁸ O tomto a jemu podobných případech nás informuje především novinář Jandík, který patřil také k protivníkům klerikalismu.

O neschopnosti tehdejší radnice pracovat pro blaho obce vypovídá schůze se zemským pokrokovým poslancem Očadlíkem v listopadu 1907. František Štěpánek se tehdy poslance zeptal, jak s ním spolupracuje zlínské zastupitelstvo – poslanec si stěžoval, že pokud nemá podněty z obce, nemůže pro ni sám nic udělat – obec musí podávat žádosti, poslanec může pouze intervenovat. A zlínský obecní výbor prý nepodal za dobu jeho působnosti více než jednu petici za rozšíření dívčí měšťanky.¹⁹

Obecní volby se připravovaly na srpen 1906. Protože však volební listiny nebyly vyloženy celých osm dní, byly přípravné práce k volbám okresním hejtmanstvím zrušeny. Radnice si na to stěžovala u moravského místodržitelství a po neúspěchu i u ministerstva vnitra.

Velkou generální zkouškou pro stále oddalované obecní volby byla kampaň a volby do říšské rady, do níž za skupinu valašských měst (včetně Zlína) kandidoval profesor T. G. Masaryk. Jeho zvolení bylo signálem, že pokroková strana má ve Zlíně velkou podporu.

9. července 1907 byla okresnímu hejtmanství podána žádost zlínských občanů o urychlení obecních voleb. Okresní hejtmanství jí vyhovělo a zároveň zamítlo žádost

radnice o odložení voleb. 26. července 1907 se radní Krajča zeptal na schůzi zastupitelstva starosty, zda už obdržel úřední nařízení o nutnosti provést obecní volby. Starosta prý žádné neobdržel a sdělil, že je v jeho pravomoci vypsat volby a není povinen o tom podávat nikomu zprávu. Po skončení onoho neúspěšného odvolacího řízení nařídilo totiž okresní hejtmanství zhotovení nových volebních seznamů (asi v červenci 1907). Když byly nakonec pořízeny, bylo proti nim podáno 964 reklamací, které vyřizovala původní reklamační komise, zvolená roku 1906. Tím se ovšem radnice dopustila další chyby (měla být zvolena nová reklamační komise) a přípravné předvolební práce byly okresním hejtmanstvím opět zrušeny.

Tehdy ale zasáhl nový poslanec Masaryk. Jedním z jeho předvolebních slibů bylo postarat se o provedení stále odsouvaných obecních voleb. Masaryk tedy podal na základě zprávy připravené zlínskými pokrokaři na podzim 1907 interpelaci v říšské radě. Když zde zveřejnil fakta o poměrech na zlínské radnici, dosáhl toho, že do Zlína přijel vyšetřovat okresní hejtmán.²⁰ Volby se měly nejprve konat 21. prosince 1907. Staré zastupitelstvo už nevidělo jinou cestu, jak se vyhnout vyhlášení voleb, než se vůbec nescházet. Po zasedání 16. prosince 1907 se sešlo až za půl roku – 25. května 1908! Tehdy teprve byla zvolena nová reklamační komise, protože podle výnosu okresního hejtmanství měly být zhotoveny nové volební listiny a ustanoven den voleb.

Obecní volby se tedy konečně konaly ve dnech 23. – 28. července a zúčastnilo se jich 90% voličů. Ve 2. a 3. sboru zvítězily jasně opoziční síly. Ale staré zastupitelstvo se stále ještě nevzdávalo – radní Jan Čištín podal stížnost na nedodržení zákonné lhůty osmi dnů k vyložení volebních seznamů. Přitom tyto seznamy vyložilo toto staré zastupitelstvo! Šlo o jasný tah zdržet ve hře předání moci co nejdéle, který se naposledy zdařil – c. k. místodržitelství volby zrušilo. Zajímavé je, že odpověď z okresního hejtmanství na tuto stížnost byla adresována Františku Štěpánkovi, byl již tedy znám jako vůdce opozice a jako pravděpodobný budoucí starosta, a na jejím spodním okraji bylo jen dopsáno tužkou: Panu Antonínu Batiovi, starostovi města Zlína.²¹

Volby měly být vykonány co nejrychleji, a to na základě minulých volebních listin. Nové vykonání voleb již starému zastupitelstvu nebylo svěřeno. Starostovi Batiovi byla odebrána volební agenda (marně proti tomu po volbách protestoval u místodržitelství) a provedením voleb byl pověřen okresní vrchní komisař Jan Hroneš. Definitivní obecní volby byly uskutečněny ve dnech 11. – 18. září. Těchto voleb se dosavadní vládní strana nezúčastnila (své kandidáty postavila pouze v 1. sboru), takže opozice vedená Štěpánkem získala většinu – byla zvolena téměř jednohlasně. Zápis ve školní kronice informuje o tom,

že pokroková strana získala 22 mandátů ve třicetičlenném zastupitelstvu, v 1. sboru pak dostala strana střední čtyři hlasy a stará radniční tři hlasy.

6. října 1908 bylo zvoleno nové obecní představenstvo – starostou se podle očekávání stal František Štěpánek. Pod zápis o provedení volby připsal nový starosta zprávu o průtazích předcházejících konečně uskutečněným obecním volbám a o neblahé úloze tajemníka Limanovského při nich.

Ředitel Horák s potěšením konstatoval, že nové zastupitelstvo bylo smýšlením příznivé škole a nastupovalo do vedení města se záměrem pečovat o rozkvět školství. Učitelští členové ovládali celé obecní zastupitelstvo a obecní stavy i spořitelnu, rolnicko-živnostenskou záložnu atd. Byla to určitě výrazná změna, když připomenu, že před třiceti lety si tehdejší ředitel obecné školy v téže kronice stěžoval na „nevěd a protivensství, jež jest každému učiteli od zdejších občanů tak zhusta zakoušeti“.²²

Masarykova kandidatura

V roce 1907 se konaly první volby do rakouského parlamentu podle zásady všeobecného, přímého a rovného volebního práva. Toto právo neměly ženy a také vojáci. Aktivní volební právo měli muži starší 24 let, pasivní od 30 let. Tato reforma se netýkala voleb do zemských sněmů a měla i další nedostatky. Především rozdělení mandátů nebylo rovnoměrné, preferovány byly okresy a regiony s německým obyvatelstvem a venkovské oblasti před městy. Přesto šlo o zásadní zlom v modernizaci politického života v tehdejší Předlitavsku.

Tomáš Garrigue Masaryk kandidoval v říšských volbách 1907 za volební skupinu valašských měst, mezi něž patřil rovněž Zlín. Jeho protikandidáty byli za lidovou stranu živnostník Josef Povondra z Kroměříže, podporovaný klerikálními kruhy a staročechy, a sociální demokrat Smetana z Moravské Ostravy. V této kapitole se nebudu podrobně zabývat předvolební kampaní profesora Masaryka v celém jeho volebním obvodu, ale zaměřím se pouze na jeho působení ve Zlíně.

Po ohlášení Masarykovy kandidatury (Masaryk se pro okres valašských měst rozhodl na konci února 1907) byl ve Zlíně utvořen realistický kroužek v čele s učitelem Rudolfem Šoupalem, v jehož bytě byla i Masarykova volební kancelář, kde také Masaryk při svých zlínských pobytech přespával. Sdružili se v něm všichni Masarykovi zlíňští přívrženci – učitelé Cyril Babička, Rudolf Lang a Hugo Rada, továrníci František Štěpánek

a Ludvík Zapletal a většina dalších příslušníků Sokola.²³ Nejvíce spolu se Šoupalem přispěl k Masarykovu zvolení továrník Štěpánek, hlava pokrokové strany ve Zlíně.

Předvolební práce této pokrokové skupiny vyvrcholila dvěma předvolebními schůzemi, které uspořádal profesor Masaryk ve Zlíně v sále občanské záložny 18. března a 1. května 1907. Na obou těchto schůzích zaujal profesor své posluchače svým klidným, jasným vyjadřováním, širokým přehledem o mnoha otázkách. Mluvil o základních tématech svého volebního programu – o odcírkvenění státu a školy, o volném manželství a dalších agrárních, živnostenských i dělnických otázkách. Ukázal, že je třeba všechny problémy řešit v souvislosti a nikoli odděleně, jak se například hospodářské otázky promítají do politických sporů. Na březnové schůzi se vyjádřil ke svému vztahu k sociální demokracii – vzpomněl na svůj chudý původ a na to, že se v mládí učil kovářem a zná tedy dělnické zájmy a potřeby, není však marxista, což je podle něj jen otázkou teorie. Tato schůze skončila přijetím rezoluce, v níž přítomní jednoznačně vyjádřili podporu kandidatury profesora Masaryka.²⁴

Na své prvomájové zlínské schůzi proslovil Masaryk svou přednášku „O socialismu a klerikalismu“ a pojednal o živnostenské otázce. Na této schůzi, která se konala ve dvoraně záložny, promluvili rovněž hlavní představitelé zlínské pokrokové skupiny Krajča, Štěpánek, Malota a Lang.

Mimo ty jeho příznivce, kteří se hlásili ke stejné politické straně, za niž kandidoval Masaryk, podporovali ho i přívrženci jiných politických směrů. Bez výjimky se za jeho kandidaturu postavila zlínská organizace národně socialistické strany.

Složitější byl vztah sociální demokracie k Masarykovi, protože proti němu stál v obvodu valašských měst kandidát její strany Smetana, což Masaryka podle jeho slov velmi mrzelo. Proto bylo důležité, jaké stanovisko k Masarykovi, jehož názory byly velmi blízké sociálně demokratickým, její voliči zaujmou v prvním kole voleb. Řešením zbytečného sporu mezi odpůrci klerikálního Povondry mohlo být odstoupení Smetany, jednání o tom však bylo neúspěšné – jeho strana argumentovala tím, že Smetanu postavila dřív, než se o Masarykově kandidatuře vůbec dověděla, a odvolat ho nyní by znamenalo poškodit kredit strany. K tomuto problému se na Masarykově zlínské schůzi 18. března 1907 vyslovil zemský tajemník sociálně demokratické strany v Brně Vlastimil Tusar – polemizoval sice s Masarykovými vývody proti Marxovi, nakonec však prohlásil, že Smetana nekandiduje proti Masarykovi, ale vedle něj. Jeho straně prý jde pouze o sčítání sociálně demokratických hlasů.²⁵ Současně slíbil Masarykovi, že bude pracovat proti Povondrovi a že ho ve druhém kole proti Povondrovi podpoří. A byl to důležitý slib,

protože se všeobecně předpokládalo, že pokud by Smetana propadl, dali by ve druhém kole dělníci voliči svůj hlas Masarykovi. Někteří sociálně demokratičtí voliči se však rozhodli volit Masaryka již v prvním kole, aby zajistili jeho postup do druhého kola proti Povondrovi. Mezi nimi byl i významný prostějovský redaktor Josef Krapka, mezi zlínskými sociálními demokraty například Leopold Batík a Ignác Barvíř.²⁶ Došlo tedy k rozkolu uvnitř zlínské organizace mezi skupinou vedenou Batíkem a těmi, kteří chtěli v prvním kole volit svého kandidáta Smetanu. Předvolební odhady o tom, kdo koho bude volit v druhém kole při různých kombinacích postupu, byly však složitější – Smetana například zaznamenal mezi zlínskými učiteli názor, že budou volit Masaryka, ale kdyby se nedostal do druhého kola, dali by své hlasy raději Povondrovi, než aby volili sociálního demokrata. Jednoduché rovnítko mezi přívržence Masarykovy a Smetanovy tedy rovněž nelze položit. Některým zlínským pokrokářům se nelíbil vstřícný postoj Masaryka k sociální demokracii (to byla asi podobná názorová skupina s těmi, kteří by raději volili Povondru než Smetanu), také kvůli tomu, že klerikálové agitovali, aby odpůrci Povondry raději dali hlas sociálnímu demokratovi.²⁷

Zlínské pokrokové sdružení vyzvalo 18. května 1907 všechny své stoupence, aby volili všude v první řadě proti klerikálům. Toto prohlášení, otištěné ve Valašských novinách, bylo vyvoláno výzvou vůdce lidové strany dr. Stránského v Lidových novinách, aby jejich příznivci v některých obvodech volili raději klerikální kandidáty, s čímž zlínská strana zásadně nesouhlasila.²⁸

Proti Masarykově kandidatuře vystupovali především představitelé katolické církve, kteří využívali k politické agitaci svá kázání při bohoslužbách, ale i jiné způsoby politického i mimopolitického boje. Faráři například rozšiřovali štvavé letáky, které se objevily i ve Zlíně. Byly namířeny proti „neznabohům“, kteří chtějí vyhnat Boha ze školy, z rodiny, ze společnosti a podepsali je zlínský katecheta František Úlehla, farář Ignát Nepustil a kaplan Emanuel Dvořák.²⁹

Při předvolební kampani ve Zlíně zneužíval tehdejší obecní tajemník Limanovský svého postavení k tomu, aby alespoň znepříjemnil nebo dokonce znemožnil některým voličům výkon jejich práva. Vykonával totiž při těchto volbách funkci volebního komisaře. Před prvním kolem voleb odmítl vydat některým voličům duplikáty volebních lístků, a učinil tak teprve, když byla telegraficky podána stížnost k okresnímu hejtmanství. Při druhém kole chtěl dokonce zakázat volební pokrokovou kancelář a žádal, aby četníci patrolovali po městě. Po volbách bylo ve Valašských novinách ještě uveřejněno, že bylo z voličských listin vyreklamováno na 80 voličů – Masarykových přívrženců, kteří tak byli připraveni o volební právo.³⁰ Ze zprávy však není jasné, jak tento případ dopadl, došlo-li

k nápravě ještě před volbami nebo zda tito voliči opravdu nemohli přistoupit k volebním urnám.

Výsledky prvního kola, které se konalo 14. května 1907, byla Masarykovými přívrženci očekávány s netrpělivostí na náměstí u domu učitele Šoupala, kam docházely telegrafické zprávy z ostatních valašských měst. Masarykovo vítězství nad sociálním demokratem Smetanou a jeho postup do druhého kola, bylo ohlášeno po osmé hodině večerní a bylo přivítáno s nadšením. Největší bouři potlesku a volání vyvolaly však výsledky zlínské – ze 618 hlasů bylo pro Masaryka 220, pro Smetanu 219 a pro Povondru pouhých 179 hlasů – které znamenaly vyslovení jasného nesouhlasu se zdejším protipokrokovým zastupitelstvem. Tyto výsledky byly potvrzeny ve druhém kole (23. května 1907), kdy ve Zlíně Masaryk získal 433 a Povondra 198 hlasů (celkový poměr v okrese byl 4 136 proti 3 335).³¹ Tomáš G. Masaryk byl zvolen poslancem za valašská města do říšské rady.

Masaryk dokázal v průběhu trvání svého poslaneckého mandátu, že byl hoden důvěry svých voličů. Svou aktivní prací pro celý volební okres, interpelacemi a přimlouvami u nejvyšších orgánů, pomohl valašským městům při mnoha jednáních a žádostech. Pro Zlín konkrétně se angažoval při jednáních o dlouho odkládané provedení obecních voleb, o zřízení okresního soudu, rozšíření zdejšího poštovního úřadu, regulaci Dřevnice. Jako dík za tuto mimořádně důležitou práci pro město byl roku 1910 jmenován čestným občanem Zlína.³²

Rád bych se ještě krátce zmínil o Masarykově kampani před dalšími říšskými volbami roku 1911, které již nebylo věnováno (např. v tisku) zdaleka tolik pozornosti. Před novými volbami se pokroková strana spojila se stranou lidovou v lidovo-pokrokovou stranu, za kterou nyní Masaryk kandidoval. Jeho pozice byla mnohem pevnější, protože i část protivníků z doby první kampaně ho podporovala – jako poslanec se totiž plně osvědčil. Mimo to pro tyto volby nebyl postaven proti Masarykovi žádný sociálně demokratický kandidát, takže pro něj hlasovala i většina dělnických voličů. Jediným jeho soupeřem tak byl kandidát katolických stran, profesor na německém gymnáziu v Kroměříži Nábělek. Masaryka rovněž podporovala pokroková obecní zastupitelstva ve Valašských Kloboukách, Bojkovicích, Vsetíně, Kopřivnici a samozřejmě ve Zlíně.

Volby se konaly 13. června 1911 a měly klidný průběh. Ve Zlíně získal Masaryk 507 hlasů, tedy více jak dvakrát tolik než katolicko-národní kandidát Nábělek (pouze 208 hlasů). Masaryk zde dosáhl přesvědčivějšího vítězství než v rámci celého svého volebního obvodu (5 184 hlasy proti 3 231 hlasu pro Nábělka).³³

Pokrokový Zlín do roku 1914

Změna na radnici

Nové zastupitelstvo začalo ihned řešit všechny problémy města, které byly v minulých deseti letech přehlíženy. Ale prvním úkolem bylo co možná nejrychlejší a nejkldnější převzetí správy města od minulého vedení – správy politické i finanční. Neobešlo se to však bez řady sporů, stížností, odvolání – do celé záležitosti byly často zatahovány i vyšší orgány politické správy.

Hlavními postavami těchto tahanic na straně starého vedení radnice byli Batia, Limanovský a bývalý radní a policejní komisař Jan Čištín. Začalo to sérií stížností na průběh posledních voleb – Batia si stěžoval na odejmutí práva řídit volby a spolu s dalšími vyslovil pochybnost nad regulérním průběhem těchto voleb. Hnal svou stížnost až ke správnímu soudu, ovšem bez úspěchu.

Záminky ke stížnostem si Limanovský s Batiou našli vždycky. V červnu 1910 si např. stěžovali zemskému výboru na nesprávné úřadování starosty – prý má špatně určené úřední hodiny. Starosta jim v odpovědi nezůstal nic dlužen – stanovení úředních hodin jen na dopoledne je v jeho kompetenci a je pouze dočasné, než nový sekretář zvládne dodělat vše, co ve své nedbalosti nezpracoval bývalý tajemník. C. k. místodržitelství dalo samozřejmě za pravdu starostovi.³⁴

Oblíbeným terčem stížností byly obecní účty – 27. dubna 1910 podali Limanovský a Čištín připomenutí k účtům za rok 1909. Kritizovalo jejich nesprávné vedení po formální stránce, zpřeházení položek do špatných oddílů atd. Dva dny předtím si však stěžovali, že zmiňované účty vůbec nenalezli vyloženy v obecní kanceláři. Stížnost je skutečně raritou. Je adresována 25. dubna 1910 obci Janem Čištínem. Čištín ironicky píše, že „...jakožto naskrz loyální, poslušný, autority svého starosty sobě v každé chvíli vážící občané – uposlechli jsme onoho nařízení ...“, chtěli si prohlédnout vyložené účty a našli v kanceláři pouze špatně vedený pokladní deník. Zajímavostí na této stížnosti jsou podpisy. Podepsán je totiž pouze Limanovský (který psal všechny Batiovy i Čištínovy dopisy) a pod tím jsou nakresleny tři křížky s poznámkou psanou velkým neumělým písmem: „Joannes Čištín mercator et possessor realitatum. Jan Čupela jména podpisatel a svědek“. Obchodník se dřevem a majitel realit, bývalý obecní radní a policejní komisař – a neumí psát? Za týden ještě k dovršení nejasností podepsal Jan Čupela na obecním úřadě prohlášení,

že tuto listinu nikdy nečetl a nepodepisoval. Vypadá to, jako by si stěžovatelé chtěli z nového starosty prostě „vystřelit“. Jan Čištín patrně nebyl s vyřízením své stížnosti spokojen, takže ji v listopadu podal i k zemskému výboru. V příštím roce podali pro změnu stížnost na obecní rozpočet a výši obecní přírážky pro rok 1911. Zemský výbor však 27. června 1911 stížnost – jako i ostatní – zamítnul.³⁵ Všechny stížnosti jsou psány urážlivým tónem, napadají starostu i zastupitelstvo, „poslušné vůle svého pána a velitele“. O jeho členech píše následujícím způsobem: „jakýsi Al. Hradil“.

Na druhé straně se ale musí připomenout, že týž den (25. dubna 1910) podal připomenutí k účtům i člen výboru Jan Horák, jeho výtky jsou věcně shodné s těmi, které jmenuje Jan Čištín, takže patrně opravdu došlo k některým nesrovnalostem v jejich vedení (účty nepodepsané starostou, chybějící konečný zůstatek ...).³⁶

Nejcitlivější otázkou bylo předání obecní pokladny a finanční hotovosti dalších spolků nebo organizací, které měli bývalí prominenti obce pod kontrolou. Zdá se, že disponovali některými částkami volně, byli si jisti, že je nikdo nebude kontrolovat, a před volbami již nestihli uvést všechny finanční záležitosti do pořádku. Když se pak na tyto nesrovnalosti přišlo, házeli Batia s Limanovským zodpovědnost jeden na druhého.

Nesrovnalosti se vyskytly hlavně při uzávěrkách účtů. Obecní účty za rok 1907 byly schvalovány až v březnu 1909, kdy s nimi zastupitelstvo vyslovalo souhlas až na několik výjimek, kde se vydání ukázala jako neoprávněná a bylo rozhodnuto je vymáhat, pokud to bylo nutné i právní cestou. Pro rok 1908 byly zjištěny věcné omyly u pěti položek, všechny v neprospěch obce. Šlo o celkem zanedbatelnou částku 172,- K, bývalý starosta ji však nebyl ochoten vrátit.³⁷

Takových drobných částek ale bylo víc. V prosinci 1908 byl Limanovský požádán o zaplacení 202,- K jako vyrovnání nesprávných položek v pokladním deníku, za který byl zodpovědný. O dva dny později vyzvala obec o zaplacení téže částky Batiu, protože Limanovský uvedl, že za pokladnu ručil starosta.³⁸ V září 1909 naopak napsala obec Limanovskému v záležitosti obnosu 300,- K, vybraného 22. února 1908 z chudinského fondu (založeného za starosty Kašpárka roku 1895) a nezaúčtovaného, s tím, že Batia, požádaný o vysvětlení, odkázal obec na Limanovského, který prý byl zodpovědný za knihu fondu.³⁹ Tuto částku vrátil Limanovský přesně rok po jejím vybrání (22. února 1909) s vysvětlením, že šlo o „diferenci vzniklou nedopatřením“.⁴⁰

Další nejasnou částkou bylo 200,- K subvence pro průmyslovou pokračovací školu. V tomto případě byli Limanovský s Batiou důvodně podezřelí ze zpronevěry. Výbor školy požádal dodatečně okresní hejtmanství o vyplacení uvedené subvence, protože nebyla zaznamenána v účetnictví školy. Při šetření v říjnu 1910 se však zjistilo, že tuto částku

vyplatil berní úřad v Napajedlích na kvitanci podepsanou právě Batiou a Limanovským. Oba měli být požádáni, aby do osmi dnů vykazali, jak s částkou naložili, případně aby danou částku výboru odvedli.⁴¹

V lednu 1909 začal Batia vymáhat od obce dlužnou částku – odměnu za vedení obecních důchodů. Připustil, že by se z této částky mohl hradit jeho dluh vůči obci. Starosta mu však odpověděl, že na žádnou takovou odměnu nemá nárok, což dokazuje i skutečnost, že o ni nezažádal dříve, a připomněl mu opět povinnost splatit celý dluh obci. Nakonec mu z dluhu odpustili částku, kterou ještě nedostal jako služné za část roku 1908, zbyl tedy dlužný obnos 189,- K.⁴²

Ke sporům docházelo i mezi obcí, reprezentovanou starostou Štěpánkem, a kostelním konkurenčním výborem, jehož předsedou byl stále ještě Antonín Batia. Batia z titulu této své funkce několikrát upomínal obec, že neplatí předepsané příspěvky (od prosince 1908), starosta odpovídal, že obec hradila i ty výdaje, na nichž se ostatní poplatníci ze zákona vůbec nepodíleli, takže již další příspěvky odvádět nebude. I v této řadě stížností si Limanovský (neboť on je psal a patrně i koncipoval) neodpustil výroky jako: „... přečtouc dopis obecního představenstva ... napadla nám mimoděk lidová průpověď znějící: Pánům a bláznům je všechno dovoleno.“ nebo „pan Štěpánek hledí celou věc jen zašmodrchat“. Nakonec vyšlo najevo, že vůbec neexistoval záznam o volbě tehdejšího kostelního konkurenčního výboru, takže nebylo známo, kdy se měly konat jeho nové volby.

Dokonce ani jeho předseda Batia to nevěděl, Limanovský se vůbec neobtěžoval na dotaz okresního hejtmanství odpovědět, a když byl obcí předvolán k výpovědi, omluvil se pro nemoc. Týž den byl však viděn, jak se prochází na náměstí. V říjnu 1910 došlo k volbě nového výboru, proti níž opět protestoval Jan Čištín – tentokrát úspěšně, protože při ní došlo k procedurální chybě. Jeho protestu proti znovu provedeným volbám 17. listopadu 1910 však již vyhověno nebylo. Novým předsedou výboru se stal František Štěpánek, takže spor mezi obcí a kostelním konkurenčním výborem skončil.⁴³

Ani výměna předsednictva kostelního konkurenčního výboru se neobešla bez sporů týkajících se předání finančních záležitostí. Zde šlo konkrétně o spořitelní knížku hřbitovního fondu, kterou Batia neodevzdal novému předsednictvu. Štěpánek si rovněž stěžoval, že účty výboru byly od roku 1906 vedeny nepořádně, chyběly výkazy výdajů, účty nebyly kontrolovány. Batia ve své odpovědi odkázal Štěpánka na faráře, který měl jmenovanou knížku, a na Limanovského, který do obecních voleb účetnictví výboru vedl. Po nich již nebylo žádných příjmů od obce ani velkostatku, takže ani žádných vydání.⁴⁴

Limanovský tedy – zdá se – vedl opravdu všechny záležitosti, které měl vykonávat starosta Batia.

Podobná situace jako u kostelního konkurenčního výboru se vytvořila mezi obcí a místní školní radou, jíž do dalších voleb rovněž ještě předsedal Antonín Batia. Nedošlo zde sice ke sporům o konkrétní dluhy, Batia se však snažil dosáhnout hospodářské a finanční nezávislosti rady na obci – především se mu zdálo problematickým, jak by probíhala úhrada nákladů rady z obecního účtu, pokud by obec s jejími výdaji nesouhlasila. Snažil se proti názorům nového představenstva prosazovat své, i když musel vědět, že nebude vyslyšen. Tak žádal v červenci 1909 obec, aby uvedla ve známost přípis okresní školní rady o tom, že školní mládeži má být „s ohledem na jeho mravní a náboženskou výchovu“ zakázán přístup na přednášky J. S. Machara na téma „Antika a křesťanství v poměru našem k Římu“ a aby svými policejními orgány opravdu zamezila mládeži vstup na tyto akce, na což samozřejmě pokroková radnice nepřistoupila.⁴⁵ K takovým střetům mezi místní školní radou a Štěpánkovým zastupitelstvem docházelo až do doby nových voleb do rady – v listopadu 1910 již jako její předseda figuruje pokrokový radní Langer.⁴⁶

V říjnu 1910 schválilo zastupitelstvo prodej obecních pozemků Spolku pro stavbu laciných a zdravých obydlí z Brna pro stavbu 32 rodinných domků. Proti rozhodnutí se opět odvolali Čištín a Limanovský, kteří mu vytýkali, že bylo přijato tajným hlasováním. V zastupitelstvu prý sedí pět největších zlínských fabrikantů, kteří využili obecního jmění, aby se sami nemuseli starat o obydlí dělníků. Tato poznámka jasně ukazuje, jak osobního rázu byla tato stížnost – nezáleželo jim na tom, že dané rozhodnutí dalo možnost vybudovat nové byty, ale viděli v něm pouze únik Štěpánka před zodpovědností za bydlení svých dělníků na úkor obce (protože o něj jim šlo především). Rád bych jen dodal, že za Batiova úřadování není v dokumentech města žádná zmínka o nějaké podpoře bydlení ze strany obce. Starosta ve svém vyjádření z 16. listopadu 1910 uvedl: „Proti tomuto usnesení podali tři notoričtí stěžovatelé stížnost z příčin osobních.“ Dále uvádí, že v zastupitelstvu jsou pouze dva továrníci, on a Baťa, a žádný z nich se k tomuto návrhu nevyjadřoval, což potvrzuje i protokol o tomto jednání. Zemský výbor vyhověl stížnosti pouze po stránce formální – tajné hlasování nebylo na místě. Když se oba stěžovatelé vyjádřili i proti opakovanému – tentokrát veřejnému – hlasování o prodeji pozemků (schváleno 3. února 1911), oznámil zemský výbor obci, že prodej pozemků Spolku schvaluje.⁴⁷

Všechny tyto spory se členy starého zastupitelstva jistě nepřispívaly ke klidnému vývoji v obci. Ve většině případů nebyly zapříčiněny snahou bývalého starosty a jeho kolegů o zlepšení správy města či upozornit na chyby, jichž se nová radnice z neznalosti

mohla dopouštět. V těchto více než dva roky se táhnoucích rozepřích lze spíš cítit zášť bývalých pánů města, kteří se nechtěli smířit s novou situací po volbách, v nichž se ukázal nesouhlas většiny obyvatel města s jejich vládou. Také se snad snažili zakrýt vlastní chyby a neschopnost, v některých případech i horší provinění (dlužné částky v obecní pokladně, různých fondech...).

Změna na zlínské radnici byla však trnem v oku nejen bývalému starostovi a jeho kolegům, ale také zlínské fáře. Spory s farářem (tehdy jím byl P. Ignát Nepustil) na sebe nenechaly dlouho čekat a jejich předmětem byly pochopitelně finanční záležitosti. Jednalo se o starobylý poplatek města faráři (tzv. portio canonica) ve výši 24,80 K – šlo sice o symbolickou částku, ale nové zastupitelstvo přestalo (asi z principu odporu proti církvi) tento obnos roku 1908 platit a při vzniklém sporu se odvolalo až k císařské instanci do Vídně. Zde ovšem svou při prohrálo a mělo dávku nadále platit. Korespondence ohledně jejího placení se však táhla až do roku 1913. Obecní rada se rovněž přestala účastnit veřejných církevních slavností a odmítla pro průvody Božího Těla postavení tradičního oltáříku v blízkosti radnice.⁴⁸

Nová radnice se po svém nástupu a po vyřízení všech sporných záležitostí se starým zastupitelstvem začala cele věnovat stávajícím úkolům, které s sebou přinášel rychlý hospodářský rozvoj města. Sem patřila především snaha pozvednout město i správně a politicky k té důležitosti, kterou si již vydobylo na poli hospodářském, tzn. otázka vytvoření nového okresního soudu se sídlem ve Zlíně. Dále bylo nutno se postarat o zajištění bezpečnosti obyvatel města – ochránit je před každoročními záplavami řeky Dřevnice regulací jejího toku. S tím souvisela i potřeba kanalizace a zajištění vhodného a dostatečného zdroje pitné vody pro Zlín. Rozšiřování města vedlo k potřebě zvětšit stávající kapacity pošty a telefonního, telegrafního i dopravního spojení města s okolím a vybudovat dostatečně velkou městskou nemocnici.

Zřízení soudního okresu Zlín

Při organizování soudů roku 1849 se Zlín sídlem soudu nestal pouze následkem nesprávného taxování, jak svou žádost o jeho zřízení zdůvodňovali roku 1895 zlínské představitelé.⁴⁹ Město Zlín tedy patřilo od správní reformy roku 1850 až do roku 1923 k soudnímu okresu Napajedla.⁵⁰ Okresní soud byl od Zlína vzdálený zhruba dvě hodiny cesty povozem, až do doby zprovoznění lokální dráhy Otrokovice – Zlín – Vizovice to tedy byla dlouhá a náročná cesta. S růstem hospodářského významu města vzrůstal i počet soudních sporů hospodářské i trestní povahy. Od zřízení soudu ve Zlíně si představitelé

města slibovali větší stavební ruch (byty pro jeho zaměstnance), větší obrat zlínských obchodníků (lidé z okolí by při vyřizování svých záležitostí u soudu zároveň ve Zlíně nakupovali) a tím i větší příjmy obecní pokladny. Zlín by se stal nejen hospodářským, ale i politickým centrem oblasti.

Snahou každého zlínského zastupitelstva již od doby starostování Mikuláše Kašpárka (od roku 1870) bylo dosáhnout zřízení okresního soudu ve Zlíně. V době obnovení žádosti o ustavení soudního okresu Zlín připomněl Štěpánek, že první žádost byla podána už v roce 1877, další pak roku 1883 a poslední 23. prosince 1893, která byla nakonec po 20 letech schválena.⁵¹ Nejdále došlo před zvolením pokrokového zastupitelstva vyřizování této poslední žádosti – v polovině devadesátých let už zlínské zastupitelstvo schválilo poskytnutí budovy pro soudní, listovní a berní úřad s bytem pro soudce a soudního úředníka na 20 let zdarma a pak s minimálním nájmem. Jednalo se s okolními obcemi, které měly být do nového okresu zařazeny. Ale i tato žádost nakonec zůstala nevyřízena a ztratila se někde v labyrintu rakouské byrokracie.

Jen pro zajímavost zde uvedu, jakých protimluvů se dopouštěli při tomto jednání její úředníci. Když byla podána žádost roku 1893, odkazovaly s „požehnáním“ vyšších úřadů ostatní zainteresované obce (které měly k tomuto okresu přistoupit) Zlín na dobu pozdější – až bude vybudována lokální dráha Otrokovice – Zlín – Vizovice. Pak mělo být usnadněno spojení těchto obcí se Zlínem a zřízení soudu by bylo jednodušší: „...proslýchá se, že bez dráhy (zlínského soudního) okresu nebude, a proto se má Zlín starat teď hlavně o zřízení dráhy“, píše např. do Zlína starosta Malenovic.⁵² Když však v roce 1901 psal neznámý příznivec Limanovskému o zastavení jednání o zřízení soudu (viz s. 9), vysvětloval to hlavně vlivem vizovického a napajedelského okresního soudu, které by zřízením soudu ve Zlíně přišlo o část svého území, a také existencí lokální dráhy – zlepšilo se totiž spojení do Napajedel, takže již otázka dopravy k soudu pro lidi ze Zlína a okolí (což byl jeden z hlavních argumentů) nebyla tak důležitá.⁵³

Na tomto místě se budu podrobněji věnovat až konečné fázi jednání, které spadá do posledního roku práce staré radnice (jako kdyby ještě rychle chtěla dohnat, co se dá a vylepšit si pozici před nadcházejícími obecními volbami; hlavně se však jednalo o zásluhy nového poslance Masaryka) a do funkčního období pokrokového zlínského zastupitelstva v čele s Františkem Štěpánkem.

Po zamítavém výroku roku 1901 se další jednání rozběhla z iniciativy pokrokových členů Batiova zastupitelstva. V roce 1905 byla uskutečněna deputace do Vídně (poprvé po deseti letech). V červenci 1907 vymyslel člen výboru Josef Pančoška cestu, kterou se

příští jednání měla ubírat – při dotazu ve věci okresního soudu navrhl požádat o pomoc nového poslance profesora Masaryka. Bylo přislíbeno, že pokud bude do Vídně poslána deputace, obrátí se jistě i na zdejší poslance. Z odpovědi starosty Batie je sice cítit určitá nechuť jednat právě s „pokrokovým nepřítelem“ Masarykem, ale pravdou je, že kontakt navázán byl. V záznamech ze schůze zastupitelstva je 25. května 1908 zmínka o Masarykově dopisu ve věci soudu, na jehož základě byl schválen návrh členů výboru Krajčí a Meisela vyslat další deputaci do Vídně, oba poslanci (dr. Žáček i Masaryk) měli vybrat nejlepší dobu pro její příjezd. Tato deputace se uskutečnila, 17. července 1908 byla zastupitelstvu podána zpráva, že se jí dostalo příznivého ujištění.⁵⁴

Starosta Batia se však raději v průběhu roku 1907 v záležitosti soudu obracel na místodržitelského radu Zdenko Wachu (který byl již roku 1904 jmenován čestným měšťanem Zlína jako vyjádření díků obce za podporu při stavbě kudlovské silnice),⁵⁵ jehož dopisy informují o putování spisu „zlínský okresní soud“ od nejnižších instancí až k ministerstvům. V létě se podle Wachy vyjádřily ke zřízení soudu kladně místodržitelství i prezidium moravsko-slezského vrchního zemského soudu, které záležitost předalo s doporučením ministerstvu spravedlnosti. V prosinci 1907 již Wach soudí, že nyní záleží jen na ministerstvu financí, kde ovšem již nemá žádného známého přímluvce, a tak radí obrátit se prostřednictvím někoho jiného přímo na ministra.⁵⁶

Po vyhraných volbách navázalo na práci o soud i nové zastupitelstvo. Už v prosinci 1908 byl poslanci Masarykovi poslán dotaz, kdy by bylo vhodné pokračovat v akci za zřízení okresního soudu.⁵⁷

Jednání ale pokračovala velmi pomalu. Teprve v říjnu 1909 poslal Masaryk do Zlína zprávu, že příslušná položka bude snad zařazena do rozpočtu na rok 1911.⁵⁸ Tehdy bylo přikázáno finančnímu odboru vyřešit co nejlépe otázku bezplatného pronájmu prostor pro okresní soud na 20 let.⁵⁹

Ne všechny obce v okolí byly bezvýhradně nakloněny vytvoření nového soudního okresu. Určitou roli sehrála i otázka, pod který politický okres by nový soud spadal, protože pro některé severně položené obce z politického okresu Holešov by bylo nyníjší sídlo okresního hejtmanství Uherské Hradiště, do něhož měl soudní okres Zlín patřit, příliš vzdálené. Svou roli ovšem sehrály i politické zájmy jednotlivých obecních zastupitelstev, hlavně po změně na zlínském radnici v roce 1908. Obecní úřad v Kudlově například 4. prosince 1909 napsal zlínskému zastupitelstvu, že sleduje s pohoršením a strachem vývoj ve Zlíně po posledních volbách, „zvláště ruch protináboženský a bojkot proti občanské záložně“, v níž mají Kudlovští podíly (připomeňme, že občanskou záložnu stále ovládal okruh lidí kolem bývalého starosty Batie, takže tento peněžní ústav nebyl s radnicí

v nejlepších vztazích). Dopis končí takřka výhrůžně – pokud se tyto poměry nezlepší, odstoupí Kudlov od připravovaného soudního okresu ve Zlíně a postará se, aby jeho příkladu následovaly další obce holešovského okresu, které zatím o zřízení tohoto okresu zájem mají.⁶⁰

Protože od vysokých politických orgánů dlouho nepřišla žádná další zpráva o jednání o okresním soudu, rozhodlo se zastupitelstvo v březnu 1911 znovu vyslat do Vídně deputaci, dotázalo se tedy poslance Masaryka na vhodný čas pro její vypravení.⁶¹ Masaryk tuto věc neztrácel po celou dobu trvání svého mandátu ze zřetele – sděloval pravidelně výsledky svých jednání, v říjnu 1911 například své intervence u ministra spravedlnosti. Starosta Štěpánek však chtěl podpořit tuto záležitost všemi možnými cestami. Navrhl tedy zainteresovat v otázce okresního soudu i poslance Mlčocha, který byl zvolen za valašský venkov, a tím i velký klub agrárních poslanců, jehož byl Mlčoch členem a jenž měl větší vliv než Masarykova strana.⁶²

Až v únoru 1912 byla akta ohledně zřízení okresního soudu postoupena k šetření krajskému soudu v Uherském Hradišti. Proto bylo v zastupitelstvu navrženo pozvat prezidenta krajského soudu k prošetření poměrů přímo do Zlína.⁶³ Bohužel chybí doklady, zda k této návštěvě došlo či ne, jisté však je, že do Zlína bylo v dubnu oznámeno, že šetření bylo skončeno a že zbývá vyjádření ministerstva financí. Proto byla dohodnuta další deputace ze Zlína a okolních obcí na toto ministerstvo.⁶⁴

Na konci roku 1912 bylo rozhodnuto – zastupitelstvo obdrželo zprávu od prezidenta krajského soudu v Uherském Hradišti Wondreyse, zprostředkovanou okresním soudem v Napajedlích, že zlínský soud bude povolen, a to za následujících podmínek: obec poskytne bezplatně místnosti pro soud, věznici a berní úřad, rovněž bezplatně byt pro sluhu soudního i berního úřadu, a to vše na věčné časy. K tomu se měla obec zavázat sepsáním zvláštní závazné listiny (Verpflichtungsurkunde). Tyto podmínky se sice poněkud lišily od původních záměrů obce (bezplatný nájem se měl vztahovat jen na budovu soudu a dalších úřadů, a to pouze na 20 let), ale nyní obec tyto podmínky přijala a poskytla zároveň 2 500,- K pro přípravné práce ke stavbě radnice a soudu⁶⁵ (počítalo se s tím, že oba tyto úřady budou umístěny v jedné budově, protože stará radnice z roku 1583 už dávno nedostačovala potřebám obecní správy).

Je třeba se ještě zmínit o jednom důležitém přímluvci hlavně u brněnských úřadů – byl jím majitel zlínského velkostatku baron Štěpán von Haupt – Buchenrode. V materiálech okresního soudu je uchováno několik dopisů, ve kterých informuje svého zástupce v obecním výboru nebo přímo zastupitelstvo o postupu jednání úřadů v této věci. Nejzajímavější je jeho dopis obci, týkající se již vzpomenuté závazné listiny. Nabádá

v něm obec, aby nepřistupovala na všechny požadované podmínky, hlavně ne na klauzuli o tom, že soud může kdykoli od obce požadovat přístavbu nebo přestěhování soudní budovy, pokud už tato nebude vyhovovat: „Damit würden sie sich ganz in die Hand des Justizministeriums geben, das alles von ihr verlangen könnte, was es wollte, ohne Rücksicht auf die Kosten, die es verursacht.“ Dále obec měla jednat o tom, zda byty pro soudního a berního sluhu bude poskytovat zadarmo ne za poplatek. Baron vyjádřil ochotu vést pro prosazení těchto návrhů deputaci k prezidentovi vrchního zemského soudu.⁶⁶ Obec ale na tuto nabídku nijak nezareagovala – asi už nechtěla odkládat rozhodnutí dalším jednáním – a vyhotovila věnovací, závaznou listinu přesně podle požadavků prezidia krajského soudu.⁶⁷ Zřízení okresního soudu ve Zlíně již nestálo nic v cestě.

21. května 1913 přinesl vídeňský list Neue Freie Presse zprávu o tom, že dne 9. května 1913 byl nařízením ministerstva spravedlnosti č. 441/13 zřízen okresní soud ve Zlíně. Téhož dne gratuloval obci k dosažení cíle dlouholetého snažení rada zemského soudu dr. Mikuláš Kašpárek, syn bývalého zlínského starosty a původního iniciátora myšlenky na zřízení okresního soudu.⁶⁸

Už v polovině roku 1912, kdy bylo rozhodnutí o zřízení soudu takřka jisté, se přistoupilo ke konkrétním záležitostem – obecní zastupitelstvo začalo jednat o nové budově pro soud. U ministerstva spravedlnosti se informovalo, jak velká má být budova okresního soudu a jaké mají být rozměry jednotlivých místností.⁶⁹ Nová budova soudu a radnice měla stát na náměstí na místě několika domů v obecním vlastnictví. O zakázku na stavbu se začalo ucházet hned několik stavitelů, především Dominik Fey z Uherského Hradiště, stavitel zlínské měšťanské školy a zlínský stavitel Josef Winkler, který postavil vilu starosty Štěpánka. Zastupitelstvo se zajímalo hlavně o odhad nákladů na tuto stavbu – podle Feye to mělo být 80 000,- K, při větší výzdobě a kvalitnějším materiálu 100 000 – 120 000,- K.⁷⁰ Ale až v srpnu příštího roku sdělilo ministerstvo veřejných prací, že je připraveno na žádost obce vypracovat plány pro soudní budovu,⁷¹ čímž by se její stavba zlevnila právě o náklady na plány. Do přelomu let 1913/14 se pak datuje čilá korespondence mezi obecním zastupitelstvem a prezidentem krajského soudu o podobě budoucí soudní budovy.⁷²

Hned po příslibu aktivace soudního okresu Zlín začala obec spolu s dalšími pomýšlet na zřízení nového politického okresu, který měl sloučit soudní okresy Zlín a Vizovice a měl sídlit ve Zlíně jako hospodářském, dopravním i kulturním centru celé oblasti. Tyto snahy došly ale uskutečnění až za dalších 20 let.

I když to přesahuje časové vymezení mé práce, rád bych na závěr této části stručně nastínil další vývoj v otázce okresního soudu Zlín. V době války byla všechna jednání pochopitelně zastavena. Teprve po válce začalo obecní zastupitelstvo opět pomýšlet na aktivaci soudu, už v lednu 1919 byly podány příslušné žádosti u ministerstva spravedlnosti. Problém umístění soudu se vyřešil ještě později. 27. srpna 1921 vyhořela budova staré radnice a bylo nutno postavit novou, samostatnou jen pro obecní úřad. Tím také ztroskotala myšlenka umístit soud v jedné budově s radnicí. V letech 1921 – 23 byla postavena nová budova soudu zlínskými staviteli J. Winklerem a J. Jarcovjákem a okresní soud byl konečně aktivován v říjnu 1923.⁷³

Úspěchy zlínského zastupitelstva

V časovém úseku, který ve své práci sleduji, dosáhlo vedení města také řady úspěchů ve své snaze přeměnit Zlín v moderní město a zkvalitnit život jeho obyvatel.

Jedním z takovýchto úspěchů bylo zřízení městské elektrárny. Elektrický proud využívali ve Zlíně zatím jen Hauptové, kteří roku 1906 vybudovali elektrárnu pro svou potřebu – k osvětlení zámku a pohonu hospodářských strojů.⁷⁴ Starosta Štěpánek po svém zvolení sondoval možnosti stavby městské elektrárny. Jeho první jednání roku 1909 nebyla úspěšná. Až nešťastná shoda okolností vytvořila podmínky pro nová jednání, tentokrát s firmou Ericsson (Rakouská elektrická akciová společnost v Brně). Na konci roku 1912 totiž vyhořel dolní mlýn na Zarámí čp. 84. Jeho majitel Vincenc Juříčka společně s firmou Ericsson uzavřel v srpnu 1913 s městem smlouvu o zřízení městské elektrárny na místě tohoto mlýna. Na podzim 1913 začala firma se stavbou elektrárny a o Vánocích téhož roku již dodávala městu elektrickou energii.⁷⁵ Pro rok 1914 bylo v obecním rozpočtu již pamatováno i na výdaje pro zbudování elektrické instalace v obecních domech. V témže roce bylo elektrické vedení zavedeno i do kašny na náměstí „za účelem iluminace kašny“.⁷⁶

Zlínská pošta byla založena roku 1848 a v prvních letech jejího fungování zde pracoval jediný úředník. Neměla ani vlastní budovu, byla umístěna různě po zlínských domech, až se roku 1896 přestěhovala do nové budovy zlínské občanské záložny. Roku 1886 byla při poštovním úřadu otevřena i telegrafní stanice, na jejímž zřízení se ze 2/3 podíleli občané Zlína (největším podílem firma Karel Meisel) a zbytek uhradila obec.⁷⁷ V souladu s rozrůstáním města byl postupně rozšiřován i zdejší poštovní úřad.

Pokrokovému zlínskému zastupitelstvu se roku 1910 podařilo za vydatné pomoci poslance profesora Masaryka rozšířit zdejší poštovní úřad o třetího úředníka. Masaryk tehdy podpořil žádost obce ministerstvu obchodu, která byla zdůvodněna nejen růstem počtu obyvatel, ale i továren, které poštovní služby ve velké míře využívají. Ve Zlíně byl tehdy podle této žádosti jen jeden úředník a jeden listonoš, který navíc ani pořádně neuměl číst.⁷⁸ Hned za dva roky žádal však Štěpánek Masaryka o pomoc při dalším rozšiřování pošty (místo tehdejších pěti zaměstnanců by bylo potřeba alespoň deset).⁷⁹ K uskutečnění těchto jeho přání ale už před válkou nedošlo.

Telefon byl ve Zlíně zaveden roku 1908. Jednání o telefonní stanici ve Zlíně byla započata už minulým zastupitelstvem – roku 1904 byla záležitost postoupena k vyjádření ředitelství pošt, potom se začalo se zapisováním zájemců.⁸⁰ Pro zřízení telefonní stanice bylo potřeba alespoň 12 účastníků – mezi vlastníky prvních čísel nacházíme velkostatky, Baťu, Štěpánka, stavitele Winklera a další. Hned po zavedení telefonu do Zlína se obec snažila rozšiřovat možnosti spojení – zažádala například o přímou linku do Napajedel. Roku 1912 intervenoval starosta pro novou linku do Malenovic.⁸¹ V žádosti T. G. Masarykovi o rozšíření pošty zároveň starosta připomněl i potřebu nové telefonní linky do Olomouce. Je třeba připomenout, že se obec na svého poslance obracela až po neúspěchu svého jednání s politickými úřady. Tak žádala obec nejprve o rozšíření telefonního spojení Zlín – Napajedla pro lepší spojení s Vídní. Ředitelství pošt a telegrafu však odpovědělo, že důvodem špatného spojení s Vídní je především přetížení linky Uherské Hradiště – Vídeň, takže má obec usilovat raději o novou linku do Přerova a Brna.⁸²

Stálým úkolem všech obecních zastupitelstev byla úprava a výstavba cest v okolí Zlína. Už od sedmdesátých let 19. století se lze v protokolech z jejich zasedání setkat s častými žádostmi o půjčky na opravu nebo stavbu cest, především do Březnice, Kudlova a Jaroslavíc. Části těchto staveb se někdy realizovaly jako stavby z nouze – jako pomoc pro postižené živelnými pohromami. Silnice do Jaroslavíc a Březnice byla postavena v předválečných letech, v období od roku 1911.⁸³

V roce 1910 byla zřízena první „periodická doprava osob“ mezi Zlínem a Štípou, jízdní řád navazoval na příjezdy a odjezdy vlaků ze Zlína do Otrokovic.⁸⁴ Zároveň se objevily snahy o podobné spojení s Fryštákem a Holešovem, své služby městu tehdy nabídla i světoznámá firma Laurin & Klement, tento projekt se ale neuskutečnil.⁸⁵ Další autobusové linky, spojující Zlín s okolními obcemi, byly zřízeny až po válce.

Obecní zastupitelstvo také postupně pokračovalo v již zahájených pracích na dláždění ulic v centru města. Roku 1912 byly vydlážděny ulice Dlouhá (vedoucí

od kostela kolem náměstí až k řece Dřevnici) a Kovářská (ústící na náměstí od nádraží), dále bylo plánováno dláždění ulic Zahradní, Kvítkové a Školní.⁸⁶

S rozvojem tovární obuvnické výroby ve Zlíně se objevila akutní potřeba výstavby nových bytů, především pro dělníky. Několik jich bylo postaveno už před válkou, šlo však o aktivity jednotlivých stavitelů a ne obce. Přesto na tomto místě v rámci výkladu o rozvoji města musím připomenout, že už roku 1911 postavila firma Baťa šest dvojdomků pro dělníky v lokalitě směrem na Prštne. Roku 1911 byla také schválena stavební čára pro výstavbu nových dělnických domků za továrnou Františka Štěpánka, které chtěla postavit stavební firma Winkler.⁸⁷ Obec samotná si uvědomovala naléhavou potřebu nových bytů, a proto podpořila žádost Spolku pro stavbu laciných a zdravých obydlí na odprodej dvou parcel pro výstavbu 32 rodinných domků (viz s. 21).

Neuskutečněné projekty

Jde především o regulaci Dřevnice, zajištění zásobování obyvatel města dostatečným množstvím pitné vody, vybudování kanalizace ve městě, stavba městské nemocnice a také lokální železniční dráhy Uherské Hradiště – Zlín – Holešov.

Zlínské zastupitelstvo mělo velké plány s rozšiřováním města, zlepšováním podmínek života jeho obyvatel, ale v jejich realizaci ho neustále brzdil nedostatek finančních prostředků, a to bylo většinou důvodem, proč část těchto velkých záměrů zůstala neuskutečněna. Připomenu pro ilustraci žádost města z roku 1914 o finanční příspěvek na zřízení kanalizace, stavbu vodovodu a nemocnice. Tuto svou žádost adresovalo město c. k. kabinetní kanceláři a příspěvek se měl hradit z výnosu státní loterie. Jako podklad k žádosti se uvádí, že roční příjem města na přímých daních je pouze 18 000,- K a město má už nyní 170 000,- K dluhu, přitom celkový náklad na kanalizaci byl 194 000,- K, vodovod měl stát asi 400 000,- K a ještě se měla stavět budova pro soud a nemocnici.⁸⁸

Problém regulace říčky Dřevnice byl dalším z úkolů, jež převzalo pokrokové zastupitelstvo starosty Štěpánka po předchozí obecní správě, která ovšem pro jeho uskutečnění nepodnikla žádné významné kroky. Výklad o jednání v této záležitosti je nutně spojen s výčtem povodní, které soužily obyvatele Zlína a z nichž některé ohrožily velmi vážně jejich majetek i životy. Tyto velké povodně byly vždy hybným momentem pro opětné jednání o úpravě toku Dřevnice. Jednou z největších, na kterou vzpomínali lidé i po 30 letech, byla povodeň v roce 1891, spojená s bouří a průtrží mračen. Další velkou povodní byla celá oblast postižena 14. července 1907. Tehdy přijel do Zlína zemský

poslanec Očadlík, který byl ihned opět požádán o pomoc při povolení již neodkladné regulace. Nový poslanec T. G. Masaryk pak intervenoval (na žádost zastupitelstva navrženou jeho členem Pančoškou) ve prospěch poškozených u ministra vnitra Bienertha.⁸⁹

Nové zastupitelstvo se realizací myšlenky na upravení roku říčky Dřevnice začalo věnovat opravdu systematicky. Na počátku stálo zřízení odboru veřejných prací v únoru 1909 na návrh Tomáše Bati, který se stal jeho členem a aktivně se zapojoval do jeho činnosti (byl to i jeho osobní zájem, vždyť všechny jeho tovární objekty stály na místech, zaplavovaných často rozvodněnou řekou).⁹⁰ Brzy potom začalo zastupitelstvo podnikat první konkrétní kroky ve věci regulace Dřevnice – v dubnu se usneslo na vydání 200,- K pro předběžné vyměřovací práce. O měsíc později bylo výboru dáno na vědomí, že projekt bude vyhotoven státními a zemskými inženýry a pak bude třeba dohodnout to nejdůležitější – podíly na úhradě. Projekt byl ale hotov až v červnu 1910.⁹¹

V této době přišel další tragický podnět k urychlení regulace – 6. září 1910 postihla město opět velká povodeň. K obhlídce škod, kterou tato přírodní pohroma způsobila, byli pozváni zástupci zemského výboru, okresní hejtman i poslanec profesor Masaryk, který později opět jednal o situaci ve Zlíně s ministrem vnitra baronem Bienerthem (informoval o svém jednání obec – dokud nebudou mít úřady odhad škod, nemohou ani stanovit sumu odškodnění).⁹² Zároveň byla podána žádost o odpis daně a o podporu majitelů pozemků u řeky ke stavbě potřebného hrazení.⁹³ Při povodni byli postiženi hlavně chudší obyvatelé, proto požádala obec zemský výbor o povolení zahájení prací na stavbě velmi potřebné silnice Zlín – Březnice jako stavby z nouze, při níž by pro příští zimu mohli tito poškození najít práci. Výbor však stavbu povolil až za rok, tehdy ale rozhodl i o udělení státní subvence, dále měly na náklady přispět obě obce Zlín a Březnice a také velkostatek.⁹⁴

Shodou okolností jednala v Napajedlích komise zemského výboru právě 6. a 7. září 1910, tedy v den oné velké povodně. Starosta Štěpánek pozval představitele zainteresovaných obcí k této komisi, aby zde mohla být projednána otázka regulace Dřevnice. O měsíc později zorganizoval velkou deputaci představitelů 14 obcí (za Zlín se jí zúčastnili Štěpánek a Baťa), zástupců vizovického a napajedelského silničního výboru a několika poslanců za tuto oblast k zemskému sněmu. Ještě na svém říjnovém jednání uznal zemský sněm horní tok Dřevnice (po obec Lípa, tedy už ne její zlínský úsek) za bystřinu – v tom případě se náklady na regulaci dělily mezi stát (70%) a zemi (30%) – a bylo rozhodnuto o úpravě jejího toku. Dolní tok měla hradit pouze země ze 3/4, zbytek pak obec. Toto rozhodnutí šlo tedy proti zájmům Zlína. Baťa navrhl, aby se jednalo alespoň o regulaci Dřevnice uvnitř Zlína.⁹⁵ Obec vyzvala poslance, aby zakročil v tomto

smyslu, což se podařilo – Očadlík zaslal obci stenografický protokol 19. sezení zemského sněmu, kde byla 26. října 1910 schválena regulace i na středním a dolním toku Dřevnice, tedy i u Zlína.⁹⁶ Další deputace k zemskému výboru (tentokrát patrně už v záležitosti faktického zahájení prací na regulaci) byla vyslána v květnu 1911.⁹⁷

V roce 1911 přišel poslanec Očadlík s novým návrhem, jak urychlit jednání zemského výboru o povolení regulace Dřevnice. Obec měla zemskému výboru poskytnout půjčku 400 000,- K pro práce na upravení toku řeky (obec sama by si musela vypůjčit u některého peněžního ústavu, nakonec by tedy hradila jen úroky). Jednání o tomto návrhu se táhla půl roku (od července do prosince 1911), obecní výbor měl totiž obavy z toho, že není zajištěna doba návratnosti, protože ještě nebyla uzákoněna samotná regulace, kromě toho musel pamatovat i na jiné důležité výdaje (kanalizace, vodovod, budova okresního soudu...). Nakonec ale přece jen na tento plán přistoupil, s podmínkou, že bude realizován až po schválení zákonů, jimiž bude regulace i návratnost půjčky zajištěna. Své rozhodnutí oznámila obec zemskému výboru 23. ledna 1912.⁹⁸ Město hledalo všechny možné způsoby, jak potřebné úpravy toku Dřevnice dosáhnout, i za cenu dalších velkých finančních závazků a obětí. Ani tento plán nebyl nakonec uskutečněn, o regulaci s jiným způsobem financování bylo definitivně rozhodnuto až za tři roky.

I když byl projekt úpravy toku řeky Dřevnice schválen už roku 1910, začátek prací se pořád oddaloval. Jeden z důvodů těchto odkladů sdělil obci na počátku roku 1912 poslanec Kadlčák: regulace dolní Dřevnice se zdržela, protože došlo ke změně plánů rozhodnutím o výstavbě fryštácké přehradě.⁹⁹

Projekt regulace (pravděpodobně šlo o změněný projekt, jak o něm informoval Kadlčák) byl schválen v červnu 1912 zemským výborem, který připravil i jeho podrobný rozpočet, v prosinci byl pak předán ke schválení zemskému sněmu.¹⁰⁰ 17. srpna 1913 si vzedmuté vody řeky opět vybraly svou každoroční daň na majetku zlínských občanů. Bylo jasné, že toho roku práce na regulaci nezačnou, proto požádala obec zemský výbor alespoň o zpevnění břehů Dřevnice a chodníku u nejvíce ohrožené čtvrti Čepkova na náklady výboru. Dále obec zemskému výboru navrhla použít fond pro postižené povodní na další stavbu z nouze – tentokrát šlo o úpravu okresní silnice Zlín – Mladcová.¹⁰¹ Po této povodni se obec opět rozhodla intervenovat u zemského výboru. Deputace se setkala s úspěchem – zemský výbor se usnesl, aby část Dřevnice ve Zlíně, Malenovicích a Otrokovcích byla regulována, a to na náklad země. Není však jasné, proč zemský výbor tutéž záležitost schválil už po druhé, nyní (v říjnu 1913) rozhodl o vypracování příslušného návrhu pro sněm.¹⁰² Za svého pobytu v Brně v únoru 1914 napsal Štěpánek zastupitelstvu, že byla

regulace schválena nákladem 700 tis. – 1 mil. K, chybí ale údaj o tom, kdy přesně byl rozpočet schválen.

K zahájení prací na regulaci Dřevnice ale už nedošlo – v červnu 1914 se však ještě konala politická pochůzka Dřevnice, jejíž protokol obsahuje přesný výčet všech potřebných prací a soupis majitelů pozemků. Zároveň se jednalo o odkoupení těchto pozemků a tehdy se obec vyjádřila, že k tomuto účelu nemá dost finančních prostředků a zamýšlela pravděpodobně opět požádat o subvenci,¹⁰³ za několik týdnů ale došlo k vyhlášení války a záležitost regulace byla na příští období odsunuta.

Na úplný závěr části věnované regulaci řeky Dřevnice, bych rád uvedl, že tato jednání byla ukončena až roku 1919. Znovu si to vynutili okolnosti, v létě 1919 přišla další obrovská povodeň a s pracemi se konečně začalo na jaře roku 1920.

S potřebou regulovat tok řeky Dřevnice a zamezit tak každoročním záplavám, úzce souvisely problémy se zásobováním obyvatel Zlína kvalitní pitnou vodou. Velká voda totiž často zaplavila i studny, takže v nich znehodnotila vodu. Důsledkem toho byly epidemie tyfu, které se ve Zlíně rozšiřovaly vždy počátkem léta. Proto bylo nanejvýš nutné zajistit pitnou vodu nejen ze studní nechráněných proti nákaze, ale i výstavbou nového vodovodu.

Při jedné z obhlídek škod napáchaných rozvodněnou Dřevnicí v květnu 1911 navrhl dokonce sám moravský místodržitel výstavbu městského vodovodu, sdělil rovněž představitelům města možnosti jeho financování – 40% by hradila ministerstva orby a vnitra, nějakou část i země. Povzbuzeno tímto návrhem podalo zastupitelstvo okamžitě žádost zemskému výboru na bezplatné vypracování projektu pro stavbu vodovodu.¹⁰⁴ Pro léta 1911 a 1912 se nachází v obecních rozpočtech částka vždy 500,- K na přípravné práce pro zřízení vodovodu.¹⁰⁵ Hned v září 1911 vyslal zemský výbor do Zlína ředitele zemského technického úřadu Hanamanna, aby zjistil možnosti pro výstavbu vodovodu a hlavně vyhledal zdroj pro jeho zásobování. Našel však pouze slabé prameny, závěrem jeho práce bylo tedy zjištění, že je nutno hledat silnější zdroj vody někde v širším okolí města.¹⁰⁶ Ani při dalším průzkumu se však nepodařilo nalézt dostatečně silný a hygienicky nezávadný pramen, jak obci roku 1913 sdělil zemský výbor.¹⁰⁷

Obecní zastupitelstvo nespouštělo problém stavby vodovodu ze zřetele ani v době války, i když tehdy asi její zahájení nebylo reálné a definitivně byla tato záležitost vyřešena až ve dvacátých letech.

Vybudování kanalizace ve Zlíně bylo už také záměrem předchozích vedení radnice, ve sledovaném období se ho podařilo částečně uskutečnit – z části však byla kanalizace dokončena až po první světové válce.

Hlavní brzdou byly i zde samozřejmě peníze – a tak se o záměrech radnice rozšiřovat systém kanalizace ve Zlíně dovídáme hlavně z dochovaných žádostí o příspěvky na kanalizaci. Obec o ně žádala například zemský sněm v říjnu 1910¹⁰⁸ nebo v již citované žádosti o částku ze státní loterie. Jedna subvence byla městu udělena v roce 1913, významným přímluvcem při jejím vyřízení byl poslanec profesor Masaryk, který také obci v listopadu toho roku oznámil, že první splátka ve výši 996,- K byla již odeslána.¹⁰⁹ Za svého pobytu v Brně v únoru 1914 oznámil starosta obci i to, že 1. června 1912 byla povolena zemská subvence 19 400,- K na kanalizaci splatná v sedmi ročních lhůtách po kolaudaci – podle Štěpánka bylo možno provádět kolaudaci i po částech, proto nabádal k rychlejšímu postupu pozemních prací.¹¹⁰ O dalším udělení podpory na kanalizaci městu Zlín informovalo c. k. místodržitelství okresní hejtmanství v Uherském Hradišti 11. července 1913 – šlo o částku 20 000,- K ve dvou splátkách, které budou obci vyplaceny po kolaudaci, pokud budou při stavbě kanalizace dodrženy původní plány.¹¹¹

Rozpočty a nákresy pro kanalizaci byly připraveny již v létě 1910, v obecním rozpočtu bylo k tomuto účelu vyhrazeno 25 000,- K a čekalo se pouze na vyřízení žádostí o státní a zemské subvence.¹¹² Byla vyhlášena soutěž na vybudování kanalizace, a na jejím základě byly práce zadány v září 1911 firmě Hrůza a Rosenberg z Olomouce.¹¹³ O dva roky později byla dokončena kanalizace ulic Kovářské a Dlouhé a byla kolaudována pravděpodobně někdy v polovině roku 1914.¹¹⁴

Práce na kanalizaci byly obnoveny až na konci první světové války, v důsledku nárůstu velkého počtu obyvatel ve Zlíně.

Na bedrech zlínského zastupitelstva ležela ještě další velká starost – stavba městské nemocnice. Lidé ve Zlíně často trpěli podvýživou a jí zapříčiněnými nemocmi (chudokrevnost, křivice, tuberkulóza – ještě roku 1900 byla TBC příčinou 22% všech úmrtí). Do konce 19. století zde ordinoval pouze jeden městský lékař, který obstarával nejen samotný Zlín, ale také asi šest okolních vesnic. Teprve v letech 1901 – 1914 zde pracovali dva lékaři. Zlín neměl nemocnici odpovídající svou velikostí počtu obyvatel – především v dobách tyfových nebo cholarových nákaz chyběla nemocniční lůžka velmi citelně. Ta bývala umístěna v malých místnostech či částech domků, jak vypovídají útržkovité záznamy: roku 1886 bylo schváleno zřízení místní nemocnice v zadní části domu č. 14, další zpráva je až z roku 1911, kdy se prodával domek čp. 124, který je označen jako bývalá obecní nemocnice.¹¹⁵ K roku 1914 se uvádí, že se nemocnice nachází v domě čp. 42, jsou zde však pouze dvě lůžka.¹¹⁶

Na myšlenku výstavby větší městské nemocnice přivedl obec roku 1908 velkorysý dar slečny Marianny von Haupt – Buchenrode, sestry majitele zlínského panství barona Štěpána. Věnovala totiž městu částku 60 000,- K, která byla určena výhradně k jejímu zřízení, a to při příležitosti 60. výročí vlády císaře Františka Josefa I.¹¹⁷ Tato částka však nemohla krýt výdaje na stavbu nemocnice v celé výši, bylo například nutné najít a případně zakoupit vhodný pozemek. O záměru vykoupit pozemky pro stavbu nemocnice nás informuje zápis z jednání zastupitelstva až z února 1914, v téže době také požádalo zastupitelstvo o podporu při stavbě nemocnice (jde o již citovanou žádost o subvenci pro stavbu nemocnice, kanalizace a vodovodu).¹¹⁸ Zároveň se u Moravské eskomptní banky v Brně, u níž baronka svůj dar složila, informovalo o podmínkách pro vyplacení částky nadace. Posledním dokladem těchto jednání je dopis z července 1914, v němž banka sdělila, že dispoziční právo má na tuto částku pouze baron Štěpán von Haupt – Buchenrode, ale válečné události další plány na využití tohoto daru zmařily.

Výstavby velké a moderní nemocnice se Zlín dočkal až v letech 1928 – 1936, v době, kdy už celý život města plně ovlivňoval Tomáš Baťa a jeho podnik, který tuto nemocnici postavil.¹¹⁹

Jedním z velkorysých plánů předválečného zlínského zastupitelstva byla i výstavba lokální železniční dráhy Uherské Hradiště – Zlín – Holešov, jehož uskutečnění mělo Zlínu zabezpečit postavení důležitého dopravního uzlu na křižovatce drah vedoucích severojižním i západo-východním směrem. Tato dráha byla pro město nesmírně důležitá, protože měla zajistit rychlé a pohodlné spojení se sídlem okresního hejtmantství v Uherském Hradišti i s obcemi na sever i na jih od Zlína, které měly nově připadnout ke zlínskému soudnímu okresu. Stala se však také důvodem ke sporům mezi obyvateli města. Její stavba byla v létě roku 1914 už úplně připravena, byl schválen projekt stavby celé trati, takže válka se i zde podepsala na zastavení nadějněho plánu. Na rozdíl od těch ostatních, o kterých bylo pojednáno výše, však výstavba lokální dráhy Uherské Hradiště – Holešov nebyla už nikdy realizována.

Nejprve se uvažovalo o vybudování kratších úseků, které byly teprve později spojeny do trati Uherské Hradiště – Holešov. Už v roce 1908 kontaktovalo zlínské zastupitelstvo obec Fryšták, ležící severně od Zlína ve směru na Holešov, ohledně domluvy společného postupu při zřízení lokální dráhy Zlín – Fryšták – Holešov. Fryštácké představenstvo odpovědělo kladně a navrhlo společnou schůzku v Holešově.¹²⁰ O tři roky později se konala porada o směru projektované dráhy Zlín – Březnice. Byla přijata ta varianta řešení, která předpokládala zřízení nového nádraží a dráhy křižující stávající

trať Vizovice – Zlín.¹²¹ Roku 1912 rozhodlo ministerstvo železnic o trati dráhy Zlín – Březolupy (což znamenalo prodloužení trati na Březnici více na jih směrem k Uherskému Hradišti), trať byla schválena od šestého kilometru do konce, vedení dráhy uvnitř Zlína a napojení na vizovicko – otrokovickou dráhu bylo přenecháno rozhodnutí zlínského zastupitelstva.¹²² Krátce nato se zlínské zastupitelstvo rozhodlo podat petici zemskému výboru za účelem stavby dráhy, která by spojovala plánované lokálky na sever a na jih od Zlína, takže by vedla z Holešova do Uherského Hradiště.¹²³

Ve dnech 5. až 15. prosince 1911 proběhla politická pochůzka celé plánované trati Holešov – Zlín. I v tomto případě měla teprve obec Zlín rozhodnout o způsobu jejího připojení na stávající dráhu Otrokovice – Vizovice. V protokolu o průběhu pochůzky je zaznamenán přesný popis všech stavebních prací potřebných k její úpravě včetně vyvlastňovacího řízení a protipožárních opatření. Jedinou podmínkou starosty ke stavbě byl požadavek záruky dráhy na náhradu škod vzniklých protržením železniční hráze při případné povodni.¹²⁴ 24. října 1913 se potom sešla ještě staniční komise k revizi celé tratě.¹²⁵

Po konečném rozhodnutí o výstavbě této místní dráhy nastaly ve Zlíně spory o její vedení uvnitř města, což bylo spojeno i s diskusí o umístění křižování se stávající lokální dráhou. Existovaly dvě možnosti – buď křížit obě trati ve stávajícím nádraží (tuto variantu prosazoval Tomáš Baťa, usazený se svou továrnou právě u tohoto nádraží; ostře proti ní vystupoval baron Haupt, kterému se nelíbila myšlenka, že by nová dráha musela pak vést kolem jeho pozemků) nebo vybudovat nové nádraží ve východní části města, takže by se severojižní trať nemusela složitě proplétat středem města, ale vyhnula by se mu obloukem (pro tuto variantu byli jednak projektanti trati, jednak i starosta Štěpánek, jehož továrna stála v blízkosti plánovaného nádraží). Druhá varianta projektu byla nakonec schválena (jedním z důvodů byl i špatný technický stav a malá kapacita stávajícího nádraží, kde dokonce chyběla čekárna) s ústupkem Tomáši Baťovi – na místě tehdejšího nádraží měla být osobní zastávka s překladištěm vagónů.¹²⁶

Válka opět všechny plánované práce přerušila. V souvislosti s plány na vybudování železniční trasy Uherské Hradiště – Zlín – Holešov je ještě potřeba připomenout snahy obce o rozšíření stávajících možností železničního spojení směrem na Prahu, Brno a Vídeň. V Otrokovcích totiž zastavovala jen menší část rychlíků jedoucích do těchto velkoměst, takže i když se cestující ze Zlína pohodlně dostali do Otrokovic, možnost přestoupit na tyto důležité rychlíky byla omezená. Žádosti ředitelství severní dráhy o změny jízdního řádu v tomto smyslu se datují např. do let 1909 a 1913. Většina z nich však byla zamítnuta.¹²⁷

Kulturní život ve Zlíně

Lidé, kteří chtěli rozvíjet kulturu svého města, se nejdříve scházeli ve Čtenářském spolku, založeném roku 1885. Jeho členy byli všichni, kteří se ve Zlíně počítali k lepší společnosti – učitelé, lékaři, někteří vyspělí obchodníci a řemeslníci, mezi nimi i sourozenci Baťovi, a samozřejmě tajemník Limanovský. Spolek zřídil ve Zlíně veřejnou knihovnu, kterou finančně podporovalo i město; jeho součástí byl i hudební odbor, který spolupracoval s dalšími hudebními tělesy ve Zlíně. V době svého vzniku byl Čtenářský spolek důležitý pro společenské a kulturní vyžití obyvatel města. Časem se však patrně stal místem setkání lidí náležejících do konzervativního okruhu kolem Josefa Limanovského.

Plesy čtenářského spolku a představení ochotnického divadla – to byl výčet kulturních akcí ve městě na přelomu staletí.¹²⁸ Musím ale připojit ještě hudební produkce provozované v kostele chrámovým sborem nebo koncerty zlínského hudebního tělesa Hudba Dalibor. Střediskem kulturního života ve Zlíně byl do výstavby reprezentativních budov občanské záložny hostinec „U Anděla“ na náměstí, později zvaný podle jeho nájemce „Pagáčovo“. Byl zde nejen hostinec, ale i úřednické kasino, v patře pak malý sál s jevištěm. Tady se pořádala divadelní představení, konaly se bály. Také po výstavbě záloženských budov s velkým sálem se na „Pagáčovo“ občas uchýlovali ti pořadatelé akcí, jimž konzervativní vedení záložny odmítlo půjčit sál.¹²⁹ Kulturní dění se však přece přesunulo převážně do záloženského sálu, později také do hotelu „Balkán“ otevřeného na západní straně náměstí roku 1911 (zde se scházeli hlavně členové Sokola a jim názorově blízcí občané).¹³⁰

Ke kulturnímu životu města patřily i nejrůznější slavnosti. Z hlediska podpory českého vlasteneckého cítění byla velmi důležitá národní slavnost ke 100. výročí narození Františka Palackého. Konala se na zlínském náměstí se vši pompou 24. července 1898, jako čestný host zde promluvil poslanec za valašskou městskou skupinu dr. Jan Žáček z Olomouce.¹³¹

Zlínským milovníkům hudby se mimo amatérských vystoupení jejich rodáků pomalu otvíraly také obzory kvalitních hudebních produkcí na nejvyšší úrovni. V roce 1899 zde například koncertoval světoznámý houslista Jan Kubelík.¹³²

Ve Zlíně se rovněž konala různá divadelní představení. Roku 1869 zde bylo zřízeno zlínskými studujícími ochotnické divadlo, hostovaly zde ale i profesionální soubory – roku 1871 tady účinkovala divadelní společnost Arnoštka Libické. Po založení zlínské

pobočky zde organizovala divadelní představení i jednota sokolská, která ve svém dramatickém odboru, vzniklém roku 1899, také nacvičovala nejružnější ochotnická představení. Někdy na počátku století na žádost Františka Štěpánka a Tomáše Bati hrála jakási ochotnická společnost ve Zlíně českou národní operu *Prodaná nevěsta* od Bedřicha Smetany.¹³³

Limanovský se hned po svém příchodu do Zlína začal angažovat v kulturním, především hudebním životě města – byl totiž vynikající hudebník (zpěvák i dirigent). Pořádal ve Zlíně hudební produkce, dirigoval zlínský amatérský orchestr „Hudba Dalibor“, založený roku 1883. Pracoval také v pěveckém a hudebním sdružení Čtenářského spolku. Zpíval ve sboru, který původně roku 1896 shromáždil muzikant Josef Viktorin a který vystupoval při silvestrovských a jiných zábavách. Později pozvedl Limanovský tento sbor svým vedením na vyšší úroveň – nastudoval s ním Dvořákovy skladby *Stabat mater* a *Svatební košile* nebo Smetanovu *Českou píseň*.¹³⁴ Pod jeho vedením bylo ve Zlíně provedeno několik pastorálních mší, roku 1892 například čítal jeho sbor 65 zpěváků, které doprovázelo 15 hudebníků.¹³⁵ Limanovského zájem o hudbu dokládají i jeho časté návštěvy koncertů ve Vídni a Praze. Znal se osobně s Dvořákem, Kubelíkem nebo Fibichem.

Ve výkladu o zlínské kultuře na přelomu staletí je třeba připomenout vedle Josefa Limanovského ještě další důležité osobnosti. Roku 1890 pozval Limanovský do Zlína učitele, hudebníka a skladatele Jana Papouška (1859 – 1925), který se záhy stal ředitelem pokračovací průmyslové a později i dívčí obecné a měšťanské školy a který zároveň spolupracoval s Limanovským při organizaci hudebních produkcí. Limanovský se věnoval především složce sborového zpěvu a Papoušek orchestru. Papoušek byl rovněž varhaníkem a ředitelem kůru, s Limanovským spolupracoval tedy i při vedení kostelního sboru. Řídil i hudební oddělení školy, kde míval kolem 20 žáků, celkem vychoval ve Zlíně asi 250 hudebníků. Napsal přes 400 skladeb, vyvíjel se pod vlivem Leoše Janáčka, s nímž ho pojil zájem o lidovou píseň. Při sbírání valašských lidových písní spolupracoval i s Františkem Bartošem.¹³⁶ V souvislosti s tímto významným hudebníkem města připomenou, že se ostré politické boje ve Zlíně na počátku 20. století odrazily i v kulturním životě. Papoušek sám to vnímal tak, že pod heslem boje pokroku proti zaostalosti byla zbytečně narušena spolupráce chrámového sboru s dechovou hudbou i s hudebním odborem Čtenářského spolku.¹³⁷

Příslušníkem mladší generace zlínských hudebníků byl Rudolf Mikulík (1870 – 1957), nadšený sokolský pracovník a výborný muzikant. Oba tyto své zájmy spojoval tehdy, když hrával zlínským sokolům při cvičení na klavír. Jinak se osvědčil jako dobrý

dirigent – v době nemoci Josefa Limanovského někdy kolem roku 1905 vedl zdejší orchestr a řídil všechna tři provedená představení Straussova „Netopýra“.¹³⁸

Na závěr bych se ještě rád zmínil o činnosti zlínské Jednoty sokolské, která se – i když patří spíše do oblasti tělovýchovy – přece jen natolik výrazně podílela i na kulturním dění ve městě, že ji na tomto místě nelze pominout. Jejími členy byli mimo již jmenované učitele, podnikatele a další pokrokově a realisticky orientované Zlíňany i zdejší hudebníci (jen krátce Josef Limanovský, dále Jan Papoušek nebo Rudolf Mikulík). Ve městě ovládaném konzervativní radnicí byly pro činnost Sokola ztížené podmínky. „Sokolíci“ cvičili ve školní tělocvičně, občas jim ale bylo bráněno scházet se zde (definitivní výpověď z tělocvičny však byla po obecních volbách roku 1908 zrušena).¹³⁹

Zlínský Sokol (od července 1904 vedený u okresního úřadu pod názvem Tělocvičná jednota Sokol) pořádal ročně 2 – 4 výlety do okolních obcí (Malenovice, Březnice, Fryšták, Kroměříž, Holešov), spojené s veřejným cvičením, nebo cvičil na různých místech ve Zlíně. Zlíňští členové Sokola se také zúčastnili celonárodních sokolských slavností, např. v červnu roku 1901 IV. všesokolského sletu v Praze. Sokoli také pořádali nejrozličnější osvětové přednášky, většinou v záloženském sále, opět průměrně tři za rok (podle údajů okresního úřadu od založení do roku 1909). Jen rok 1905 byl nesmírně rušný – tehdy se konalo na deset přednášek. Témata přednášek byla široká – od pohledů do českých dějin (Komenský, Neruda, bělohorská bitva; nechyběla ani každoroční vzpomínka na Mistra Jana Husa) přes seznámení s cizími, exotickými zeměmi až po témata aktuální (náboženství, ženská otázka, ústavní zřízení v Rakousku, socialismus a demokratismus, pozemková renta, rusko-japonská válka). Přednášeli zde jednak zlíňští sokoli, především učitelé, jednak členové prostějovského pokrokového spolku, např. redaktor Krapka, sociální demokrat z Prostějova. Jednou až dvakrát za rok byla pořádána divadelní představení.¹⁴⁰

Jako protiváha pokrokového Sokola vznikla v roce 1903 ve Zlíně Vzdělávací jednota Cyrilo-Methodějská, podporovaná katolickou církví jako tělovýchovný a vzdělávací spolek, jehož členové později vytvořili základ katolického Orla. Zažádala si rovněž o povolení k užívání tělocvičny měšťanské školy.¹⁴¹

V posledních letech před válkou pokračovala činnost zlínského orchestru Hudba Dalibor, po roce 1908 byli jeho dirigenti Jan Janečka, Josef Viktorin a Antonín Staša. Dále samozřejmě působil chrámový sbor, díky protiklerikální náladě ve městě s ním však patrně přestala spolupracovat městská hudební tělesa.

V roce 1908 nastoupil na místo druhého městského lékaře doktor Leopold Král. Byl to vynikající sólový pěvec, ve Zlíně sestavil komorní sdružení, které se později

rozrostlo v salónní orchestr. S Králem zde mimo jiné spolupracovali učitelé Rudolf Šoupal, Hugo Rada a také Rudolf Mikulík.¹⁴²

Po tom, co se do čela města dostali lidé, kteří byli vesměs členy Sokola, byl rozvoj jeho aktivit ve Zlíně nasnadě. Byly pořádány dětské dny, při sokolské jednotě byl založen odbor pro kopanou. Při těchto častých akcích se zlínským sokolům ukazovalo, jak by bylo potřeba vlastnit cvičiště a nejlépe budovu, v níž by mohli nerušeně pořádat svá cvičení nebo přednášky, nezávisle na rozmarech počasí nebo blahovůli majitelů občanské záložny (kde se často konaly sokolské přednášky nebo divadelní představení) nebo místní školní rady (sokoli často cvičili v tělocvičně nové měšťanské školy). Roku 1911 se jim podařilo zakoupit pozemek pro letní cvičiště a o rok později postavil jeden z členů Sokola, stavitel Josef Winkler, provizorní budovu pro cvičence, tzv. sokolskou būdu.¹⁴³

Zajímavostí je, že ještě před válkou zastupitelstvo nevyhovělo žádosti o udělení kinematografické koncese pro Zlín a okolí, kterou podali dva jednotlivci. Tato koncese byla udělena sokolské jednotě až v roce 1919 a starosta ji podpořil, protože u Sokola existovala záruka využití koncese pro zvýšení kulturní úrovně obyvatelstva. Promítání se mělo konat zatím v sále občanské záložny s perspektivou jeho přesunutí do sokolské tělocvičny, která se měla teprve postavit.

Významné osobnosti Zlína

Antonín Batia (1839 – 1917)

Antonín Batia byl zlínský zámečník.¹⁴⁴ Narodil se v roce 1839 a podle seznamu vydaných domovských listů měl pět synů, z nichž Josef, Konrád, Leopold a Rudolf se vydali v otcových stopách a vyučili se zámečníky. Pouze Miloslav Batia studoval na gymnáziu.¹⁴⁵

V osmdesátých letech 19. století vykonával funkci předsedy Společenstva řemeslnických živností.¹⁴⁶ Jako první muž v obci zastával Batia i další důležité funkce – roku 1903 byl zvolen do místní školní rady. Roku 1904 byl také předsedou sboru zdravotních delegátů.¹⁴⁷ Batia byl rovněž členem Dobrovolného hasičského spolku, a v době vykonávání starostenského úřadu byl zvolen i jeho předsedou.¹⁴⁸

Významně zasahoval do chodu zlínské občanské záložny. Už roku 1895 zde byl kontrolorem, v letech 1900 – 1909 a 1913 je doložen jako její pokladník.¹⁴⁹ Pravdou je, že

za své působení v záložně se velmi často stával terčem kritiky v tehdejšímu tisku. Velmi rozšířený byl názor, že Batia sedí častěji v záložně než na radnici, kde jeho práci obstarává tajemník Limanovský. V záložně ho mimochodem zastihl i Masaryk, když ho chtěl pozdravit během své předvolební kampaně ve Zlíně.¹⁵⁰

Jandík ho dále charakterizuje jako konzervativního člověka s dobrou povahou. Jeho jedinou chybou bylo, že se nechal ovládat radniční klikou, v čele s agilním tajemníkem Limanovským.¹⁵¹ To, že se nechal tak ovládat obecním tajemníkem i dalšími členy obecního zastupitelstva, dokazuje, že byl zřejmě slabou, nevýraznou osobností, že se do úřadu starosty vůbec nehodil. Ze studia městských písemností a soudobého tisku lze Batiu charakterizovat jako člověka s nízkým vzděláním – zámečník bez dalšího vzdělání, jenž ani své syny (až na jednoho) nevedl ke studiu na vyšším stupni škol. Zachoval se pouze jediný koncept dopisu, který psal vlastní rukou (Kašpárek i Štěpánek zanechali takových písemností velmi mnoho), jeho písmo je na první pohled neúhledné, nevypsané, dopustil se mnoha gramatických i stylistických chyb.¹⁵² Dokonce i po tom, co opustil svůj úřad, diktoval své dopisy Limanovskému, který mu vyřizoval korespondenci mimo starostenský úřad již předtím (např. jeho dopisy z titulu předsedy místní školní rady nebo jeho funkcí v záložně).

Antonín Batia zemřel 8. března 1917.

Josef Limanovský (1858 – 1911)

Narodil se 9. dubna 1858 v Bánově u Uherského Brodu a získal právnické vzdělání. Do Zlína přišel z Moravských Budějovic a zakrátko se stal vůdčí osobností zlínského kulturního i politického života. Byl ženatý a měl dvě dcery – Zdenku a Lidmilu, obě se staly učitelkami na zlínských školách.¹⁵³

Limanovský byl zvolen zlínským obecním tajemníkem 6. ledna 1887,¹⁵⁴ tedy ještě za úřadování Mikuláše Kašpárka. Jak napovídá jeden Kašpárkův dopis Limanovskému z lázeňského pobytu v Teplicích,¹⁵⁵ vytvořil se mezi nimi pevný vztah, založený na vzájemné důvěře a úctě (na rozdíl od Limanovského vztahu k Batiovi, v němž byl starosta tajemníkovi takřka podřízen). Velmi brzy se stal pravou rukou obou těchto starostů a měl velké zásluhy při budování velkých obecních podniků.

Protože konání tohoto obecního tajemníka bylo velmi úzce spojeno s vývojem ve městě, zabývám se tímto už v kapitole věnované obecním dějinám města. Na tomto místě bych jen rád připomenul závěr jeho kariéry tajemníka, jeho spor s městem, což je už opět osobní záležitost, i když ani jí nechybí politické pozadí.

Jak jsem již uvedl výše, po vítězství pokrokové opozice ve volbách se ukázalo, že další spolupráce tajemníka Limanovského se starostou nebude možná. Obecnímu tajemníkovi byla ale udělena už před lety definitivita, takže pro nové zastupitelstvo bylo složité zbavit ho funkce, pokud sám nechtěl odejít. V tomto bodě postupoval starosta poněkud proti předpisům – udělil Limanovskému již 30. října 1907 dovolenou na jeden měsíc, i když o ni tajemník nepožádal. Starosta však uvedl, že je tajemník nemocný, což potvrdil i obecní lékař. V podstatě šlo o to, aby Limanovský byl politicky izolován. 28. listopadu oznámil Limanovský starostovi, že po uplynutí své dovolené nastoupí opět do služby, nechtěl tedy z úřadu odejít. 4. prosince mu však byla udělena další dovolená.

V této době mu také obecní výbor snížil plat z 2240,- K na 1800,- K. Limanovský proti tomu protestoval u zemského výboru markrabství moravského, ale neuspěl. Zbývalo ještě zajistit využití penzijního fondu, který byl pro tajemníka zřízen už na počátku jeho úřadování. Obec navrhla tento fond uvolnit a použít ho k úhradě části obecních dluhů (které byly velmi vysoké, v roce 1911 dosáhly výše 158 223,- K).¹⁵⁶ V tomto smyslu podala 2. července 1909 žádost zemskému výboru, který jí výnosem z 20. srpna 1909 vyhověl.¹⁵⁷

V únoru 1909 pořádal Limanovský na základě lékařského vysvědčení Moravskou zemskou pojišťovnu o penzi, potom požádal o ustavení do penze i obec, která jeho žádosti 26. února 1909 vyhověla. Limanovský však ještě proti tomuto usnesení podal protest, který byl zemským výborem zamítnut.¹⁵⁸ Limanovský zažaloval obec, protože požadoval zaplacení dlužného služného. Podle něj ho město dalo do penze protiprávně již k 1. prosince 1908, proto žádal od prosince doplatky do výše předchozího platu. Výsledkem soudního sporu bylo konstatování, že Limanovský je v penzi od 1. března 1909 a má nárok na 308,- K ročně.¹⁵⁹

Josef Limanovský zemřel na jaře 1911.¹⁶⁰

František Štěpánek (1872 – 1934)

Učitel

František Štěpánek nebyl zlínský rodák, i když ve Zlíně strávil podstatnou část svého života. Narodil se v Luběnicích na Olomoucku v roce 1872,¹⁶¹ patrně ve skromných poměrech. Hned po maturitě na prostějovské reálce se ucházel o místo v Halenkovicích,

kde byl v roce 1889 ustanoven výpomocným podučitelem (to mu bylo teprve sedmnáct let – Štěpánek nechtěl a nemohl čekat, než dosáhne potřebného věku pro vstup na učitelský ústav, neměl na takové čekání peníze). Zkoušky na učitelském ústavu v Brně složil až roku 1891. O rok později přišel do Zlína, kde se usadil na příštích 30 let.¹⁶²

Mezi zlínskými učiteli našel lidi starší generace, kteří se mezi sebou lišili svými politickými názory, a také skupinu svých vrstevníků. V této době zde můžeme mluvit o dvou politických stranách – byli to lidé starého smýšlení, kteří ve Zlíně sympatizovali s klerikální radnicí, a jejich protivníci, kteří byli tehdy bez rozdílu označováni jako pokrokaři. Ve školství se tyto názorové rozdíly promítaly především v diskusích a bojích o volnou školu a o rozluky školy a církve, které byly zatím obecně většinou marné. Pokrokoví učitelé se alespoň v malém snažili uplatňovat zásady volné školy v praxi a přistupovat k vyučování tvořivě.

Štěpánek se ve Zlíně setkal s učiteli, kteří určitě ovlivnili jeho postoj ke kantorství i jeho životní názory. Účastnili se různě života ve městě a také ke svému povolání každý přistupoval rozdílně. Z těch nejvýznamnějších to byli Jan Horák, Alois Hradil a Cyril Babička (Štěpánkuv budoucí tchán).

Nastoupil jako prozatímní podučitel a čekal ho obvyklý služební postup – roku 1894 byl po složení zkoušky učitelské způsobilosti potvrzen jako definitivní podučitel, učil převážně ve vyšších třídách. Za čtyři roky byl ustaven odborným učitelem pro chlapeckou měšťanskou školu, kde zůstal až do svého odchodu ze školy. Učil hlavně měřičství, rýsování a kreslení. Sedm let vedl kroniku dívčí obecné a později i měšťanské školy¹⁶³ – i když na této škole tehdy jen vypomáhal. Jeho styl je věcný, kontrastuje s květnatým slohem zakladatele kroniky Vincence Chlupa. Štěpánek také zachycuje události školní i obecní, oslavy různých výročí v panovnické rodině a činy významných zlínských osobností a nevyhne se ani zmínkám o duchovních a faře.

Pro období jeho učitelování na obecné škole jsou k dispozici zajímavé vzpomínky jednoho z jeho žáků, historika Karla Stloukala. Štěpánek byl Stloukalovým učitelem ve školním roce 1895/96, kdy malý Karel chodil do čtvrté třídy. Jak viděl svého nového učitele? „Byl vysoký, snědý s černýma očima se skřipcem, mluvil překotně, trochu ráčkoval.“ Stloukalovi utkvěly v paměti i jeho výrazné vlastnosti – byl sebevědomý, rázný a prudký. Měl sice rozsáhlé vědomosti, ale chyběla mu učitelská trpělivost. Štěpánek asi nepřilnul ke svému povolání, ke kterému ho přivedly, jak jsem už uvedl, spíše chudé poměry než zájem o toto poslání.¹⁶⁴

Jeho finanční situace nebyla v těchto prvních letech růžová. Několik let po sobě musel žádat obec o příspěvek na byt a otop (v protokolech obecního zastupitelstva je udělení těchto příspěvků doloženo v letech 1893 a 1894 po 20 zl., v roce 1895 25 zl.,¹⁶⁵ roku 1897 žádal Štěpánek o příspěvek znovu – zachoval se jeho dopis obecnímu zastupitelstvu, v němž se odrážely hmotné nesnáze, jimž musel podučitel v devadesátých letech 19. století čelit).¹⁶⁶ Obec samozřejmě přispívala více potřebným, mezi nimi vedle Štěpánka i jiným učitelům. Nepodařilo se nalézt záznam o tom, kde Štěpánek v té době bydlel, zprávu o jeho bydlišti máme až k roku 1902, kdy mu ředitel chlapecké měšťanky Jan Horák přepustil svůj obecní byt ve staré škole do podnájmu.¹⁶⁷

Štěpánek byl sečtělý člověk, vlastnil docela velkou knihovnu, z níž své knihy často půjčoval. Co mu chybělo, bylo hudební vzdělání, Stloukal hodnotí, že „zpíval jako havran“.¹⁶⁸ Ve Zlíně měl poprvé možnost vyjádřit i své politické názory – postavil se zřetelně po bok svého kolegy a později tchána Cyrila Babičky do pokrokového tábora, do jehož čela se měl brzy dostat. Ve Zlíně se sblížil s muži stejného věku i názorů – s mladými učiteli Rudolfem Šoupalem a Rudolfem Langem a se začínajícími továrníky bratry Baťovými, ke kterým ho patrně přivedl Babička.

Výrazem jeho pokrokového smýšlení byl i vstup do zlínského Sokola, jehož byl 26. září 1897 zakládajícím členem.¹⁶⁹ Byl i při zakládání jeho dramatického odboru, a sám si dokonce na Silvestra 1900 zahrál v jednom ochotnickém představení.¹⁷⁰ Jako všude, kde se pohyboval, prosadil se i mezi sokoly. Roku 1903 byl zvolen do výboru Sokola, v letech 1898 a 1905 jeho jednatelem a konečně v letech 1907 – 1908 byl starostou zlínské jednoty. Štěpánek se podílel i na vzdělávací činnosti Sokola, roku 1904 například přednášel o Macharově „Golgatě“.¹⁷¹

Neuzavíral se však jen do malých zlínských poměrů, zajímal se i o dění ve světě. Daleké obzory ho dokonce lákaly do té míry, že si z malého učitelského platu ušetřil na cestu do Paříže, aby zde roku 1900 navštívil světovou výstavu.¹⁷² Jen málokterý z jeho kolegů se dostal za hranice země, nebo dokonce monarchie, tato cesta ukazuje na výjimečnou povahu tohoto zlínského učitele, který nebyl předurčen strávit celý svůj život za katedrou maloměstské měšťanky. O zážitcích ze své cesty přednášel 9. ledna 1901 na schůzi učitelského spolku napajedelského okresu.¹⁷³

Stejně jako jeho kolega Cyril Babička a jako další učitelé hledal Štěpánek možnost, jak si přilepšit k hubenému příjmu učitele. Ve stopách Babičkových našel zaměstnání v Baťově dílně, a to jako účetní. Oba, Babička i Štěpánek, viděli pravděpodobně v začínajícím podniku naději pro hospodářský vzrůst Zlína, jehož obyvatelé se zatím živili řemeslem a přilepšovali si obděláváním kamenitých polí v okolí. Tato činnost mu zabírala

stále více sil, a protože nelpěl nijak pevně na svém učitelském povolání, bylo jen otázkou času, kdy opustí školu a bude se věnovat pouze práci v rozrůstajícím se Baťově podniku. Stalo se to podle zápisu ve školní kronice 30. září 1904. Přece jen asi váhal opustit sice špatně placené, ale přesto jisté místo učitele, ve prospěch nejistého podnikání.

Prokurista u Baťů

Tomáš Baťa byl sice zlínský rodák, ale potom, co v dětství odešel s rodinou do Uherského Hradiště, kde jeho otec doufal najít lepší podmínky pro svou ševcovskou dílnu, vrátil se Tomáš se svými sourozenci Annou a Antonínem roku 1894 do Zlína znovu začít (tak jako tady začínal před dvěma roky i Štěpánek). Tomáš si musel hledat nové přátele, znovu se zařadit do zlínské společnosti. V této době se nejraději stýkal a přátelil s mladým Štěpánkem, který mu otevíral nové obzory, poskytoval Tomášovi, který si předtím nikdy moc na knížky nepotrpěl, literaturu. Není tedy divu, že Štěpánek brzy začal pomáhat Tomášovi ve vedení účetnictví, v němž se Baťové na začátku vůbec nevyznali (Štěpánek jim poprvé spočítal, jaká mají vůbec aktiva a pasiva – jaká je jejich celková obchodní bilance). Štěpánek převzal vedení účetnictví, obchodních knih a vůbec vyřizování korespondence.¹⁷⁴ Jeho práce byla pro Baťu neocenitelná.

Štěpánkovo postavení v Baťově podniku nabývalo postupně na důležitosti. Byl prodávčem, nákupčím, stal se Baťovým nejbližším spolupracovníkem – prokuristou firmy a Baťovým tichým společníkem. Často dohlížel i na práci v dílně a snažil se zde ve smyslu svého pragmatického ducha zavést pracovní disciplínu, řád, aby bylo možné dosahovat lepších pracovních výsledků. Především se zasazoval o to, aby dělníci využívali pracovní dobu plně ke své činnosti – zřídil jednotné pauzy na jídlo, aby jeden dělník nezdržoval svými přestávkami na svačinu celou dílnu, zakázal kouření v dílně a také vycházení z dílny v pracovní době.¹⁷⁵

Význam Štěpánkova postavení se nejzřetelněji ukázal v době Baťova pobytu v Americe v první polovině roku 1905. Řídil tehdy výrobu za pomoci spolumajitele firmy Antonína Bati¹⁷⁶ (zde se ukazuje nestrannost a nezájatost Tomáše Bati, kterou i později chválili jeho spolupracovníci a dělníci: svěřil podnik do péče schopnějšího Štěpánka, i když Antonín byl jeho bratr). A řídil ji svědomitě, ukázal Baťovi, že je dobrým a zkušeným správcem. V té době si jistě i sám pro sebe ověřil, že by byl schopen řídit podnik úplně samostatně, řídit svůj vlastní podnik.

Zajímavým dokumentem o Baťově cestě a o poměrech v továrně v době jeho nepřítomnosti jsou jeho dopisy z Ameriky do Zlína z února až května 1905, adresované pravděpodobně bratru Antonínovi a Františku Štěpánkovi.¹⁷⁷ Zachovalo se osm dopisů, ale

podle zmínek v nich jich napsal zřejmě daleko víc. Ze Zlína mu odpovídali kromě jeho bratra Antonína i Štěpánek a Baťova tehdejší přítelkyně Marie Babičková, tyto dopisy však nejsou k dispozici. Všimněme si v těchto dopisech hlavně vztahu Bati ke Štěpánkovi. Jejich hlavním tématem byla samozřejmě starost o dění doma, Tomáš Baťa stále naléhal na to, aby mu jeho blízcí posílali více zpráv z domova. Zajímal se i o rodinné poměry Štěpánkovy (v nedatovaném dopisu adresovaném Štěpánkovi mluví o jeho ženě „Drahušce“). Ale přes tyto osobní poznámky tvoří jádro korespondence mezi Baťou a Štěpánkem přece jen dění v závodě, který Štěpánek dočasně řídil. Oba muži si vyměňovali své návrhy na změny v továrně, na nákup nových strojů, přes Atlantik tehdy putovaly nákresy plánovaných přístaveb, pro které měl Štěpánek zajistit materiál (cihly a dřevo). Baťa kladl Štěpánkovi na srdce, aby dohlédl na jeho bratra („Nezapomínej na Tonka. On mé odcestování vítal, protože by rád rozvinul a ukázal své síly a schopnosti, a to mu může velice být nebezpečné.“)¹⁷⁸

Všude nacházíme doklady toho, jak osobní a blízký byl vztah Štěpánka k oběma bratrům. 22. února 1905 psal Tomáš Antonínovi: „Povídáš, že mi píšeš málo. No co bych já teprve měl říkat? Ale ono už je to takové mezi námi. Štěpánek je znalcem našich myšlenek a ten je mezi námi vyměňuje. Jemu také píšu, jak se mám a co dělám, ale také jenom pokud možno.“ Ale již v této době najdeme zmínky o tématu, který se měl později stát jedním z důvodů rozchodu obou přátel – Štěpánkovu politickou aktivitu, již Baťa vůbec nechtěl rozumět a nesouhlasil s ní: „V obchodě máte samo moření a venku místo abyste se pobavili, jenom se s lidmi bijete.“¹⁷⁹

Štěpánek sám patrně také uvažoval o cestě za oceán, Baťa mu totiž v květnu 1905 psal o plánech do budoucnosti s rozšiřováním závodu: „Z Tvé Ameriky by tedy mohlo sejít. Arci nemyslím na vždy. Až se do Svého vžiješ, najdeš tady ještě všelicos, co jsem já neodborník neviděl.“¹⁸⁰ Cestu do Ameriky Štěpánek už opravdu nepodnikl, i když ho ve Zlíně zdržely také jiné záležitosti než jen Baťova továrna.

Po příjezdu z Ameriky prosazoval Tomáš Baťa stavbu velké jednopatrové továrny podle amerických plánů. Tehdy se názorově střetl se Štěpánkem, který upozorňoval na značné finanční náklady nejen budovy samé, ale hlavně jejího strojního vybavení. Navrhoval stavbu menšího přízemního objektu, k němuž by se časem mohly přistavět další (při nízké ceně pozemků ve Zlíně by se to prý vyplatilo víc, než stavět jednopatrovou budovu).¹⁸¹ Tento spor ukazuje na rozdílné názory obou mužů na budoucí rozvoj závodu, prohloubený Baťovými novými americkými zkušenostmi. A protože šlo o střet dvou silných osobností s vyhraněnými názory a s jasnými představami o budoucnosti, byl konečný rozkol již na obzoru.

Jejich rozpory však pramenily převážně z jiné oblasti – ze Štěpánkovy aktivity na politické scéně Zlína, z jeho snahy uplatnit se v životě veřejném a v různých spolcích, stejnou měrou jako v závodě. Tomáš Baťa se však na rozdíl od Štěpánka vždy věnoval pouze svému podniku,¹⁸² neuznával za důležité angažovat se do boje proti klerikální radnici, i když byl pokrokového smýšlení (což prokázal podporou T. G. Masaryka při jeho poslanecké kandidatuře). Podle jeho názoru potřeboval závod celé lidi a tuto jeho podmínku Štěpánek nemohl nadále splňovat. To se v plné míře ukázalo na jaře roku 1907, kdy Štěpánek nasadil všechny své síly při agitaci pro Masarykovu kandidaturu a kdy se stával opravdovým politikem.

V této souvislosti je třeba připomenout i Baťovu nechuť dělit se o vedení podniku – a Štěpánek si v jeho závodě vybudoval silnou pozici, takže jeho názory nabyly na důležitosti. Baťa nebyl ochoten dělit se ani s bratrem Antonínem,¹⁸³ a bylo jen štěstím sourozenců, že Antonín neměl takové ambice, aby vedly k nějakým sporům, ale podrobil se vedení svého mladšího bratra.

Svou roli při rozchodu jistě sehrála i Štěpánkova touha osamostatnit se, uplatnit se sám za sebe, která je u takových osobností pochopitelná.

Při ukončení tak dlouhého pracovního a přátelského vztahu (Štěpánek u Bati pracoval více než deset let) dochází často i k nepříjemným událostem, které natrvalo ovlivní příští vztahy. Negativně přispěl k celé záležitosti i rozchod Tomáše Bati se Štěpánkovou švagrovou Marií Babičkovou, která rovněž pracovala u Bati a odešla z firmy se Štěpánkem. Jejich odchod provázela soudní pře o finanční vyrovnání – Baťa byl nucen zaplatit Štěpánkovi dosti vysokou sumu 125 000,- K a Marii 30 000,- K.¹⁸⁴ Z bývalých přátel se stali protivníci v osobním i veřejném životě a brzy i konkurenti v podnikání. A nejen to – po jejich rozchodu se rozdělilo i město, protože šlo o jeho velmi významné občany. Většina inteligence šla za Štěpánkem, k němu do továrny přešli i někteří Baťovi dělníci.¹⁸⁵

Štěpánek uveřejnil 12. srpna 1907 ve Valašských novinách dopis s poděkováním a na rozloučenou se všemi bývalými spolupracovníky – od majitelů firmy přes úředníky až po všechny dělníky, kteří tam za doby jeho působení pracovali.¹⁸⁶ Shodou okolností mu byl tentýž den vydán domovský list, kde bylo ještě uvedeno jako zaměstnání tovární úředník.¹⁸⁷ Brzy nato však definitivně Baťovu firmu opustil, aby si založil vlastní továrnu na výrobu obuvi.

Továrník

Štěpánek byl v počátcích učitelem Tomáše Bati, hlavně v obchodnických počtech, sám od Bati zase získal kus podnikatelského ducha.¹⁸⁸ Více než deset let spolupráce s nadaným podnikatelem Tomášem Baťou muselo Františka Štěpánka samozřejmě ovlivnit. Proto se nejde vyhnout častému srovnávání s Baťovým závodem. Štěpánek se však nikdy nevěnoval továrně tak plně jako Baťa, vždy měl na prvním místě svůj starostenský úřad a později poslanecký mandát a nakonec na to jeho podnik měl doplatit.

Podle svědectví Eduarda Maloty se Štěpánek chtěl stát českým velkoobchodníkem obuvi (Češi se v tomto oboru v Rakousko-Uhersku zatím neuplatnili – obchodníci obuvi byli jen ve Vídni, Budapešti, Krakově a jinde v monarchii), nenašel však tak velkého dodavatele – proto se rozhodl zřídit si vlastní výrobu.¹⁸⁹ Roku 1907 mu byla udělena koncese k tovární výrobě obuvi.¹⁹⁰ V živnostenském rejstříku si František Štěpánek, který tehdy ještě bydlel v domě čp. 318, nechal tovární výrobu obuvi zaregistrovat 13. září 1907,¹⁹¹ tedy za měsíc od svého rozloučení se zaměstnanci firmy Baťa ve Valašských novinách. Začal své podnikání tím, že převzal družstevní výrobu „na Poláškovém“ na ulici Zarámí.¹⁹² Tu založili již dříve dělníci z Baťovy továrny, kteří byli nespokojeni s poměry v závodě, a proto od Bati odešli. Štěpánek se však záhy osamostatnil.¹⁹³

Na tomto místě je třeba připomenout, že roku 1907 vypukla u Bati velká stávka – dělníkům se nelíbily novoty, které Baťa do výroby zaváděl podle svých amerických zkušeností (podíly na zisku a ztrátách, větší odpovědnost dělníků za odváděnou práci atd.). Došlo k roztržce mezi majitelem podniku a sociálně demokratickou organizací dělníků v jeho závodě. Protože si Baťa od ní nechtěl nechat diktovat, koho zaměstnat a koho propustit, nechtěl přistoupit na žádný kompromis, odešlo nakonec z firmy skoro 90% osazenstva a organizace vyhlásila bojkot Baťovy továrny – žádný z organizovaných dělníků se zde neměl ucházet o práci. Většina z nich našla uplatnění právě u Štěpánka, který se netajil svými pokrokovými názory a členy sociální demokracie mezi svými zaměstnanci nepronásledoval a který tak získal zkušené zaměstnance (Baťa, pokud nechtěl zaměstnávat organizované dělníky, musel najímat nezaučené pracovní síly z okolních vesnic).¹⁹⁴

V červenci 1909 podal Štěpánek zlínskému stavebnímu úřadu žádost o povolení stavby továrních budov na pozemku na předměstí sv. Antonínka (této části Zlína se také říkalo Cigánov) na pravém břehu Dřevnice.¹⁹⁵ Povolení dostal a už v srpnu referoval v obecním zastupitelstvu o postupu stavebních prací ve své nové továrně.¹⁹⁶ Byla to přízemní budova o půdorysu 15 x 8 metrů, za ní stála ještě dílna. V hlavní budově byly tři

místnosti pro kanceláře a v podkroví sklad hotové obuvi.¹⁹⁷ Roku 1910 zde začal stavět tovární objekty.¹⁹⁸ O dělníky neměl Štěpánek ani teď shodou okolností nouzi. Na podzim téhož roku totiž vyhořela továrna na předměstí sv. Antonínka a její majitel Lehr již výrobu neobnovil, ale staveniště a zbytky ohořelých budov prodal. Dělníci od něj většinou přešli do nově založené továrny Štěpánkovy. Před světovou válkou koupil Štěpánek od barona Haupta ještě dům na náměstí, kde se říkalo na Pagáčově (někdejší zájezdni hostinec „U Anděla“, jedno z kulturních center Zlína – býval zde malý sál, kde se hrávalo divadlo a pořádaly bály). Štěpánek zde zřídil sklady a dílny, kde se v době války vysekávala kůže na vojenská bagančata – ta se pak odvážela do továrny na Cigánově. Zřízením tak rozsáhlé výroby obuvi se stal tedy Baťovým konkurentem a měl pro to všechny předpoklady – Malota ho líčí jako rvavého, průbojného muže.

Starosta a továrník Štěpánek již nemohl bydlet skromně ve městě, jako bydlel učitel a prokurista Štěpánek (v seznamu voličů pro volby do zemského sněmu roku 1906 byl zapsán jako tovární úředník, bytem v čp. 16).¹⁹⁹ Zakoupil tedy roku 1906 velmi výhodně položenou vilu (na Cigánově, naproti své továrny) od zlínského stavitele Josefa Winklera, postavenou někdy kolem roku 1904.

Firma Štěpánek jako jiné zlínské továrny vyráběla hlavně plátěnou obuv, narozdíl od Bati zde ale měli dvě sezóny – letní a zimní. Mělo to své výhody i nevýhody. Závod měl sice přísun peněz po celý rok (Baťa vyráběl v zimě na sklad), bylo však nutno na každou sezónu přestavovat stroje a přeučovat dělníky. Z toho patrně vyplývala i menší výkonnost Štěpánkovy továrny: kolem roku 1912 se zde vyrábělo asi 200 tuctů bot (tj. 2400 párů), zatímco u Bati až 300 tuctů (3600 párů) denně.²⁰⁰

V jiných případech však firma Štěpánek přebírala často od Bati podněty, zkušenosti, například v práci obchodních cestujících. Malota jako příklad uvádí, že hned potom, co začal Baťa pronikat na německé trhy, navázal styky s Německem i Štěpánek. Daleko závažnější však byla záležitost se značkou obuvi. Firma Štěpánek začala používat značku podobnou Baťově (obrázek běžícího zajíce v elipse) – u Štěpánka nahradil zajíce běžící pes. Ve Zlíně začaly kolovat humorné narážky, které byly spíše zbožným přáním: „zajíc psa nikdy nedohoní“. Pro Baťu taková konkurence však asi moc humorná nebyla. Podal proto podnět k šetření okresnímu hejtmanství v Uherském Hradišti (podezření z napodobení firemní značky), které vyslalo ke Štěpánkovi komisi. Ta zde zabavila boty a formuláře s tímto znakem i stroje na jeho ražení.²⁰¹ Otázkou zůstává, jak dalece se v této záležitosti angažoval sám Štěpánek. Malota totiž vyslovuje domněnku, že značku patrně bez vědomí Štěpánka vytvořili jeho úředníci. Záležitost totiž podle něj vyvrcholila roku 1913, v době, kdy Štěpánek kandidoval do zemského sněmu, kdy neměl na vedení závodu

čas a firmu vedl Leopold Batík. Malotovo tvrzení lze brát vážně, protože celé jeho vzpomínky se nesou tónem obdivujícím a obhajujícím Baťu, často za cenu toho, že zmenšoval důležitost politické práce Štěpánkovy a neváhal ho kritizovat za špatné vedení továrny, zastáváje zcela názory Baťovy. V otázce firemní značky naopak Štěpánka obhajuje, což lze pokládat za relativně objektivní soud. Na druhé straně ale musím připomenout Jandíka, který zcela nekompromisně tuto záležitost popisuje slovy „Štěpánek označil své zboží podobně...“, ²⁰² jeho líčení je zde však velmi stručné a možná proto i zkreslené.

Štěpánkova továrna se mezi ostatními zlínskými většími výrobci obuvi zařadila na druhé místo za Baťu. Bylo samozřejmě v zájmu těchto závodů snažit se o rozvoj města, pozvednout je i jeho obyvatelstvo na vyšší úroveň, čímž se rozšiřovaly i možnosti rozvoje a odbytu daných firem. Obě (později i s třetí největší továrnou Ludvíka Zapletala) se angažovaly pro město, přispívaly na nejrůznější dobročinné akce, finančně podporovaly obecní stavby a jiné záležitosti. Ve školní kronice najdeme například každoročně zprávu o daru firem Baťa a Štěpánek pro školní děti – šlo vždy o několik párů obuvi, Štěpánek od 5 do 30 párů (Baťa vždy o několik desítek více).

Firma František Štěpánek se v předválečném období úspěšně rozvíjela, ale největšího rozmachu se dočkala paradoxně v době, kdy lidé zažívali největší strádání – v době první světové války. Zásahu na tom měl především Tomáš Baťa. Hned po vyhlášení války se začal u vlády ucházet o zakázky na válečnou obuv. Po složitých jednáních je obdržel, protože však velikost státní objednávky přesahovala v dané chvíli výrobní možnosti jeho vlastního závodu (jednalo se o 50 000 párů bot), ²⁰³ rozhodl se podělit o zakázky s jinými zlínskými podniky – oslovil tyto výrobce: Fr. Štěpánek, brí Kuchařové, Antonín Červinka, Ludvík Zapletal. Baťa navrhl také založit zlínské dodávkové konsorcium, které skutečně firmy Baťa, Štěpánek a Zapletal vytvořily. Po první dodávce se ale rozpadlo a dále dodávaly tyto podniky vojenské boty samostatně.

Vojenské zakázky umožnily velké rozšíření Štěpánkova podniku. Hlavně se to projevilo ve zvýšení stavu dělníků. ²⁰⁴ Firma byla za války prohlášena za státem chráněný podnik a tento stav trval až do září 1921. ²⁰⁵ Jeho dělníci byli zproštěni vojenské služby a nemuseli narukovat. Zvětšení objemu výroby neslo s sebou i problémy – brzy se například projevil nedostatek usní. Nejjednodušším řešením této situace bylo v této době složitých dodavatelských možností zřídit vlastní koželužnu – firma Štěpánek tedy najala Hřebíčkovu koželužnu v Malenovicích. Štěpánkova továrna prosperovala natolik, že roku 1915 koupil v Hostivaři továrnu na rakve, kterou přebudoval pro výrobu obuvi. Jeho zisky byly v době války patrně tak vysoké, že si mohl dovolit zakoupit na počátku roku 1918

palác Hvězda na Václavském náměstí v Praze za 2 900 000,- K, který se stal sídlem pražské filiálky firmy. Brzy nato investoval i do koupě několika činžovních domů a zámku na Štěpáně u Obríství na Mělnicku.²⁰⁶ Tyto investice však nebyly příliš uvážené a staly se příčinou nadměrného zadlužení firmy.²⁰⁷ To se po válce firmě stalo osudným.

Chod továrny ale nebyl zdaleka tak hladký, jak by se podle tempa rozvoje mohlo zdát. V závodě totiž chyběla pevná ruka jeho majitele. Štěpánek, jak už jsem zmínil, měl mnoho jiných aktivit, byl zaměstnán především politickými boji a po svém zvolení starostou péčí o město. V době války, kdy jeho hlavním úkolem bylo zásobování potravinami rozrůstajícího se Zlína, musel přenechat takřka úplně vedení továrny jejímu správci Leopoldu Batíkovi.²⁰⁸ Štěpánkovi dílovedoucí zpracovávali špatně drahý materiál a tím vlastně firmu okrádali, a Štěpánek si mezi nimi nebyl schopen udělat pořádek. Nepsaným zvykem úředníků jeho firmy bylo obchodování na svůj účet. Není divu, že takto vedená firma nebyla schopná produkovat kvalitní obuv. Za krátkou dobu byly Štěpánkovi vojenské dodávky odebrány a suroviny zabaveny. Práce však bylo přesto i nadále dost. Podnik totiž začal dodávat civilní obuv v rámci ošacovací akce měst v celé monarchii.

Po válce, když skončily armádní objednávky a továrny se musely orientovat opět na civilní výrobu, nastal hospodářský útlum. Více než polovina dělníků, zaměstnaných ve zlínských obuvnických továrnách, ztratila práci.²⁰⁹ Najít zákazníky mezi válkou ožebračeným civilním obyvatelstvem bylo velmi složité. Bylo nezbytné zkoušet všechny cesty k získání objednávek a práce pro dělníky. Jako jiným českým výrobcům, otevřel se i Štěpánkovi firmě po vytvoření československého státu nový trh na východě – Slovensko. Štěpánek zde ale nebudoval síť vlastních obchodníků – tento způsob distribuce vlastních výrobků od Bati nepřevzal, musel dodávat tamním obchodníkům. Konzultoval však vývozní možnosti s člověkem nejpovolanějším – se slovenským politikem, jedním z mužů 28. října, dr. Šrobárem. Ten Štěpánka varoval, aby na Slovensku neprodával židovským, ale jen slovenským obchodníkům.

Přes veškeré snahy nedařilo se po válce najít dostatečná odbytiště. Všeobecná poválečná krize hospodářství se odrazila i na situaci Štěpánkova podniku. Na skladech se hromadilo zboží, neprodejné kvůli nedostatku peněz mezi obyvatelstvem. Štěpánek byl přívržencem úvěrové politiky – lepší je mít zboží na skladu a přitom mít dluhy. Nedal si tento svůj názor vyvrátit ani svým tchánem Babičkou, a udělal tedy stejnou chybu jako tehdy mnozí další podnikatelé – věřil v pevnější hodnotu zboží. Dluhy u komerčních ústavů dosáhly závratné výše.

Poslední ranou pro Štěpánkův podnik bylo Baťovo protidrahotní opatření. Tomáš Baťa totiž měl úplně opačný názor na poměr zásob a úvěru v podniku. Za prioritní

považoval zbavit se dluhů, a proto přikročil k ráznému řešení: k 1. září 1922 vyhlásil snížení cen bot o polovinu. Toto opatření provázelo snížení platů v továrně o 40%, zmírněné tím, že zaměstnanci měli možnost nakupovat v závodním konzumu zlevněné potraviny a jiné zboží.²¹⁰ Tak nízkým cenám obuvi nemohl Štěpánek beze ztrát konkurovat, a to ho vehnalo do vyrovnávacího řízení.

Reakce na Baťovu protidrahotní akci byla takřka okamžitá – již 19. září 1922 byl datován návrh na vyrovnání mezi firmou Fr. Štěpánek a jejími věřiteli s vyrovnávací kvótou 25%.²¹¹ Při vyrovnání přihlásila firma aktiva 9 milionů korun a pasiva 27, 8 milionů korun.²¹²

Ještě před vyhlášením vyrovnávacího řízení odvezl Štěpánek část svého zboží do skladů v Břeclavi, Bohumíně a jinde – pokusil se tak zachránit (patrně protiprávně) část svého majetku před věřiteli. Výrobu v jeho továrně po vyrovnání převzala Moravská agrární banka, pozemek továrny však patřil členům Štěpánkovy rodiny, takže banka nemohla získat tovární objekty. Bývalý správce firmy Leopold Batík (propuštěný pro špatné vedení závodu v době války a zaměstnaný nyní u Bati) ale informoval banku o ukrytých zásobách zboží, takže banka mohla vyvinout na Štěpánka nátlak – pohrozila mu trestním oznámením, pokud továrny a zlínské objekty neodevzdá. Štěpánek podlehl a odešel ze Zlína do Prahy – pražské závody v Hostivaři totiž nebyly zatíženy dluhy.

Roku 1925 změnila Moravská agrární banka název firmy na „Zlínské akciové továrny na obuv a kůže“ se značkou „Zlinea“. O dva roky později odkoupila továrnu firma Baťa, od výroby obuvi se zde pak přešlo jen k výrobě a úpravě kůží pro obuvnické zpracování. V prosinci 1934 byly objekty továrny zbourány a dnes je na jejich místě fotbalový stadion zlínského klubu.

Starosta

O tom, že se Štěpánek jednoznačně zařadil mezi pokrokově smýšlející zlínské občany hned po svém příchodu do Zlína, jsem hovořil v podkapitole zabývající se jeho působením ve škole. Po přelomu století vedl Štěpánek zlínskou pokrokovou stranu, která občas spolupracovala i se zdejší sociálně demokratickou organizací. O zlínském zastupitelstvu v těchto letech jsem už podal podrobnější výklad, zde se zaměřím přímo na osobní příspěvky Františka Štěpánka k tehdejšímu politickému boji.

Pokrokové zlínské skupiny se poprvé proti staré radnici sjednotily v roce 1904, kdy došlo ke zveřejnění skandálu údajného zneužívání mladých dívek Janem Papouškem, ředitelem dívčí měšťanské školy a chráněncem Josefa Limanovského, vlivného zlínského obecního tajemníka. Ten oddaloval vyšetření případu, v němž proti Papouškovi svědčili

i Cyril Babička a Tomáš Baťa. V souvislosti s touto aférou se František Štěpánek dopustil urážky starosty Batie a Limanovského (obvinil je z neschopnosti, přičemž použil slov „darebáci“ apod.) a byl za to odsouzen k pokutě pro urážku na cti.

Aktivita zlínských pokrokářů se vystupňovala roku 1906, kdy mělo dojít k volbám do obecního zastupitelstva, radnice však volby pod průhlednou záminkou odložila, a tak začaly dva roky nejružnějších zdržovacích pokusů se zřejmou snahou prodloužit období moci starého představenstva, které se ne bez důvodu obávalo, že by v nových volbách již nebylo zvoleno. Poprvé se v dokumentech setkáváme v této souvislosti se Štěpánkovým jménem na sklonku roku 1906, kdy zaútočil na nejcitlivější místo ve svědomí předáků tehdejší radnice. Podal připomenutí k obecním rozpočtům z let 1904 – 1906 a vyžádal si revizi obecních účtů. Finanční výbor se sice tehdy postavil za starostovy údaje a prohlásil Štěpánkovy vývody za neoprávněné,²¹³ ale rukavice byla hozena a boj za ovládnutí radnice začal.

Spor mezi pokrokáři a klerikály nabýval na intenzitě. Nechyběly pamflety, letáky, celá záležitost se dokonce dostala na stránky tisku. O situaci ve Zlíně v roce 1904 informoval sociálně demokratický týdeník Hlas lidu (případ ředitele Papouška). Ve Valašských novinách, které vycházely ve Valašském Meziříčí a byly určeny pro celé Valašsko, se v červnu a červenci 1907 objevila série článků „Obrázky ze zlínské samosprávy“, které ostře kritizovaly zlínskou radnici, neschopnost zdejšího starosty a všemocného tajemníka Limanovského. V úvodníku k těmto článkům se píše, že se poměry na zlínské radnici staly nesnesitelnými. Dříve se zlořády na radnici tutlaly, nyní se ale objevuje čím dál víc lidí, kteří toto zlo chtějí ze Zlína vypudit. Na důvěrné schůzi pokrokářů 2. června 1907 se prý přes sto lidí přihlásilo k boji proti radnici.²¹⁴

Nejvýznamnějším obdobím Štěpánkovy politické aktivity před rokem 1908 byla jeho práce pro kandidaturu Tomáše G. Masaryka. Štěpánek byl znám svými názory nejen ve Zlíně, ale v celé valašské oblasti. Vždyť jak jinak si vysvětlit slova z korespondence dvou Masarykových přívrženců – redaktora Krapky z Prostějova a dr. Kraicze z Valašského Meziříčí – při hodnocení Masarykových šancí na zvolení Krapka psal Kraiczovi: „na Vizovicku by pro Masaryka působil jistě i pan Štěpánek ze Zlína, který má nepopíratelný vliv“. Sociální demokrat Krapka často organizoval ve Zlíně přednášky (pro Sokol a dělnickou organizaci) a zdejší poměry dobře znal.²¹⁵

Štěpánek věnoval Masarykově kandidatuře všechn svůj volný čas. A nejen to – podporoval jeho kandidaturu i finančně: hradil ze svého výdaje zlínské organizace a ještě posílal nemalé částky na volební fond do Valašského Meziříčí.²¹⁶ Během Masarykových návštěv se s ním Štěpánek sblížil i osobně – Masaryk se svými dcerami byl po Macharově

přednášce ve Zlíně hostem ve Štěpánkově vile. Masaryk nevystoupil na Macharově přednášce, chtěl si jen u Štěpánků promluvit s přáteli.²¹⁷

O Masarykově kandidatuře mluvím podrobněji v samostatné kapitole (viz výše), na tomto místě jen připomenu, že postoupil do druhého kola s kandidátem živnostníků Povondrou a zvítězil. Jeho přesvědčivé vítězství ve Zlíně ukázalo, že dny starého zastupitelstva byly sečteny. Ale obratným využitím všech možných úředních cest se představitelům radnice podařilo zdržet vypsání obecních voleb ještě o více než rok. Sdružení pokrokových lidí ve Zlíně se proto obávalo toho, že budou Masarykovi přívrženci ze strany radnice pronásledováni. Sdružení proto ve Valašských novinách inzerovalo bezplatnou právní poradou pro záležitosti soukromé, hospodářské i jiné. Právní poradou mohli občané získat v neděli a svátek v rolnicko-živnostenské záložně, ve všední dny u Františka Štěpánka v továrně.²¹⁸ Zřízení této poradny bylo pro Štěpánka výbornou příležitostí ukázat občanům, že se nemíní jen utápět v žabomyších válkách se starým zastupitelstvem, ale že chce pozitivně pracovat pro lidi a pro jejich prospěch. Byl to tedy současně i výborný předvolební tah.

Díky přímé intervenci poslance Masaryka se obecní volby konečně uskutečnily ve dnech 11. a 18. září 1908, pokroková strana v nich jednoznačně zvítězila. 6. října se potom konaly volby obecního představenstva – starostou se stal František Štěpánek.²¹⁹ Následující období (asi dvou let) bylo vyplněno neustálými tahanicemi, soudními přemi, stížnostmi – to obecní tajemník Limanovský s bývalým starostou Batiou nebyli ochotni předat moc novému zastupitelstvu. Obecní výbor je neustále upomínal, aby v pořádku předali především finanční záležitosti.

Štěpánek se brzy zorientoval v tom, co je potřeba udělat pro malé město, kde se lidé dosud živil převážně řemeslem, ale které se v posledních letech začalo rozrůstat a rozvíjet díky hospodářským změnám – hlavně díky vzniku velkých obuvnických továren. K přednostním úkolům patřila regulace řeky Dřevnice, jejíž rozvodněný tok každoročně ohrožoval majetek a životy obyvatel Zlína. Štěpánek se vrátil ke snahám předchozích představenstev (zde navázal na práci starosty Mikuláše Kašpárka) o zřízení samostatného soudního okresu Zlín, a dokud bylo jeho snažení marné, snažil se alespoň rozšířit počet soudních dnů ve Zlíně, zavedených zde provizorně napajedelským okresním soudem. Dalším problémem byla malá pošta, jejíž úředníci nestačili vyřizovat vzrůstající objem poštovních zásilek. Bylo také nutno zlepšit telefonické spojení a spojení vlakové na Prahu a Vídeň (zvýšením počtu vlaků, které by zastavovaly v Otrokovicích).

Při řešení těchto otázek spolupracoval Štěpánek často s poslancem za město Zlín v říšské radě – s Tomášem G. Masarykem, který se ukázal být výborným zástupcem celého

valašského kraje, jemuž mnohými intervencemi účinně vypomohl. Jako dík za jeho činnost pro město Zlín navrhl starosta 25. února 1910 u příležitosti blížících se Masarykových 60. narozenin udělit mu čestné občanství. Tento návrh byl obecním zastupitelstvem jednomyslně přijat. Tentýž den podal Masaryk do Zlína zprávu o zřízení místa třetího poštovního úředníka.²²⁰

O tom, že rozvoj Zlína byl opravdu překotný, svědčí osobní dopis Masarykovi z 3. února 1912, v němž ho Štěpánek žádal o další rozšíření počtu úředníků na zlínské poště a o pomoc při zařizování nové telefonní linky do Olomouce pro lepší spojení s Prahou. I v tomto dopisu se ukazuje Štěpánkova praktická povaha – vypočítává přesně, o kolik korun ročně přijde stát za hovory, neuskutečněné pro přetížení dosavadních linek (8 000,- K), zatímco výstavba nové linky přes Dřevohostice do Olomouce by stála pouze 3 000,- K.²²¹

Regulace Dřevnice nebyla jen záležitostí Zlína, ale všech obcí podřevnické oblasti. Bylo tedy třeba snahy těchto obcí regulaci koordinovat, organizovat deputace k nadřízeným politickým orgánům, kontaktovat poslance, spolupracovat s majitelem zlínského velkostatku baronem Hauptem (který byl v této záležitosti rovněž účinným přímluvcem). Hlavní osobou ve všech těchto jednáních se brzy stal nový zlínský starosta. První velkou deputaci zorganizoval na podzim roku 1910 – svolal 6. října představitele zainteresovaných obcí, barona Haupta a všechny poslance za podřevnickou oblast k jednání s komisí zemského výboru v Napajedlích. Za Zlín se tohoto jednání zúčastnili Štěpánek a Tomáš Baťa.

Jestliže předchozí starosta Batia s poslanci vůbec nejednal o jakýchkoli záležitostech zvelebení města, neostýchal se Štěpánek dokonce přikřít poslance napomenout, jestliže se mu zdálo, že nepracují v zájmu svých voličů. V takovém duchu napsal 22. října 1910 poslanci Očadlíkovi, když reagoval na zprávu zemského výboru týkající se regulace Dřevnice (sepsanou na základě výše uvedeného jednání před komisí výboru), v níž se doporučuje regulovat zatím pouze horní tok Dřevnice po obec Lípu, tedy nikoli její zlínský úsek. Štěpánek píše: „Nevěřím, že by zákon i se zprávou mohl vyjít z ruky poslance za město Zlín... Vlk se nažere a koza zůstane celá a Čepkov se bude topit, jak se topil.“²²² Práce pro Zlín nelze tu nikde vidět.“ Žádá o skutečné prosazení rezoluce navržené 12. října Tomášem Baťou, ve které se upozorňovalo, že „poloha našeho města nutí náš rozmáhající se průmysl stavět na zaplavovaných místech“. Poslanec Očadlík nakonec tento návrh podpořil, a tak schválil 26. října moravský zemský sněm rezoluci o regulaci Dřevnice i na jejím středním a dolním toku.²²³

Pokud se podařilo pozvat do Zlína na obhlídku škod způsobených velkou vodou některého významného představitele politické správy (jako například v květnu 1911 moravského místodržitele), byl to významný krok k urychlení jednání o regulaci Dřevnice ve složité soustavě rakouské byrokracie. Téhož roku jednal o regulaci na ministerstvu orby osobně starosta Štěpánek, výsledkem jeho snahy bylo dojednání politické pochůzky na duben 1912. Jednání se nesmírně prodlužovalo, takže ještě v listopadu 1913 musel Štěpánek znovu zakročit na ministerstvu orby, aby zaslalo akta o regulaci zemskému výboru se schvalovací doložkou.²²⁴ V únoru 1914 pobýval Štěpánek v Brně, kde rovněž intervenoval v záležitostech veřejných prací. Poslal odtud na obec několik dopisů s nejčerstvějšími informacemi. V červnu téhož roku proběhla pochůzka Dřevnice – v protokolu o ní jsou mezi majiteli přírůčnických pozemků, které bylo nutno vykoupit, uvedeni i František a Drahomíra Štěpánkovi. Ale konečné schválení projektu regulace řeky Dřevnice přišlo až těsně před počátkem světového válečného konfliktu, což odsunulo jeho realizaci až do prvních poválečných let.

Zároveň s jednáním o regulaci Dřevnice nespouštěl starosta ze zřetele další důležitý počín v rámci snah o srovnání správní a politické důležitosti města s jeho překotným hospodářským rozvojem. Již v poslední třetině 19. století podalo obecní zastupitelstvo několikrát žádost o zřízení okresního soudu ve Zlíně. Podrobněji se zřízením okresního soudu zabývám na jiném místě, zde opět jen několik poznámek k osobní aktivitě Štěpánka, který si pochopitelně nenechal ujít příležitost, ji na kompetentních místech připomenout a podpořit. I v této záležitosti se Štěpánek snažil zapojit do jednání příslušné poslance, největší podíl z ostatních přimlůvců na konečném ustavení Zlína jako sídla okresního soudu v roce 1913 měl poslanec Masaryk. Zřízení okresního soudu ztroskotalo už několikrát předtím na tom, že ve Zlíně nebyla vhodná, dostatečně reprezentativní budova pro jeho sídlo. I po rozhodnutí z roku 1913 se jednalo dál právě o stavbě nové soudní budovy, která byla podmínkou pro konečnou aktivaci soudu, ale pro zadluženou obecní pokladnu byla příliš velkým výdajem. Když Štěpánek pobýval v listopadu 1913 v Praze, intervenoval na ministerstvu veřejných prací i ohledně příslibených plánů pro budovu soudu. Další starostovo osobní jednání v této otázce spadá až do poválečné doby, kdy problém s umístěním soudu nadále trval. Žádost o aktivaci soudu byla obnovena už v lednu 1919. Ministerský rada Heydušek (s nímž se Štěpánek znal z doby Masarykovy kandidatury na Valašsku) ho ujistil, že „zlínský soud jako vymoženost prezidenta Masaryka bude výjimečně povolen a zřízen.“²²⁵ Ale ani tak významná skutečnost, jakou byl fakt, že bývalý zlínský poslanec se stal československým prezidentem, nemohla přinést městu peníze potřebné na novou soudní budovu. A tak sklídila plody Štěpánkova snažení

(a rovněž i snah starosty Mikuláše Kašpárka, který se v otázce zřízení okresního soudu také významně angažoval) až nová radnice pod vedením starosty Františka Nováka a vlastně také další starosta Zlína Tomáš Baťa.²²⁶

Starosta Štěpánek se nikdy neuspokojil s dosaženými cíli, vždy se díval dál a snažil se dosáhnout pro své město stále víc. Už v roce 1910, tedy v době horečných jednání o okresní soud, se Zlín ze Štěpánkovy iniciativy připojil k akci sousedních obcí za zřízení nového okresního hejtmanství. V květnu 1913, po ustavení okresního soudu ve Zlíně, podal starosta žádost ministerstvu vnitra o zřízení nového politického okresu se sídlem ve Zlíně. Svou žádost podpořil těmito argumenty: v době očekávané aktivace soudního okresu Zlín bylo nutno jednat o jeho přidělení k politickému okresu. Nejbližší okresy Uherské Hradiště a Holešov byly již příliš velké a také příliš vzdálené od Zlína, než aby zaručovaly dobrou správu dalšího okresu. Bylo rovněž aktuální odloučit vizovický okres od holešovského hejtmanství, protože Vizovice měly s Holešovem velmi špatné železniční i silniční spojení. Proto by bylo výhodné sloučit Zlín a Vizovice do nového politického okresu se sídlem ve Zlíně, který byl hospodářským centrem této oblasti a ležel na křižovatce lokálních drah – Vizovice – Otrokovice a plánované trati Holešov – Uherské Hradiště.²²⁷ I když se Štěpánkova myšlenka uskutečnila až za dvacet let, to, že se tak stalo na základě podobných argumentů, ukazuje Štěpánkovu politickou prozíravost a schopnost vidět budoucí potřeby stále se rozrůstajícího města. Jen ona plánovaná železnice z Holešova do Uherského Hradiště nebyla bohužel nikdy vybudována.

Od počátku svého působení v úřadě se starosta začal zajímat o možnost zavedení elektrického proudu do města. O výstavbě elektrárny jednal nejdříve (v únoru 1909) s elektrotechnickou továrnou firmy Bartelmus, Donát a spol., která do Zlína vyslala svého technika a zpracovala plány elektrických rozvodů ve městě.²²⁸ Jednání s touto firmou později ztroskotalo, objevil se však nový zájemce – elektrárnu nakonec zbudovala firma Ericsson (Rakouská elektrická akciová společnost v Brně).

Štěpánek myslel nejen globálně na celé město, ale i na starosti jednotlivých obyvatel, mezi něž patřilo i stálé zvyšování cen potravin. Roku 1910 pronesl například na schůzi obecního zastupitelstva projev proti zdražování potravin, adresovaný poslancům na říšské radě a zemském sněmu a vládním kruhům. Navrhl regulaci dovozu a vývozu dobytka, cel na obilí a dobytek a snížení dopravních nákladů na potraviny. Tato výzva byla zaslána ministerstvu orby a poslanci Masarykovi.²²⁹ Odezva na ni se však v městských písemnostech nedochovala.

Jako starosta města zastával Štěpánek i řadu dalších funkcí. Byl členem místní a od 1. ledna 1914 okresní školní rady i předsedou školního výboru pokračovací

průmyslové školy. Nedlouho po tom, co se stal starostou, byl zvolen i do předsednictva městské spořitelny a také předsedou kostelního konkurenčního výboru. Byl rovněž členem zdravotního výboru.²³⁰

Po výčtu Štěpánkových zásluh o město se nyní podívejme blíže na jeho osobnost. Jakou si vybudoval v obci pozici? Měl nějaké protivníky nebo kritiky? Jak ho viděli jeho současníci? Jaké měl názory?

O Štěpánkových osobních vlastnostech vypovídají vzpomínky jeho o dvanáct let mladšího kolegy v obuvnickém podnikání, zlínského rodáka a Baťova pozdějšího blízkého spolupracovníka Eduarda Maloty. Štěpánek byl přizpůsobivý, uměl lichotit a volit slova (Malota ho srovnává s Baťou, který byl naopak vždy přímý, i když si často udělal svými slovy nepřátele). Svých úspěchů ve Zlíně dobýval svým řečnickým talentem, uhlazeným chováním a vystupováním, informovaností o poměrech jednotlivců i rodin (při procházkách městem zdravil mnoho zlínských občanů, vyptával se na jejich rodiny, přičemž vždy ukázal, že ví, s kým mluví a jaké jsou rodinné poměry dotyčného), účastí na všech veřejných podnicích. Byl neúnavným a stále činným pracovníkem.²³¹

Když Štěpánek po roce v úřadu dosáhl toho, že se Limanovský pro nemoc vzdal svého definitivního místa obecního tajemníka, vyhlásila obec konkurs na místo městského sekretáře, jak se teď v obecních písemnostech funkce tajemníka nazývala. Starosta sám vybíral na základě písemných přihlášek kandidáty k ústním pohovorům.

Jako majitel druhé největší továrny ve městě se nemohl vyhnout situacím, kdy jako starosta mohl rozhodnout ve prospěch svého podniku. Malota v této souvislosti připomíná, že za Štěpánkova úřadování byla vydlážděna nejdříve Dlouhá ulice vedoucí od náměstí k jeho továrně, zato ulice vedoucí k nádraží (a zároveň k objektům Baťovy firmy) zůstala nepovšimnuta.²³²

Toto byl jen malý příklad situací, k nimž muselo zákonitě docházet, uvědomíme – li si, že Štěpánek a Baťa byli dva nejdůležitější muži tehdejšího Zlína a zároveň konkurenti a vzpomeneme – li si, v jaké osobní nepřátelství vyústil odchod Štěpánka z Baťovy firmy v roce 1907. Baťa byl také členem prvního pokrokového zastupitelstva, nebyl zde však moc výraznou osobností. Nezapojoval se do politických sporů, spíše se zabýval praktickými potřebami obyvatel Zlína – hned v lednu 1909 například navrhl zřízení odboru pro veřejné práce, který by se staral hlavně o regulaci Dřevnice, což zastupitelstvo o měsíc později schválilo. Baťa se pak stal jeho členem a účastnil se často jednání o regulaci.²³³ Jako příklad konfliktů mezi ním a starostou lze uvést schůzi obecního zastupitelstva 27. prosince 1911, kdy došlo mezi oběma muži ke sporu kvůli reklamačnímu řízení

k vyloženým seznamům voličů. Tento spor měl politické pozadí a zašel tak daleko, že rozčilený Baťa odešel ze schůze.²³⁴

Jakou pozici si Štěpánek vybudoval za první čtyři roky výkonu funkce, se jasně ukázalo při následujících volbách do obecního zastupitelstva v červenci 1912, v nichž klerikální a živnostenská strana nepostavila ani vlastní kandidáty. Po jasném vítězství pokrokové strany byl Štěpánek opět zvolen starostu. Přijal však svou volbu pouze podmíněně – požadoval za radní své přívržence Langeru a Voláka, kteří byli opravdu mezi šest radních zvoleni.²³⁵ Štěpánek si tedy mohl diktovat, kdo bude členem obecního výboru a kteří lidé budou jeho nejbližšími spolupracovníky.

Pro dokreslení Štěpánkových politických názorů je třeba uvést i pokrokové přednášky, na kterých prezentoval své názory o výhodnosti míru mezi říšemi, národy, obcemi i občany. V souvislosti s probíhající balkánskou válkou uspořádal například 24. listopadu 1912 veřejnou schůzi s tématem „Manifestace pro mír“. Na této schůzi byla schválena rezoluce, jejíž text se zachoval ve formě konceptu psaného Štěpánkovou rukou na hlavičkovém papíru jeho firmy – byl tedy patrně jejím autorem. Vyzývá v ní vládu k mírovému soužití se sousedními národy, kritizuje její zahraniční a hospodářskou politiku („jsme beztoho do krajnosti oslabeni“) a vyslovuje se proti balkánské válce („srbská snaha vybudovat přístav v Adrii není proti zájmům říše, když už tam tato má přístav černohorský“). Vláda by se – podle Štěpánka – měla starat spíše o naplnění zákona o rovnosti občanů v praxi, hlavně rovnoprávnosti Čechů s Němci a všech neněmeckých a nemaďarských občanů „...a zvláště našich kulturně i hospodářsky úplně zanedbaných bratří Slováků...“.²³⁶

Ke Štěpánkovým přátelům patřil i básník Josef Svatopluk Machar, který býval před válkou jeho častým hostem. Proto také asi Štěpánek požádal v roce 1914 obecní zastupitelstvo o povolení, aby směl jeho jménem básníkovi gratulovat k jeho padesátým narozeninám. Dostal od něj potom velmi srdečné poděkování, ve kterém důvěrným tykáním prozrazuje skutečně vřelý vztah ke Štěpánkovi. Na konci dopisu píše: „Rád vyznávám, že jsem živou reklamou a nadšeným hlasatelem vzorného, demokratického, pokrokového Zlína Vašeho. ...Líbá tě Tvůj Machar.“²³⁷ I když můžeme připustit určitou Macharovu nadsázku, přece jen ukazuje jeho hodnocení, jaký kus práce Štěpánek za těchto šest let vykonal – z bašty klerikálů, o níž se psalo až v krajských novinách, vytvořil město, jež se stalo vzorem pokroku.

Vrcholem Štěpánkovy politické kariéry bylo jeho zvolení poslancem moravského zemského sněmu za venkovskou skupinu Napajedla – Zlín – Vizovice v červnu 1913. Štěpánek kandidoval za lidovo-pokrokovou stranu. I tyto volby se nesly v duchu boje proti

klerikálům, podobně jako volby do říšské rady roku 1907. Na Valašsku bylo vítězství pokrokařů opravdu dokonalé: vedle Štěpánka byli zvoleni za všeobecnou kurii sociální demokrat Vlastimil Tusar (pozdější ministerský předseda) a v městské kurii obchodník z Hulína Pastyřík za lidovo-pokrokovou stranu, všichni tři proti klerikálním kandidátům.²³⁸

Po svém zvolení rezignoval Štěpánek na úřad starosty, aby mohl svůj poslanecký mandát plně vykonávat.²³⁹ Obecní zastupitelstvo reagovalo očekávaným způsobem – vyslalo za Štěpánkem deputaci výboru s žádostí, aby rezignaci stáhl. Zastupitelstvo se mělo snažit starostovi přetíženému prací ve svém závodě i prací veřejnou ulehčit v jeho úkolech starosty.²⁴⁰ Štěpánek výboru vyhověl (z úředních dopisů se nedá vyčíst, zda šlo jen o formální rezignaci, nebo zda ji Štěpánek myslel vážně), v příštím období se však zdržoval ve Zlíně méně často, plnil asi své poslanecké povinnosti (ale také si patrně zařizoval novou filiálku své firmy v Praze – Hostivaři). O jeho poslanecké činnosti nejsou bohužel v městských materiálech takřka žádné zprávy. Vše, co Štěpánek dělal pro město, dělal z titulu své funkce starosty a nelze striktně rozlišit, co zařizoval pouze jako poslanec. Během trvání svého mandátu ani neměl mnoho času se prosadit a vykonat závažné činy, protože rok po jeho zvolení začala válka.

Vleký válečný konflikt s sebou přinesl úplně jiné starosti. Štěpánek se musel postarat o chod města. Musel zabezpečit zásobování obyvatel potravinami a základním spotřebním zbožím. Musel připravit město na příchod stovek nových dělníků, které rychlým tempem přibíraly zlínské obuvnické továrny. Zároveň se však v této těžké době dostal často do konfliktu s rakouskými úřady, jejichž perzekuce českých samospráv v době války sílila. Projevila se především v žádosti o odejmutí čestného občanství T. G. Masarykovi v roce 1916, jíž se Štěpánek bránil a jíž nakonec podlehl, aby uchránil město před problémy.

Shánět potraviny ve válkou vyčerpané zemi bylo čím dál složitější. Patrně se to někdy neobešlo bez porušování zákona. Jedna taková nejasná dodávka přiměla starostu na sklonku války k tomu, že nabídl obecnímu zastupitelstvu svou rezignaci. Byl totiž zabaven jeden vagón sádla, koupený pro město pod cizím jménem v Uhrách. Tento případ se dostal do tisku a byl dokonce soudně vyšetřován. Protože bylo sádlo objednáno pro místní chudé, postavilo se obecní zastupitelstvo zcela za starostu a vyzvalo ho, aby v úřadu setrval. Podle jeho členů se nejednalo o žádný poklesek, naopak hodnotili případ jako záslužný čin ve prospěch města.²⁴¹ Po uzavření aprovidačního účtu, vedeného starostou, v červnu 1919 činil jeho čistý zisk necelých 27 000 K, které měly být použity na dobročinné účely.²⁴²

František Štěpánek založil ze svých prostředků v roce 1916 „Fond k podpoře vdov a sirotků po padlých vojínech z obce zlínské“. Fond měl po 15 let od uzavření míru

vyplácet podpory každoročně podle uznání obecního zastupitelstva. Nejprve pro fond věnoval dar 1983,- K, později ještě dalších 300,- K. Za projev jeho nesouhlasu s válečnými výdaji můžeme považovat to, že na rakouský lodní spolek upsal v té době jen 2,- K.²⁴³

Starosta musel čelit i všeobecnému mravnímu rozkladu v době války. Množily se krádeže v obecních skladech potravin, ztrácely se potravinové lístky, kvetl černý trh (mezi lidmi ve Zlíně bylo totiž množství peněz, protože výdělky v továrnách byly nadprůměrně vysoké, takže byli ochotni zaplatit za potraviny víc, než určovaly státem regulované ceny).

Štěpánek byl v průběhu války informován o činnosti T. G. Masaryka v zahraničí, o legiích i o rakouských prohrách. Tyto zprávy vozil do Zlína Jan Herben ve formě letáků nebo článků o zahraničním odboji. Spolu s učitelem Šoupalem je Štěpánek rozšiřoval mezi ostatní vlastenecky smýšlející Zlíňany.

I přes pronásledování rakouských úřadů podařilo se ve městě dát průchod vyjádření českého vlastenectví a protiválečných nálad. V dubnu 1918 vyzval starosta Štěpánek k mírové manifestaci, která se konala 1. května 1918 a již se zúčastnilo na 10 000 lidí ze Zlína a okolí. Obecní tajemník Schindler si o tomto táboru lidu zapsal: „O zdárný průběh manifestace zásluhy největší má starosta města a poslanec pan Fr. Štěpánek, který dal k ní podnět a celé okolí svolal.“²⁴⁴

Štěpánek se samozřejmě účastnil i nejdůležitějších událostí po skončení války – oznámil na shromáždění lidu na náměstí proklamaci Národního výboru o zřízení československého státu. Stalo se tak den po vyhlášení Československé republiky, 29. října 1918. Na schůzi obecního výboru o čtrnáct dnů později se starosta přihlásil k samostatnému státu, k ideám rovnosti všech občanů. Na téže schůzi, tedy 12. listopadu 1918, byl František Štěpánek jmenován čestným občanem města jako poděkování za záslužnou práci pro město a za neocenitelné zásluhy o zásobování města v době války.²⁴⁵ Za zásluhy o zásobování 2/3 dělníků ve Zlíně potravinami a nezbytným spotřebním zbožím se stejné pocty dostalo i Tomáši Baťovi.²⁴⁶

V prosinci 1918 pobýval Štěpánek v Praze, odkud organizoval výpravu představitelů valašských měst k uvítání prezidenta osvoboditele a bývalého valašského poslance Tomáše G. Masaryka. Se svým typickým smyslem pro věcnost a praktičnost upozorňoval v dopisech zlínské předáky, že se v Praze očekávají statisícové zástupy z venkova, že zde tedy bude nouze o byty. Uvítání prezidenta v Praze se uskutečnilo 21. prosince 1918.²⁴⁷

V červnu 1919 se ve Zlíně uskutečnily první poválečné obecní volby. Starosta se těsně před volbami rozloučil se členy výboru. Dostalo se mu poděkování za to, že „v dobách nejtěžších řídil obecní záležitosti s nevšední obezřetností, poctivostí

a nezištností, takže zlínské občanstvo bylo uchráněno všech pohrom, které války s sebou přináší.²⁴⁸ 15. června 1919 uspěli ve Zlíně nejlépe sociální demokraté, kteří také určili osobu nového starosty – starostou byl zvolen František Novák (bývalý neúspěšný obchodní cestující u Štěpánkovy firmy a nyní spolumajitel menšího obuvnického závodu ve Zlíně), prvním náměstkem starosty se stal bývalý správce firmy Štěpánek Leopold Batík.²⁴⁹ O rok později čteme ve školní kronice, že se zlínská pokroková strana rozpadla, někteří její členové vstoupili do strany národně socialistické, jiní zůstali bezpartijní.²⁵⁰ Bohužel z dochovaných pramenů není jasné, do které z těchto dvou skupin se Štěpánek zařadil, ale je celkem pravděpodobné, že z politického života úplně odešel.

Odchod ze Zlína

O tom, že Štěpánek po neúspěchu své strany ve volbách dával přednost pobytu v Praze, svědčí četné dopisy, poslané do Zlína právě z hlavního města. Odstěhoval se sem pravděpodobně i s rodinou, protože je doložen také zdejší pobyt jeho tchána Babičky, dopisy datovanými v Praze a psanými na hlavičkovém papíře pražské firmy jeho zetě.

Konec Štěpánkova funkčního období nebyl hladký, provázely ho podobné problémy, jaké se v době před deseti lety vyskytly v souvislosti s odchodem tehdejší staré garnitury – soudní pře a vymáhání starých dluhů, i když zde šlo patrně opravdu o hospodářskou stránku věci, spory nebyly tak zpolitizovány. Více než rok (od roku 1922 do července 1923) se táhlo jednání o dlužné částky Františka Štěpánka obci. Šlo o nezaplacenou částku 11 145 Kč za pytle, dodané firmě Štěpánek obcí a o zůstatek z aprovidačního fondu ve výši 9 854 Kč. Dlužnou částku za dodané pytle vymáhala obec soudní cestou, protože však mezitím firma vyhlásila bankrot, takže by se tato částka musela přihlásit do vyrovnávacího řízení a obec by dostala jen 25% (podle stanovené vyrovnávací kvóty), daly obě strany přednost smírnému řešení – obec přijala od Štěpánka náhradu 4 500 Kč a ustoupila od soudního řízení. Při vyúčtování příjmů a výdajů minulého zastupitelstva roku 1922 se zjistilo, že na účtu hospodářského ústavu (z něhož šly výdaje na zásobování) chyběla pasiva spořitelny Zlín, zemské tržebny dobytka v Brně a nákupního družstva kupců v Uherském Hradišti, celkem ve výši 15 584 Kč, které Štěpánek obci rovněž ještě dlužil.²⁵¹

Ani v Praze ale Štěpánek na Zlín nezapomínal. A obec jeho služeb nadále využívala. Dokonce v době jejich soudního sporu ho obecní zastupitelstvo požádalo o zjištění, jak daleko se dostala záležitost s výstavbou nové nádražní budovy.²⁵² Štěpánek pomáhal také organizovat deputaci ohledně aktivace okresního soudu ve Zlíně – podílel se tak na dokončení práce, kterou začal ve starostenském úřadu před válkou. Zachoval se

telegram a dopis obci z 22. dubna 1921, ve kterých informuje zástupce Zlína, že mají do Prahy přijet v neděli večer, v pondělí jsou očekáváni na ministerstvu spravedlnosti a v úterý u ministra vnitra – podle textu dopisu se zdá, že tyto schůzky dohodl sám Štěpánek.²⁵³

Atmosféru ve Zlíně rozvířila znovu až volební kampaň před obecními volbami roku 1923. Kandidoval v nich Tomáš Baťa a proti němu se do čela jeho odpůrců postavil Štěpánkuv bývalý švagr Trantírek. Volební boj se odehrával hlavně mezi těmito tábory (alespoň podle zaměření Baťových letáků). Pro získání jiného pohledu na dobu Štěpánkova starostování ocituji některé výroky z těchto letáků. Baťa v nich nezakrýval své osobní nepřátelství ke Štěpánkovi, obviňoval ho, že mu starosta znemožňoval práci pro rodné město (jako v případě zásobování Baťových dělníků v době války). Baťovi rovněž nahrával nedávný krach Štěpánkovy továrny, který srovnával (jistě ne bez zadostiučinění) s prosperitou svého podniku. Baťa mimo jiné píše: „Volby se zvrhly na boj mezi mnou a Štěpánkem. ... Moje práce vede k blahobytu všech, Štěpánkova k rozvratu a bankrotu. ... Své pozemky parceluji na byty dělnické i bez pozemkového úřadu. ... Kolik postavil Štěpánek obydlí pro své dělnictvo? ... Rozhodněte, která práce bude pro vás prospěšnější: Štěpánka, schovaného za Trantírkem nebo práce moje?“²⁵⁴ Kandidátka Baťových zaměstnanců nakonec získala 17 mandátů z třiceti a Baťa se stal zlínským starostou. Jeho opravdu výborné hospodářské výsledky zastínily vše, co pro město hlavně za války udělal Štěpánek. Ten, bojující z Prahy a schovaný za nastrčenou figurku svého švagra, v danou chvíli ani neměl naději na úspěch. Jeho prohra ho definitivně vyřadila z politického i společenského života ve Zlíně.

Posledním dokladem Štěpánkova styku se Zlínem v písemnostech městského fondu je jeho dopis obci z 9. září 1930, v němž žádá o poskytnutí výpisů ze zasedání obecního zastupitelstva. Byl totiž požádán sokolskou župou Palackého ve Valašském Meziříčí o pomoc při uskutečnění jejího záměru vydat spis „Poslanec prof. Dr. Masaryk a Valašsko“. Štěpánka zajímaly především zápisy z doby první světové války, zachycující jednání o udělení a odebrání čestného občanství profesoru Masarykovi.²⁵⁵

František Štěpánek zemřel 23. dubna 1934 v Praze v podolském sanatoriu po delší nemoci. Na druhý den vyšel v Lidových novinách nekrolog, shrnující stručně jeho bohatou životní dráhu – z učitelského stupínku až do starostenské kanceláře a zemského sněmu. Vzpomínka na tohoto činorodého muže, otištěná ve významném deníku, svědčila o tom, že ani po letech význam jeho práce ve Zlíně nevybledl, a stejně tak i o tom, že také v Praze zůstal důležitou osobností, i když ustoupil po válce z politického života a věnoval se pouze vedení svého podniku.

Závěr

Kapitolou o životě muže, který stál více než deset let v čele města Zlína, starosty Františka Štěpánka, končí celá práce, věnovaná dějinám Zlína v letech 1899 – 1914.

Studiem všech písemností uložených ve jmenovaných fondech Státního okresního archivu Zlín, vztahujících se k danému období, jsem se snažil vytěžit co největší množství informací k tématu a zjistit jejich souvislost se zprávami pamětníků (Jandík, Malota...) a historiků (Pokluda...).

Pokusil jsem se tedy na základě dostupné literatury a pramenného materiálu, uloženého ve zlínském okresním archivu, vylíčit politické, ale částečně i hospodářské a kulturní dění ve Zlíně v tomto pro něj důležitém období.

Resumé

Hlavním záměrem práce bylo popsat okolnosti politických bojů mezi tzv. klerikálními a pokrokovými složkami obyvatelstva ve městě v prvním desetiletí dvacátého století a úspěchy pokrokového zastupitelstva vedeného starostou Františkem Štěpánkem. V tomto období došlo k prudkému vzestupu města – v těsné souvislosti s vývojem hospodářským (založení Baťova závodu a dalších obuvnických firem) rostl náhle počet obyvatel a také význam Zlína jako přirozeného střediska této oblasti.

Velký význam mělo vítězství pokrokově smýšlejících skupin v obecních volbách roku 1908, což přineslo jednak uvolnění do zlínského politického života, jednak oživení snah zdůraznit význam města jako politického, správního, hospodářského i dopravního centra. Podařilo se tedy dosáhnout zřízení okresního soudu se sídlem ve Zlíně, nové zastupitelstvo pracovalo na pozvednutí úrovně života obyvatel zaváděním nejrůznějších vymožeností moderní techniky – byla postavena městská elektrárna, zbudovány nové silnice spojující Zlín s okolními obcemi, do města byla zavedena telefonní linka, postupně se prováděla kanalizace a dláždění ulic ve městě... Byly podniknuty zásadní kroky k započetí prací na regulaci řeky Dřevnice a stavby nové lokální železniční dráhy. Velkou zásluhu na prosazování zlínských zájmů měl také profesor Tomáš G. Masaryk, jenž byl v letech 1907 a 1911 zvolen poslancem do rakouského parlamentu za skupinu valašských měst.

Zlín tedy prošel od devadesátých let 19. století do roku 1914 prvním výrazným obdobím svého velkého rozvoje a po první světové válce, která pro největší zlínskou obuvnickou firmu Baťa znamenala začátek jejího rozkvětu, vstoupil do samostatného československého státu jako důležité město připravené stát se centrem obuvnického průmyslu a vzorem rozvíjejícího se velkoměsta.

Resume

The main goal of this work was to describe a background of political combat between the so-called clerical and progressive part of population in Zlin in the first decade of 20th century and also to focus on the achievements of the progressive council, led by the mayor Frantisek Stepanek. The town expanded dramatically during this period. Zlin population was suddenly rising and also the importance of the town as a natural centre of the region grew in a close connection with the economic progress (foundation of the Bata Company and other shoemaking firms).

The victory of the progressive groups in local election in 1908 was very important as it brought a release of the tension into Zlin's political life on the one hand and it enlivened the importance of the town as a political, administrative, economic and transport centre on the other hand.

It was achieved to establish a district court based in Zlin, the new council was working on improvement of the life standard of Zlin inhabitants. A council power station was built, new roads connecting Zlin with surrounding villages were constructed, a telephone connection was established, a sewerage system was developed and streets in the town were cobbled... Fundamental steps were taken to start works on a regulation of the Drevnice River and on a local railway construction.

Also Professor Tomas G. Masaryk, who was elected as a member of the Austrian parliament as a representative of the Wallachian towns in 1907 - 1911, had a great merit in enforcing the interest in Zlin matters.

From the 1890's until 1914 Zlin passed through the first important period of its development. After the WWI, which meant the beginning of the boom for Bata, the biggest shoemaking company in Zlin, the town entered the independent Czechoslovak state as a significant city that was prepared to become the centre of the shoemaking industry and the model of a booming city.

Poznámky

- 1 Zdeněk Pokluda, *Sedm století zlínských dějin*, Zlín 1991, s. 60.
- 2 *Tamtéž*, s. 64.
- 3 Státní okresní archiv Zlín (dále SOkA), Archiv města Zlína (dále AMZ), inv. č. 729, Obecná a měšťanská škola ve Zlíně 1853 – 1899, 1923 – 1938.
- 4 SOkA, Okresní úřad – Okresní národní výbor Zlín (dále OÚ-ONV Zlín), inv. č. 1133, Tělovýchovná jednota Sokol 1898 – 1948.
- 5 Tímto pojmem je nadepsána jedna ze složek v inventární jednotce: SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, v níž jsou uloženy písemnosti týkající se sporů Batie s novým zastupitelstvem v letech 1908 – 1910.
- 6 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949.
- 7 SOkA, AMZ, inv. č. 634, Městský tajemník, konkursy, spor Limanovského s městem, pensijní fond, 1886 – 1921.
- 8 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 23. října 1903.
- 9 Eduard Malota, *Vzpomínky na Tomáše Baťu*, strojopis v SOkA, s. 41.
- 10 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 7. října 1901 a 18. října 1905. SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 29. prosince 1915.
- 11 SOkA, AMZ, inv. č. 723, Živnostenské školy pokračovací 1884 – 1948. SOkA, AMZ, inv. č. 127, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1888 – 1900, zápis ze schůze dne 28. června 1900.
- 12 Stanislav Jandík, *Masaryk na Valašsku*, Praha 1936, s. 266.
- 13 SOkA, AMZ, inv. č. 127, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1888 – 1900, zápis ze schůze dne 29. září 1888.
- 14 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1042, Hospodářská, kontribučenská, občanská záložna, spořitelna města Zlína.
- 15 Stanislav Jandík, *Železni tovaryši*, Praha 1938, s. 79.
- 16 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.

- 17 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 4. července 1907.
- 18 S. Jandík, *Masaryk*, s. 307.
- 19 Valašské noviny, č. 50, 30. 11. 1907, s. 4.
- 20 SOkA, AMZ, inv. č. 613, Volby do obecního zastupitelstva.
- 21 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, záznam o příčinách opožděného konání voleb do obecního zastupitelstva po jejich konečném vykonání.
- 22 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.
- 23 S. Jandík, *Železni tovaryši*, s. 153. Josef Vaňhara, *Příběh jednoho muže a jednoho města*, Zlín 1994, s. 68.
- 24 *Voličská schůze profesora Masaryka ve Zlíně*, Valašské noviny, č. 12, 23. března 1907, s. 3.
- 25 *Tamtéž*, s. 3.
- 26 Eliška Matoušková, *Příspěvek k historii voleb do zemského sněmu moravského roku 1906 a do říšské rady roku 1907 na Valašsku*, Zprávy Oblastního muzea Gottwaldov 22, 1982, s. 49 – 59.
- 27 S. Jandík, *Masaryk*, s. 80.
- 28 Valašské noviny, č. 22, 21. května 1907, s. 3.
- 29 S. Jandík, *Masaryk*, s. 192.
- 30 *Obrázky ze zlínské samosprávy III-IV*, Valašské noviny, č. 28, 29. června 1907, s. 4 – 8.
- 31 S. Jandík, *Masaryk*, s. 284.
- 32 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 25. února 1910.
- 33 S. Jandík, *Masaryk*, s. 315 – 319.
- 34 SOkA, AMZ, inv. č. 580, Organizace městského úřadu 1910 – 1945, korespondence ze září 1910 až února 1911.
- 35 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, obecní účty a rozpočty 1854 – 1932.
- 36 *Tamtéž*, dopis ze dne 25. dubna 1910.
- 37 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. března a 28. května 1909.
- 38 SOkA, AMZ, inv. č. 634, Městský tajemník, konkursy, spor Limanovského s městem, pensijní fond, 1886 – 1921.

- 39 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, 19. září 1909.
- 40 SOkA, AMZ, inv. č. 634, Městský tajemník, konkursy, spor Limanovského s městem, pensijní fond, 1886 – 1921.
- 41 SOkA, AMZ, inv. č. 723, Živnostenské školy pokračovací 1884 – 1948.
- 42 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, prosinec 1908 – leden 1909.
- 43 SOkA, AMZ, inv. č. 664, Kostelní konkurenční výbor, korespondence z období prosinec 1909 – listopad 1910.
- 44 Tamtéž, korespondence z června 1911.
- 45 SOkA, AMZ, inv. č. 711, Korespondence městského úřadu ve školských záležitostech, 1898 – 1948.
- 46 SOkA, AMZ, inv. č. 721, Místní školní rada (volby, rozpočty), 1894 – 1947.
- 47 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 704, Kmenové jmění obce 1909 – 1929.
- 48 Arnošt Červinka, *Dějiny zlínské farnosti a farností okolních*, Zlín 1990, s. 93.
SOkA, AMZ, inv. č. 664, Kostelní konkurenční výbor, korespondence z roku 1913. SOkA, AMZ, inv. č. 711, Korespondence městského úřadu ve školských záležitostech, 1898 – 1948, c. k. okresní hejtmanství obci ve věci portio canonica dne 28. dubna 1915.
- 49 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, Zpráva výboru zemského v příčině zřízení nového okresního soudu ve Zlíně, r. 1895.
- 50 *Zlínsko*, Vlastivěda moravská, sv. LXIV, Brno 1995, s. 366 – 370.
- 51 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949.
- 52 Tamtéž, dopis starosty Malenovic obecnímu zastupitelstvu ve Zlíně z 9. března 1893.
- 53 Tamtéž, dopis z Brna s nečitelným podpisem Josefu Limanovskému z 30. září 1901.
- 54 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápisy ze schůzí dne 25. května a 17. července 1908.
- 55 Tamtéž, zápis ze schůze dne 5. dubna 1904.
- 56 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, dopisy Z. Wachy Batiovi ze dne 21. června, 1. července, 13. července a 23. prosince 1907.

- 57 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 4. prosince 1908.
- 58 Tamtéž, zápis ze schůze dne 29. října 1909.
- 59 Tamtéž, zápis ze schůze dne 26. listopadu 1909.
- 60 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, dopis ze dne 4. prosince 1909.
- 61 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 23. března 1911.
- 62 Tamtéž, zápis ze schůze dne 20. října 1911.
- 63 Tamtéž, zápis ze schůze dne 9. února 1912.
- 64 Tamtéž, zápis ze schůze dne 19. dubna 1912.
- 65 Tamtéž, zápis ze schůze dne 6. prosince 1912. SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, dopis prezidenta krajského soudu v Uherském Hradišti Wondreyse okresnímu soudu v Napajedlech ze dne 9. listopadu 1912.
- 66 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, dopis barona Haupta obci ze dne 27. listopadu 1912. „Tímto byste se zcela vydali do rukou ministerstva spravedlnosti, které by mohlo požadovat, co by chtělo, bez ohledu na náklady tím způsobené.
- 67 Tamtéž, věnovací listina ze dne 27. prosince 1912.
- 68 Tamtéž, novinový výstřižek z Neue Freie Presse, 21. května 1913, s. 3. Gratulace Mikuláše Kašpárka ze dne 21. května 1913.
- 69 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 21. června 1912. SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, dopis starosty c. k. ministerstvu spravedlnosti z 28. května 1912.
- 70 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, korespondence obce s těmito staviteli z listopadu 1912 až ledna 1913.
- 71 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 22. srpna 1913.
- 72 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949.
- 73 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 78.
- 74 *Tamtéž*, s. 73.

- 75 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 22. srpna 1913. SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín – Zálešná, inv. č. 857, školní kronika z let 1878 – 1928/29. SOkA, AMZ, inv. č. 1013, Městská elektrárna 1909 - 1948.
- 76 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, rozpočet na rok 1914. SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 8. května 1914.
- 77 SOkA, AMZ, inv. č. 126, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1872 – 1888, schválení smlouvy mezi ředitelstvím pošt a telegrafů a obcí na schůzi dne 30. října 1886.
- 78 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 25. února 1910 o dopisu T. G. Masaryka obci ze 3. února 1910. SOkA, AMZ, inv. č. 973, Poštovní úřad Zlín 1910 – 1947, žádost obce c. k. ministerstvu obchodu ze dne 28. října 1910.
- 79 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 25. února 1910. S. Jandík, *Masaryk*, s. 311 – 314.
- 80 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 11. října 1904 a 30. června 1905.
- 81 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. srpna 1910. SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 19. dubna 1912.
- 82 SOkA, AMZ, inv. č. 973, Poštovní úřad Zlín 1910 – 1947, odpověď c. k. ředitelství pošt a telegrafu ze dne 9. října 1912.
- 83 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, rozpočty na léta 1911 – 1914 a 1916 obsahují částky na výstavbu těchto silnic.
- 84 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. srpna 1910.
- 85 SOkA, AMZ, inv. č. 1007, Autobusová doprava 1909, dopis firmy Laurin & Klement ze dne 21. října 1909.
- 86 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, rozpočet na rok 1911.
- 87 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 26. září 1911.

- 88 SOkA, AMZ, inv. č. 1070, žádost města Zlína o příspěvek na stavbu nemocnice a vodovodu 1914.
- 89 Valašské noviny, č. 31, 21. července 1907, s. 4; Valašské noviny, č. 33, 2. srpna 1907, s. 7. SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 16. července 1907.
- 90 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. února 1909.
- 91 Tamtéž, zápisy ze schůzí dne 30. dubna 1909, 28. května 1909 a 17. června 1910.
- 92 SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949, telegram T. G. Masaryka Františku Štěpánkovi z Vídně dne 11. října 1910.
- 93 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 16. října 1910. SOkA, AMZ, inv. č. 983, Úpravy okresní silnice Zlín-Březnice 1910 – 1939, koncept dopisu obce zemskému výboru ze dne 3. října 1910.
- 94 SOkA, AMZ, inv. č. 983, Úpravy okresní silnice Zlín-Březnice 1910 – 1939, žádost obce zemskému výboru ze dne 21. září 1910. SOkA, AMZ, inv. č. 1015, Různé záležitosti dopravní a silniční 1907 – 1922, zemský výbor obci dne 10. listopadu 1911.
- 95 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 16. října 1910.
- 96 SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949, dopisy poslance Očadlíka obci ze dne 29. října a 11. listopadu 1910.
- 97 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 24. května 1911.
- 98 Tamtéž, zápis ze schůze dne 4. července, 22. září a 27. prosince 1911. SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949, dopis obce zemskému výboru ze dne 23. ledna 1912.
- 99 SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949, dopis poslance Kadlčáka obci ze dne 22. ledna 1912.
- 100 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 21. června, 21. srpna a 6. prosince 1912.
- 101 SOkA, AMZ, inv. č. 1015, Různé záležitosti dopravní a silniční 1907 – 1922.
- 102 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 24. října 1913.

- 103 Tamtéž, zápis ze schůze dne 20. června 1914.
- 104 Tamtéž, zápis ze schůze dne 24. května a 4. července 1911.
- 105 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932.
- 106 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 22. září 1911.
- 107 Tamtéž, zápis ze schůze dne 28. listopadu 1913.
- 108 SOkA, AMZ, inv. č. 952, Stavba infekčního pavilonu ve všeobecné nemocnici 1917 – 1918, žádost obce zemskému sněmu ze dne 10. října 1910.
- 109 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 28. listopadu 1913.
- 110 SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949, dopis Františka Štěpánka obecnímu zastupitelstvu ze dne 12. února 1914.
- 111 SOkA, AMZ, inv. č. 1497, Návrh kanalizace pro město Zlín, c. k. místodržitelství okresnímu hejtmanství dne 11. července 1913.
- 112 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. srpna 1910. SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, rozpočet na rok 1910.
- 113 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 22. září a 26. září 1911.
- 114 SOkA, AMZ, inv. č. 1497, Návrh kanalizace pro město Zlín, obec okresnímu hejtmanství, žádost o kolaudaci ze dne 16. července 1914.
- 115 SOkA, AMZ, inv. č. 126, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1872 – 1888, zápis ze schůze dne 30. října 1886. SOkA, AMZ, inv. č. 780, Výkup pozemků od občanů pro stavební účely města 1885 – 1948.
- 116 SOkA, AMZ, inv. č. 757, Zdravotní výbor 1895, 1910 – 1947.
- 117 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 17. prosince 1908. SOkA, AMZ, inv. č. 671, Nadace baronky Marianny Haupt von Buchenrode na stavbu městské nemocnice 1908 – 1935, darovací listina baronky ze dne 16. prosince 1908 na 60 000,- K na stavbu městské nemocnice.
- 118 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 23. února 1914. SOkA, AMZ, inv. č. 1070, Žádost města Zlína o příspěvek na stavbu nemocnice a vodovodu 1914.
- 119 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 97.

- 120 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 17. prosince 1908.
- 121 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 3. května 1911.
- 122 Tamtéž, zápis ze schůze dne 21. června 1912. SOkA, AMZ, inv. č. 1016, Železniční trať Holešov – Zlín – Uherské Hradiště, 1911 – 1913.
- 123 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 21. srpna 1912.
- 124 SOkA, AMZ, inv. č. 1016, Železniční trať Holešov – Zlín – Uherské Hradiště 1911 – 1913, protokol o politické obchůzce ve dnech 5. – 15. prosince 1911.
- 125 Tamtéž, výnos c. k. ministerského rady ze dne 8. října 1913.
- 126 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 24. října 1913.
- 127 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápisy ze schůzí dne 30. dubna, 28. května a 30. července 1909. SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 22. srpna 1913.
- 128 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 4.
- 129 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 71.
- 130 J. Vaňhara, *Příběh*, s. 70.
- 131 SOkA, AMZ, inv. č. 666, Pozvánky na sjezdy, kulturní a společenské akce, pozvánka na oslavu Palackého narozenin.
- 132 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 73.
- 133 S. Jandík, *Železni*, s. 91.
- 134 Ota Fric, *Vývoj hudební kultury na jihovýchodní Moravě*, Brno 1963, s. 119.
- 135 A. Červinka, *Dějiny*, s. 129. Jan Papoušek, ml., *Jan Papoušek – ze života a díla učitele a hudebního skladatele*, Zprávy Oblastního muzea Gottwaldov 7, 1967, s. 17.
- 136 *Zlínsko*, s. 733.
- 137 J. Papoušek, ml., *Jan Papoušek*, s. 21.
- 138 *Tamtéž*, s. 21.
- 139 J. Vaňhara, *Příběh*, s. 68.
- 140 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1133, Tělovýchovná jednota Sokol 1898 – 1948. S. Jandík, *Masaryk*, s. 20.

- 141 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.
- 142 *Zlínsko*, s. 730.
- 143 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.
- 144 Rád bych vysvětlil rozdíl mezi jmény Baťa a Batia. Důležité je si uvědomit, že se jednalo o dvě různé rodiny. Jde sice o podobná, ale naprosto rozdílná jména. Nesmí dojít k záměně jména konzervativního starosty Antonína Batie (v některých pramenech se objevuje i skloňování Batii) a bratra továrníka Tomáše Bati Antonína. Rozdíl ve jménech jsem se rozhodl, pokud možno co nejdůsledněji dodržovat, i když v některých pramenech pravopis jména Batia kolísá.
- 145 SOkA, AMZ, inv. č. 276, Seznamy vydaných domovských listů a pracovních knížek 1872 – 1890.
- 146 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1155, Obuvníci Zlín 1883 – 1948.
- 147 SOkA, AMZ, inv. č. 757, Zdravotní výbor 1895, 1910 – 1947.
- 148 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1133, Sbor dobrovolných hasičů 1884 – 1951.
- 149 SOkA, AMZ, inv. č. 574, Občanská záložna a živnostensko-průmyslová záložna ve Zlíně, výroční účetní zprávy, protokoly o valných hromadách 1895 – 1941. SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1042, Občanská záložna ve Zlíně.
- 150 S. Jandík, *Masaryk*, s. 279. Masaryk své rozhodnutí pozdravit starostu vysvětlil takto: „Moje návštěva neplatí jemu, ale jeho úřadu.“
- 151 *Tamtéž*, s. 262.
- 152 SOkA, AMZ, inv. č. 1069, Obecní účty a rozpočty 1854 – 1932, nedatovaný koncept patrně z doby jeho sporů s obcí v letech 1908 – 1910.
- 153 SOkA, AMZ, inv. č. 276, Seznam vydaných domovských listů a pracovních knížek 1891 – 1918.
- 154 SOkA, AMZ, inv. č. 126, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1872 – 1888, zápis ze schůze dne 6. ledna 1887.
- 155 SOkA, AMZ, inv. č. 674, Korespondence místní osvětové rady v kulturních záležitostech 1895, 1915 – 1948, dopis ze dne 28. července 1895.
- 156 SOkA, AMZ, inv. č. 1497, Návrh kanalizace pro město Zlín.
- 157 SOkA, AMZ, inv. č. 634, Městský tajemník, konkursy, spor Limanovského s městem, pensijní fond 1886 – 1921.

- 158 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. února 1909.
- 159 Tamtéž, zápis ze schůze dne 22. ledna 1910.
- 160 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv.č. 857, Školní kronika z let 1878 - 1928/29.
- 161 Fric uvádí na rozdíl od Pokludy jiné datum a místo narození: 16. ledna 1871 v Čehovicích, cituje ovšem pouze dva články v Lidových novinách. Zápis v živnostenských rejstřících uvádí ale jako rok narození také 1872 – jako Pokluda (SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 109, Živnostenské rejstříky Zlín). Místo narození Luběnice na Hané potvrzuje Jandík (S. Jandík, *Železní*, s. 58).
- 162 Zdeněk Pokluda, *Učitel a továrník*, Region 2000, 1992, č. 16, s. 5.
- 163 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29. Tuto kroniku začal psát řídící zlínské obecné školy Vincenc Chlup roku 1878, po otevření chlapecké měšťanské školy a jejím správním spojení s chlapeckou obecnou školou založil jejich ředitel Jan Horák novou kroniku a kronika původní zůstala při dívčí obecné a později i měšťanské škole.
- 164 Karel Stloukal, *Historie mého života*, Gottwaldovsko od minulosti k současnosti 6, 1987, s. 40.
- 165 SOkA, AMZ, inv. č. 127, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1888 – 1900.
- 166 SOkA, AMZ, inv. č. 729, Obecná a měšťanská škola ve Zlíně, žádost podučitele Františka Štěpánka o udělení příplatku na byt a otop pro rok 1897 ze dne 12. prosince 1897.
- 167 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 30. září 1902.
- 168 K. Stloukal, *Historie*, s. 40.
- 169 Ve Zlíně tehdy zakládalo Sokol 28 cvičenců a 12 dorostenců.
- 170 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 12.
- 171 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1133, Tělovýchovná jednota Sokol 1898 – 1948.
- 172 Z. Pokluda, *Učitel*, s. 5.
- 173 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.
- 174 S. Jandík, *Železní*, s. 58. V záznamech o stavebních záležitostech se dochoval jeden dopis ze dne 21. prosince 1906 adresovaný okresnímu hejtmánství

- v Uherském Hradišti jménem bratří Baťových, psaný Františkem Štěpánkem (SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1651, Stavby firmy Baťa 1894 – 1930).
- 175 S. Jandík, *Železní*, s. 70.
- 176 *Tamtéž*, s. 114.
- 177 Originály těchto dopisů se nacházejí v majetku rodiny Štěpánkovy, jejich kopie a přepisy byly pořízeny v únoru 1993 a jsou uloženy v SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1651, Stavby firmy Baťa 1894 – 1930. Některé z nich jsou zachovány neúplné, na všech chybí oslovení jménem (je zde pouze „Milí!“ nebo „Milý!“). V citacích jsou zde dopisy jazykově upraveny odstraněním gramatických chyb, které jsou velmi časté a zčásti způsobené používáním valašského nářečí.
- 178 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 1651, Stavby firmy Baťa 1894 – 1930, dopis Tomáše Bati adresovaný zřejmě Františku Štěpánkovi, datovaný 19. února 1905 v Lynnu.
- 179 *Tamtéž*, dopis Tomáše Bati adresovaný zřejmě Františku Štěpánkovi, datovaný 16. března 1905 v Lynnu.
- 180 *Tamtéž*, dopis Tomáše Bati adresovaný zřejmě Františku Štěpánkovi, psaný v květnu 1905 na lodi cestou do Evropy (bez určení přesného data).
- 181 S. Jandík, *Železní*, s. 115.
- 182 Do politiky vstoupil Tomáš Baťa naplno až na počátku dvacátých let – při obecních volbách roku 1923.
- 183 S. Jandík, *Železní*, s. 155.
- 184 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 38.
- 185 S. Jandík, *Železní*, s. 157.
- 186 *Tamtéž*, s. 158.
- 187 SOkA, AMZ, inv. č. 276, Seznam vydaných domovských listů a pracovních knížek 1891 – 1918.
- 188 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 39.
- 189 *Tamtéž*, s. 41.
- 190 Eduard Staša, *Štěpánkova továrna*, Zlínské noviny, č. 57, 23. července 1993, s. 10.
- 191 SOkA, OÚ-ONV Zlín, inv. č. 109, Živnostenské rejstříky Zlín.
- 192 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 52.
- 193 E. Staša, *Štěpánkova*, s. 10.
- 194 S. Jandík, *Železní*, s. 157.
- 195 E. Staša, *Štěpánkova*, s. 10.

- 196 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 27. srpna 1909.
- 197 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 91.
- 198 E. Staša, *Štěpánkova*, s. 10.
- 199 SOkA, AMZ, inv. č. 622, Volby do zemského sněmu 1866 – 1913.
- 200 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 110.
- 201 *Tamtéž*, s. 113.
- 202 S. Jandík, *Železní*, s. 164.
- 203 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 74.
- 204 *Tamtéž*, s. 75.
- 205 SOkA, AMZ, inv. č. 657, Vojenská ochrana zlínských průmyslových podniků.
- 206 S. Jandík, *Železní*, s. 200.
- 207 E. Staša, *Štěpánkova*, s. 10.
- 208 O tom, že jeho vedení bylo patrně špatné, svědčí skutečnost, že po válce byl Leopold Batík na seznamu lidí, kteří měli být z továrny vyhozeni.
- 209 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 77. Jestliže na konci války zaměstnávaly zlínské továrny 8000 dělníků, pak v roce 1919 jich bylo už jen 3 500.
- 210 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 80.
- 211 SOkA, AMZ, inv. č. 1105, Spory v aprovizačních záležitostech 1915 – 1948.
- 212 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29, zápis ke školnímu roku 1922/23.
- 213 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 13. prosince 1906.
- 214 *Obrázky ze zlínské samosprávy*, Valašské noviny, č. 26, 15. června 1907, s. 3.
- 215 S. Jandík, *Masaryk*, s. 286.
- 216 Tento fond byl velmi důležitý, protože Masaryk nebyl schopen financovat svou předvolební kampaň sám jen ze svého profesorského platu.
- 217 S. Jandík, *Masaryk*, s. 306.
- 218 Valašské noviny, č. 24, 1. června 1907, s. 3.
- 219 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, Zápis ze schůze dne 6. října 1908. Pod zápis o provedení volby nového představenstva připsal starosta Štěpánek vlastní rukou: „Na věčnou paměť se doplňuje: Všechny ty průtahy, všecko zlo, denunce, stíhání, pokutování občanů, mnoho procesů, jimiž hrozilo se občanům (i radním, i výborům), vězením na měsíce, působena škoda hmotná citelná, vzešly jenom

z touhy, aby moc z ruky dosavadní vlády unikající byla co nejdéle a do krajní možnosti udržána. Byla to snaha, ne strany vládní bývalé, než obecního sekretáře samotného, který ku svým osobním účelům hledal a bohužel nacházel povolné nástroje v některých občanech od něho samého ať mravně, ať hmotně či intelektuálně odvislých.“

- 220 SOkA, AMZ, inv. č. 973, Poštovní úřad Zlín 1910 – 1947.
- 221 S. Jandík, *Masaryk*, s. 311 – 314.
- 222 Čepkov je část Zlína ležící na pravém břehu Dřevnice takřka na úrovni její hladiny, západně od Cigánova. Spolu s předměstím Trávník to byla při povodních vždy nejvíce poškozená čtvrť.
- 223 SOkA, AMZ, inv. č. 809, Regulace Dřevnice 1910 – 1949.
- 224 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápisy ze schůzí dne 24. května 1911, 27. prosince 1911 a 28. listopadu 1913.
- 225 SOkA, AMZ, inv. č. 130, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1916- 1923, zápisy ze schůzí dne 7. února 1919 a 14. května 1919.
- 226 Po zvolení nového zastupitelstva v obecních volbách v červnu 1919 se objevil nápad zabavit ve státním zájmu zámek barona Haupta a využít jej jako sídlo okresního soudu. Protože však tato myšlenka nezískala podporu nadřízených politických orgánů, bylo nutno hledat řešení opět jinde – v přestavbě starého pivovaru na soudní budovu v letech 1922 – 1923. Okresní soud byl aktivován 1. října 1923 po tom, co v září 1923 zvítězila v obecních volbách kandidátka zaměstnanců Baťovy továrny a co se Tomáš Baťa stal zlínským starostou.
- 227 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949. Dochoval se koncept této žádosti ze dne 13. května 1913, psaný Štěpánkovou rukou.
- 228 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. února 1909. SOkA, AMZ, inv. č. 1013, Městská elektrárna ve Zlíně 1909 – 1948, plány elektrických rozvodů.
- 229 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. srpna 1910.
- 230 SOkA, AMZ, inv. č. 723, Živnostenské školy pokračovací 1884 – 1948. SOkA, AMZ, inv. č. 664, Kostelní konkurenční výbor. SOkA, AMZ, inv. č. 757, Zdravotní výbor 1895, 1910 – 1947.
- 231 E. Malota, *Vzpomínky*, s. 137.

- 232 *Tamtéž*, s. 141.
- 233 SOkA, AMZ, inv. č. 128, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1901 – 1910, zápis ze schůze dne 26. února 1909.
- 234 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 27. prosince 1911.
- 235 SOkA, AMZ, inv. č. 613, Volby do obecního zastupitelstva z let 1911 – 1913.
- 236 SOkA, AMZ, inv. č. 960, Ohlášení veřejných schůzí a přednášek 1909 – 1942. SOkA, AMZ, inv. č. 954, Různé policejní záležitosti 1911 – 1948, koncept rezoluce ze dne 24. listopadu 1912.
- 237 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 23. února 1914. SOkA, AMZ, inv. č. 1727, Blahopřání představitelům politické správy 1914 - 1947, Macharův dopis ze dne 27. února 1914.
- 238 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29.
- 239 SOkA, AMZ, inv. č. 613, Volby do obecního zastupitelstva z let 1911 – 1913, koncept dopisu ze dne 20. srpna 1913, na hlavičkovém papíru firmy „František Štěpánek“, adresovaný Františkem Štěpánkem obecnímu zastupitelstvu města Zlína.
- 240 SOkA, AMZ, inv. č. 129, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1911 – 1916, zápis ze schůze dne 24. září 1913.
- 241 SOkA, AMZ, inv. č. 130, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1916 – 1923, zápis ze schůze dne 27. srpna 1918.
- 242 *Tamtéž*, zápis ze schůze dne 10. června 1919.
- 243 *Tamtéž*, zápisy ze schůzí dne 12. července 1916 a 26. ledna 1917. SOkA, AMZ, inv. č. 1105, Válečné rekvizice 1915 – 1948, soupis odvedených částek ze dne 16. září 1915.
- 244 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 82.
- 245 SOkA, AMZ, inv. č. 130, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1916 – 1923, zápis ze schůze dne 12. listopadu 1918.
- 246 Z. Pokluda, *Sedm století*, s. 77.
- 247 SOkA, AMZ, inv. č. 665, Uvítání T. G. Masaryka v Praze 1918 – 1948.
- 248 SOkA, AMZ, inv. č. 130, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1916 – 1923, zápis ze schůze dne 10. června 1919.

- 247 SOkA, AMZ, inv. č. 665, Uvítání T. G. Masaryka v Praze 1918 – 1948.
- 248 SOkA, AMZ, inv. č. 130, Protokoly o schůzích městského zastupitelstva z let 1916 – 1923, zápis ze schůze dne 10. června 1919.
- 249 SOkA, AMZ, inv. č. 613, Volby do obecního zastupitelstva z let 1911 – 1919, vyhláška výsledků voleb.
- 250 SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, inv. č. 857, Školní kronika z let 1878 – 1928/29, zápis ke školnímu roku 1920/21.
- 251 SOkA, AMZ, inv. č. 1105, Spory v aprovizačních záležitostech 1915 – 1948.
- 252 Tamtéž, dopis ze dne 3. dubna 1922.
- 253 SOkA, AMZ, inv. č. 971, Okresní soud ve Zlíně (jednání o zřízení, zřízení) 1877, 1891 – 1949, telegram a dopis ze dne 22. dubna 1921.
- 254 S. Jandík, *Železní*, s. 268.
- 255 SOkA, AMZ, inv. č. 667, Dějiny města Zlína, dopis ze dne 9. září 1930.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

Prameny uložené ve Státním okresním archivu Zlín-Klečůvka (SOkA):

SOkA, 5. Nšk. Komenského, Zlín-Zálešná, Školní kronika z let 1878 – 1928/29, inv. č. 857.

Fond Archiv města Zlína (AMZ) – sign. I-1-101 – XV-25-33, inv. č. 126 – 1727, kart. 10 – 223.

Fond Okresní úřad – Okresní národní výbor Zlín (OÚ-ONV) – sign. II-2-11 – XI-12-2, inv. č. 109 – 1651, kart. 18 – 685.

Tištěné prameny:

Neděle, příloha týdeníku Palacký – č. 1, 4. ledna 1908; č. 4, 18. ledna 1908.

Valašské noviny – č. 12, 23. března 1907; č. 22, 21. května 1907; č. 24, 1. června 1907; č. 26, 15. června 1907; č. 27, 22. června 1907; č. 28, 29. června 1907; č. 29, 6. července 1907; č. 30, 13. července 1907; č. 31, 21. července 1907; č. 33, 2. srpna 1907; č. 50, 30. listopadu 1907.

Lidové noviny – č. 98, 24. dubna 1934.

Literatura

Červinka, Arnošt, *Dějiny zlínské farnosti a farností okolních*, Zlín 1990.

Devátá, Anna, *Bibliografie. Periodika a publikace Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně 1953 – 1993*, Zlín 1994.

Fric, Ota, *Vývoj hudební kultury na jihovýchodní Moravě*, Brno 1963.

Historický místopis Moravy a Slezska 1848 – 1960, sv. VII, Ostrava 1980.

Jandík, Stanislav, *Masaryk na Valašsku*, Praha 1936.

Týž, *Železní tovaryši*, Praha 1938.

Křeček, Vojtěch – Štroblik, Vladimír, *Malotova obuvnická továrna, Zlínsko od minulosti k současnosti* 11, 1992, s. 173 – 185.

Malota, Eduard, *Vzpomínky na Tomáše Baťu*, strojopis v SOkA Zlín.

- Matoušková, Eliška, *Příspěvek k historii voleb do zemského sněmu moravského roku 1906 a do říšské rady roku 1907 na Valašsku*, Zprávy Oblastního muzea Gottwaldov, 1982, s. 49 – 59.
- Nečas, Ctibor, *Volební kampaň a počátky poslanecké práce TGM ve Vizovicích*, Zprávy Oblastního muzea Gottwaldov, 1982, s. 97 – 102.
- Papoušek, Jan ml., *Jan Papoušek – ze života a díla učitele a hudebního skladatele*, Zprávy Oblastního muzea Gottwaldov, 1967.
- Pokluda, Zdeněk, *Nejstarší zlínské továrny (Zlín nebyl jen Baťa)*, Zlínské noviny, č. 35, 7. 5. 1991, s. 4.
- Týž, *Sedm století zlínských dějin*, Zlín 1991.
- Týž, *Učitel a továrník (Osudy Františka Štěpánka)*, Region 2000, č. 16, 1992, s. 5.
- Polák, Stanislav, *T. G. Masaryk. Za ideálem a pravdou IV*, Praha 2005.
- Staša, Eduard, *Od starého Zlína k dnešnímu Gottwaldovu (Stručná historie stavebního vývoje města)*, Gottwaldov 1986.
- Týž, *O prvním závodě stavitelském ve Zlíně*, Zlínské noviny, č. 20, 15. 3. 1991, s. 6.
- Týž, *O zlínské sokolovně*, Zlínské noviny, č. 26, 5. 4. 1991, s. 6.
- Týž, *Štěpánkova továrna*, Zlínské noviny, č. 57, 23. 7. 1993, s. 10.
- Stloukal, Karel, *Historie mého života*, Gottwaldovsko od minulosti k současnosti 6, 1987, s. 1 – 80.
- Vaňhara, Josef, *Příběh jednoho muže a jednoho města*, Zlín 1994.
- Zlínsko*, Vlastivěda moravská, sv. LXIV, Brno 1995.